

BIBLIOTECA
FVNDATIVNEI
VNIVERSITARE
CAROL I.

N^o Curent 42996 Format

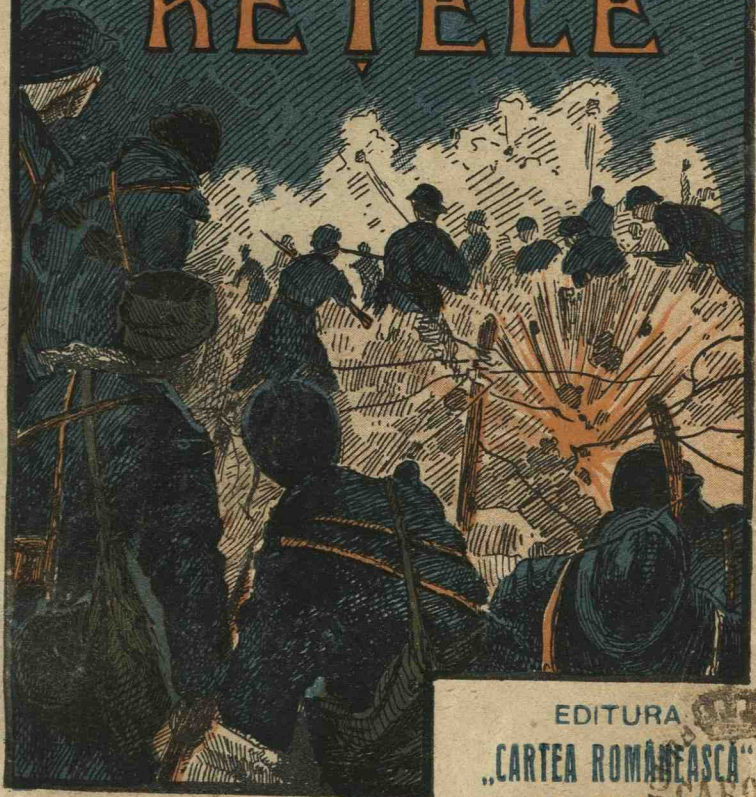
N^o Inventar A. 19.041 Anul

Sectia Depozitii Rastul

19929.

V. SAVEL

INTRE RETELE

EDITURA
„CARTEA ROMÂNESCĂ”
SOC. ANONIMĂ

3
2

Intre Rețele.

Inv. A. 19.041

V. Savel

Intre Rețele

44436

„Minerva“, București
1919

CONTROL

Biblioteca Centrală Universitară
"Carol I" București

Cota

42996

R098/09

EDITURA INSTITUTULUI DE ARTE
GRAFICE ȘI EDITURĂ „MINERVA“

REPRODUCEREA OPRITĂ

B.C.U. Bucuresti

C44436

*Celor nemângâiați, celui ce-și poartă
urma războiului pe trupul lui măcelă-
rit, le 'închin această carte ce nu-mi
mai aparține.*

*Foi risipite adunate iarăși laolaltă,
unde veți pătrunde veți duce cu voi
un suflet sbuciumat și veți purta în
voi durerea care nu e numai a mea.*

*Pentru cei mulți și mici care au adus
cele mai mari contribuții războiului,
pentru cei ce s'au jertfit și pentru cei
pe care i-a atins adânc în suflet golul
ce s'a făcut în preajma lor, pentru ei
sunt rândurile ce urmează.*

V. S.

I.

Pe câmpul de Luptă

SCRISOARE CĂTRE UN NECUNOSCUȚ.

In zilele astea de restriște nici scrisul nu mai e o mângâere cum ar crede unii poate. O singură literatură cunoaște vremea de azi, proza aceia sobră și sumbră cele mai adesea, cu fraze scurte, cu întretăieri metalice, proză ce poartă un număr, o dată, o înfrângere sau o biruință : «Comunicatul oficial».

Totuși de-ai ști câte speranțe și chinuri, câte nopți de insomnie, câtă trudă și pregătire, ce sbucium sufletesc și pândă de fiecare clipă, de-ai ști din câte lacrimi și sânge e făurită zilnica țesătură a «Comu-

nicatelor», neprețuit tort la care lucrează zi și noapte eroismul mut, jertfa de sine, moartea și nădejdea, o de-ai ști numai!...

Nădejdea nu în trecerea cât mai grăbită a mizeriei de care sunt legate viețile atâtor sute de mii de ființe ce stau în tranșee și ar aștepta reîntoarcerea bunelor vremi de *odinioară*, ci nădejdea în ceva mai înălțător sufletește ce va să vie, acel ceva nedefinit, de mai bine, care plutește în aer parcă, pretutindeni... Căci noi cu toții, cei care am stat în fața glonțului și a proiectilului, cei care i-am văzut de zeci de ori într'o zi și i-am simțit mâna de ghiață a morții trecând ca un spasm pe lângă noi, aceștia simțim că se pregătește o nouă religie a viitorului.

Cum sunt sufletele voastre, ce prefaceri s'au petrecut în voi, noi nu știm încă. Aici însă, în foc, totul s'a purificat; aici s'a stabilit o disciplină și o ierarhie nu a gradelor, ci a valorilor. Căci valoarea omului se cunoaște în fața primejdiei, atunci când e pus în situație a-și arăta toată puterea minții sale, când prin forța împrejurărilor e obligat moralmente să-și pună în joc toate calită-

țile sale, toată știința, toată priceperea și tot bun simțul de care e vrednic.

De aceia dragul meu necunoscut vei întâlni și în lumea noastră indivizi lipsiți de orice autoritate, manechine care în fața inamicului devin mici de tot și sunt gata să ia în brațe pe cel mai rău soldat, milogi de care ți-e silă, pentru ca odată primejdia trecută și departe de bătaia tunului să redevină ceia ce au fost totdeauna, aroganți și poruncitori, uitând totul ca și cum clipa primejdiei de eri și a desvăluirii golului lor sufletesc nu ar fi existat niciodată.

Mă vei întreba ce cred oamenii despre aceștia? În privirile lor poți ceti o bătae de joc și pe fețele lor un surâs care-ți spune totul, totul.

Vorbele de paradă, atitudinile studiate, masca pe care obișnuit o poartă unii au dispărut *aici* unde cea mai mare simplitate în mișcări și cea mai curată și sinceră vorbire se unesc într'o armonie care trebuie să fi existat odată, în alte timpuri...

O singură mască numai e admisă aci și aceia o pun cu toții în clipa când din tranșeele inamicului năvălesc nouașii gazelor

asfixiante ce-și cată victimile pretutindeni,
pe unde pot...

* * *

Ce naivă e literatura de război pe care-o scriu cei din spate și câtă grabă pun în a fi cei dintâi în piață!

Li e teamă oare cuiva că se va da prea din vreme de fundul episoadelor de război?

O, de-ai ști cât eroism ascunde fiecă clipă în viața frontului, câte morți eroice și neștiute, vai, de nimeni au fost îngropate, câte fapte mari au săvârșit unii, atunci ar trebui să se scrie o nesfârșit de lungă epopeie, tragică și dureroasă epopeie! Vezi însă, pe timpurile astea moderne trebuie să ai noroc și la moarte, și ce cumplit e să mori singur, pe o cărare, neștiut de nimeni și departe de tot ce-ai iubit pe lumea aceasta.

Războiul acesta, cu un arsenal mai vast decât al războaelor precedente, cu o pregătire tehnică ce a surprins multă lume și nu din cea mai proastă, topește națiunile și nimicește truda a mai multor generații. Ce progrese s'au evidențiat în deșirul acestor ani de sânge și fier! Totuși, odinioară ca și

azi. N'au privit oare de când e lumea, îndureratele mame spre fiii lor ce le sărutau poate pentru cea din urmă oară mâna, și n'au lacrimat ochii și așa plânși ai soțiilor când se despărțiau de bărbați? Atunci ca și acum. Alți ochi poartă acum lacrimi, veșnic aceleași; alte suflete se topesc în nesiguranța zilelor și a nopților pline de taine și sufetele omenești ce se rânduiesc pe pământul acesta poartă ca o veșnică amintire și suferinți și bucurii, care revin după jocul capricios al hazardului.

Ca și azi, acum cinci sute de ani războaiele au dus cu ele multă jale și multe lacrimi; atunci ca și acuma coasa Morței a secerat, și dacă odinioară !Marte și alți zei mai mici iar mai târziu cine știe ce sfinți îmbrăcați în zale de oțel din creștet până'n tălpi, pe niște armăsari ce-i făcea mintea basmelor să verse foc pe nări erau zeii războiului, azi acest zeu e cele mai adesea un moșneguț chel, cu ochelarii ce atârnă după urechi, cu degete subțiri, colorate de diferite substanțe ce țin o eprubetă, un moșneguț cu un microscop în ochi, de după care privește amestecul ciudat

ce face în laboratorul său plin de toți dumnezeii războiului. O forță musculară odinioară, azi însă o forță intelectuală care combină elemente din natură pentru ca prin ajutorul lor să poată distruge cât mai repede și mai sigur acea natură pe care o poți diseca la infinit fără a-i putea reconstitui cea mai mică fărâșmă de viață.

* * *

A scrie dar azi, necunoscutul meu prietin, e o ocupație zădarnică și apoi nu am nici timpul trebuincios. O senzație e ca o fulgerare ce-mi trece și o idee ce-mi vine e o dulce mângâiere de o clipă, și clipa aceea însă o las să plece neturburată, curată, așa cum s'a arătat. Cine știe, în alte timpuri aș fi știut s'o împodobesc frumos, să-i dau o formă plăcută, și așa, ca de sărbătoare s'o înfățișez și altora, cărora din cine știe ce pricină le scăpase.

Acuma însă, alături de arsenal au și istoricii de lucru. Ce muncă uriașă trebuie să depună și ei! Li văd parcă ținând în degete tremurânde pergamentul scorojit ce înseamnă o dată prețioasă, hârtia care până

mai eri nu avea nici o însemnătate, îi văd răscolind zi și noapte prin uitate arhive rafturi prăfuite, răsfoind vechi infolii din care anticii posesori — șoarecii — fug îngroziți blestemând și ei războiul care le-a stricat culcușul strămoșesc. Filă cu filă, din îngălbenitele infolii, îi văd parcă în miez de noapte adunându-și «piesele» demonstrative, le aud suflarea scurtă, le simt bucuria descoperirii unei noi dovezi pentru cauza mult iubită, tresăririle inimii, așa-i văd eu în clipele acestea de început de toamnă, dintr'un petec de țară tristă și resemnată, și săracă.

12 August 1917.

IN TRANȘEE.

— CÂND E LINIȘTE —

Viața de tranșee își are și ea farmecile ei. Trebuie să te obișnuiești însă cu o astfel de viață, să o suportți cu bucurie și să știi a o face cât mai plăcută. De aceia sarcina ofițerului e foarte grea.

Dela munca brută a sapei, odată lucrările terminate, grija de căpetenie constă în a le întreține, și deși munca aceasta e mult mai ușoară, totuși trebuie o deosebită atenție. Adesea e nevoie să cercetezi un profil de tranșee, să schimbi un post de ascultare, să înaintezi o linie, să adaugi un element

nou, să transformi un adăpost, toate pentru a avea o cât mai mare siguranță a vieților omenești și a înșelă, a pune în nedumerire ochiul neadormit al inamicului.

Și odată cu aceasta trebuie să întreții moralul trupei. Pentru a reuși e necesar ca ofițerul să fie mereu în mijlocul oamenilor.

O vorbă bună ici, o încurajare colo, o mângâiere celui întristat, să glumești cu cei care abea așteaptă să-ți răspundă cu o glumă, să știi a-i întări credința în puterile sale fiecăruia și să-l faci să înțeleagă că el, ca om, nu e întru nimic mai prejos decât oricare din dușmanii ce-i stau în față; a ști să economisești forțele fiecăruia ca să le poți întrebuiți în clipa grea, iată atâtea și atâtea lucruri mărunte în aparență, de care însă ofițerul trebuie să țină seamă. O viață de ceasornic, așa trebuie să ducă fiecare în labirintul tranșeelor.

Odată cu ziua o tăcere de mormânt se întinde asupra întregii linii. Nici o mișcare nu se vede, nici un sgomot nu se mai aude. Ascunși în adăposturi, cei care au vegheat și au lucrat toată noaptea dorm

ca'n vizuini de urși. Singuri, doar observatorii dela posturile de ascultare și rarile santinele din linia întâia veghează cu ochii nemișcați dela inamic și fie care își are partea lui de supraveghere. Un sgomot cât de mic trebuie prins, observată orice mișcare trebuie. A ști să-i cunoști obiceiurile inamicului, aceasta interesează în primul rând. Binoclu îi cercetează cu deamănuntul linia și ofițerul de serviciu care e obligat s'o cunoască perfect, trebuie să observe cele mai mici modificări ce i s'ar fi adus peste noapte.

La anumite ceasuri hotărîte mai dinainte, pe care însă le poți schimba dacă inamicul ți-a surprins o parte din obiceiuri, sosește masa și ceaiul trupei. Atunci gamèlele apar în ușa adăposturilor și aproape fără a se auzi o vorbă fiecare își primește porția zilnică. Operația terminată în mai puțin de o jumătate de oră pentru întreaga companie, corvezile însoțite de bucătarii totdeauna ceremonioși, totdeauna cu o veste nouă pe buze, ca unii care stau mai aproape în contact cu lumea de pe pământ, reiau firul nesfârșit al șanțurilor de comunicație

ce duc înapoi la câțiva kilometri cele mai adesea.

Apoi totul reintră în liniște și asupra celor ce mai tănuiesc poate în șoaptă, în ascunziș de adăposturi luminează ziua ce abea parcă îndrăznește a se furișa prin deschizăturile bordeelor — subterane, brăzdând o față dusă pe gânduri.

Așa am privit în zilele acestea de toamnă dulce și potolită, zile ce se scurgeau singuratice, tăcute și pustiite de viață, tulburate din când în când de mugetul unui proiectil ce străbătea văzduhul mirat și el parcă de sinistrul sgomot ce sfâșia tăcerea tristă.

Și mă simțeam singur pe lumea aceasta! Cu teamă deschideam ușa bordeelor și prin unda de lumină ce năvălea în întuneric priveam fețele liniștite în aparență ale celor ce dormeau, nevinovate fețe... Mi se întipăreau în minte figuri ce nu le-oi mai vedea poate, trupuri trudite, ascultam tresăririle lor și prindeam o vorbă, dulcea vorbă a celor duși în somn departe, în mijlocul ființelor dragi ce numai visul știa să le arate.

Și mâine poate, acești nevinovați nu vor mai fi, mâine o schijă sau un glonț le va apune fericirea la care visează acum, visul pe care o clipă îl luminase ziua ce se furișase în ascunziș de pământ.

Zilnic însă tăcerea e tulburată de avioane ce taie văzduhul ca niște spioni aerieni și de bubuitul așa de ciudat al proiectilelor ce le urmăresc. Spectacol de o frumusețe rară, pe care-l urmărești înfiorat din adâncul tranșeelor. Intâmplarea numai, face uneori să cadă la pământ mașina ce plutea cu eleganță ca o pasăre, ce virează cu iuțeală în altă direcție decât aceia a proiectilelor ce o urmăresc și se sparg la o distanță așa de mică, de crezi că au rănit-o. Totuși, își continuă calea lăsând în urmă nouri negri ori albaștrui de fum ce înseamnă nenumărate pete pe seninul cerului.

Odată cu noaptea începe adevărata viață a tranșeelor. Din adăposturi și subterane, din colțuri ascunse și unghiuri moarte — care au mare trecere pe timpurile astea, — prin șanțuri de comunicație, de după traverse, din spatele unor crenele, de pretutindeni ca de niște noctambuli se populează

toate drumurile de populația aceasta ce stă ascunsă de lumina zilei. Ai zice că e o mișcare și o zarvă de nedescris, că un chiot de bucurie izbucnește din pieptul lumii acesteia amorțite și totuși nimeni nu-și vorbește decât în șoaptă, comenzile și ordinile se transmit în tăcere, aproape nu se aude mers de pași, nici o lumină nu se vede, nici o baionetă nu scânteiază, o lume fantastică e aceia a sobolilor ce mișună în toate părțile.

Fiecare își știe locul lui. Numărul posturilor se înmulțesc, se îndoește paza pe linie, schimburile se fac în șoaptă, cei vechi comunicând la ureche celor noi observațiile lor; echipe cercetează cu deamănuntul linia de rețele ce trebuie reparată de spărturile produse de proiectile, un grup nivelează un parapet, altul întărește un taluz și mâna ce-a fost deprinsă să taie brazdă adâncă în pământul negru și roditor al țării noastre a învățat să taie o tranșee, ochiul ce a văzut departe peste câmpii s'a obișnuit să nu vadă decât la două sute de metri până la inamic; pieptul ce răsufă, în aer plin s'a deprins a respira în aerul tranșeelor;

au dispărut chiotele și aproape numai prin semne dacă se înțeleg.

O clipă rari focuri de armă se aud deo-parte și de alta ; ca o ciocănitoare țacăne mitraliere, apoi totul reintră în tăcere pentru a se auzi nelămurit lovituri de maiuri, tropot îndepărtat de cai, câte un glas nedeslușit, duruit de căruțe, lătrat de câini ce și-au părăsit stăpânii pentru a rămâne credincioși casei și cântecul pasărilor de noapte care nu e așa de trist după cum îmi spuneau basmele din copilărie.

Se întrerupe pentru o clipă orice mișcare ; s'au lăsat toți la pământ ca unul singur, în timp ce o rachetă luminoasă a străbătut întunericul pentru ca cei ce stau la pândă să cerceteze în zarea ce pune o dungă albă pe fondul negru. Apoi lucrul reîncepe, pentru ca aceiași mișcare, aceiași ochi ce sfredelesc în noapte să se închidă și să se repete de câteva zeci de ori la intervale neregulate...Ca niște sori așa se înalță rachete pe întinsul frontului, singuratice lumini ce înseamnă o linie ce ia cele mai ciudate forme.

Odată cu ziua fiecare își reia locul cunoscut, încetează orice mișcare și în ascunzișuri se lasă noapte peste cei ce-au veghiat și s'au trudit...

11 Septembrie 1917.

SCRISORILE.

Cbiceii de a ceti scrisorile ce vin soldaților nu e de loc o povară. Eu unul le citesc cu oarecare curiozitate, căci rândurile cu slova nesigură, scrise de o mână ce abea a învățat să țină condeiul între degete, îmi desvăluie o parte din colțul de țară și-mi aduce aminte că mai e și altă viață, că sunt inimi care tremură de grije pentru cei plecați, și oamenii ce mă înconjoară nu se simt așa de singuri. Ei știu că în orice clipă e cineva care se gândește cu drag la ei și aceasta îi face să fie mai atenți, și să nu lase a-i prinde somnul ce'ncearcă uneori a-i ispiti când sunt la posturi.

Le spun adesea: vei veghia și vei prinde repede orice mișcare a inamicului, vei fi mereu treaz, viața ta e mai puțin în primejdie. Când tu veghezi, ai tăi se odihnesc și ei te văd în vis...

În toate scrisorile ce primesc — fără excepție, li se spune că treburile merg bine pe-acasă, că porumbul s'a făcut anul acesta «mai frumos ca niciodată» și soțiile cer sfaturi cum să pună la cale lucrurile pe iarnă. Parc'ar sta de vorbă amândoi, așa-și scriu în graiul cel mai simplu de pe lume. Vorbe de încurajare, multe vorbe bune pornesc din colțuri depărtate de țară spre labirintul tranșeelor unde trebuie să se știe că totul e bine.

Uneori sunt și lucruri comice. De pildă, într'un acces de sinceritate care credea c'o să-i facă mare bucurie drăguțului ei, îi scrie o fetișoară: «În sat la noi au venit rușii. Unul e una cu tine și cu el mi-a trecut de urât, parcă erai tu lângă mine» și peste câteva zile fericitul drăguț primește o carte poștală dela o rudă a lui în care-i spune pe șleau: «nu mai scrie Ilenei, că-i o potloagă; numa' cu ruși se ține».

Sunt unii care nu primesc niciodată scrisori. Cercetători, ochii lor întrebă și atenți, ascultă când se strigă numele celor ce veseli, cu cartonul în mână, mai mândri parcă, își reiau locul în adăposturi unde de zeci de ori citesc și recitesc aceleași slove din care vor să prindă un înțeles adânc parcă.

— Nu vin toate scrisorile, le spun cu o vorbă de mângâere celor ce se simt uitați, pribegi și așa de singuri pe lumea aceasta —, se mai pierd unele în vălmășeala asta mare.

Și cât ași vrea ca să primească și aceștia o scrisoare dela un prietin, dela un cunoscut... Căci sufletul omenesc simte nevoia unei legături cu cei rămași în urmă; e un fir care ne leagă de amintiri și carta venită de departe deșteaptă în minți imaginea satului în care s'au născut, evocă vatra strămoșească; o clipă femeie și copii îi are în față, o clipă numai...

Unii primesc scrisori dela copiii lor. Seriozitatea în care le vorbesc acești oameni mici e vrednică de admirat, felul în care știu a le cere sfaturi, e duios. Parc'aș vrea

să știu și cum scriu copiii dela orașe părinților ostași !

Acești copii de țară, care cunosc greutatețile și nevoile zilei de azi sunt cel mai puternic sprjin al zilei de mâine, ei formează o generație asupra căreia multe din cele de azi vor fi influențat în bine și multe vor rămâne adânc brazdate în inimile lor fragede.

Un fir de busioc, «floare cu noroc» vei găsi adesea în plicurile, cele mai multe eșite din mâna celui dela care pornește scrisoarea; un fir de lână cu câteva mărgele înșirate pe el va găsi în hârtia împăturită cu grijă cel tânăr însurat, ca semn de credință dela nevasta lui; flori din stratul delângă grădinița casei vor străbate drumul lung și greu; fotografia celui mai mic o va trimite un flăcăuș tatălui pe front și bondocul cu obrăjorii grașii, cu mânuța plină salută cu stânga. Să mă erți tătuță, va scrie «cărturarul», dà din grabă, salut cu stânga.

Viață plină de dragoste, de amintiri și de miresme din sate albe străbate în ascunzișul adăposturilor, înseninează fețe, des-

creștește frunți, face să lăcrime ochii de bucurie și ușurează povara umerilor ce duc pe ei pământul parcă.

* * *

Nevasta unui soldat, refugiată cu copiii dintr'o comună din munții Dornelor îi trimite o scrisoare pe care a primit-o în ajunul unor grele lupte. O transcriu întocmai, în întregime :

Dragă Ilie,

Doresc ca sincerile mele iubiri de dragoste să vă găsească în primele momente de fericire ale vieții d-tale. Cât despre noi vei ști că suntem bine sănătoși cu toții. Doresc, când vei primi mica mea c. p. să-mi răspunzi ca să știu și eu despre d-ta.

Iubite soțior doresc din inimă ca 'n cel mai scurt timp cu putință să depărtați dușmanii din scumpa noastră patrie până când acești ghiauri vor lăsa armele. Mă rog bunului Dumnezeu să se împlinească dorința poporului român și mie să dea Dumnezeu să vii sănătos dar cu un nume de viteaz, căci

scumpa noastră patrie ca oricând și-a pus nădejdea în harnicii ei luptători iar noi cu toți ne rugăm lui Dumnezeu să vă îndrepteze pașii la biruință și te rog nu te lăsa mai pe jos ca tovarășii matale de arme iar tu, chiar din tranșee aștept răspuns la mi-cuța mea carte care vă scriu departe de casa noastră.

Doresc ca după o mare isbândă și cu tine împreună să mergem acolo unde ne-am petrecut viața noastră împreună.

Fii vesel și vrednic de toată lauda, căci și eu sunt veselă că mi-am dat pe acel ce-l iubesc mai mult să apere scumpa noastră Patrie.

Și cu aceste rânduri închid această carte și doresc să te găsească sănătos.

A ta soție care te dorește

DOCHIȚA

* * *

Logodnica unui «băetan», așa spun cei vechi tinerilor contingente, ceia ce nu-i împedică pe aceștia să le spună la rândul lor «moșnegi», îi trimite versurile care deocamdată s'au oprit pe foaia aceasta:

Foae verde trei granate
 Măria Ta înălțate
 Pune pace, nu te bate
 C-or cădea pe capu-ți toate.

Nu te-or bate tunurile
 Ci te-or bate lacrimile.
 Lacrimile maicilor
 Ș'ale mândrișoarilor
 De doru voinicilor.
 Că mamele-și plâng feciorii
 Nevestele soțiorii
 Și fetele peșitorii.

* * *

Măria Ta înălțate
 Pune pace nu te bate,
 Că-s recrute tinerele
 Nu te băga'n foc cu ele.
 Ai avut mai învățate
 Jumătate's impușcate
 In spitale celelalte.
 Că de când tu ții război
 Lacrămile curg șiroi
 Și de când ții bătălii
 Holdele rămân pustii.

* * *

Altă foae ș'un harbuz
 De cân' puiu meu s'a dus
 Trei garoafe-am răsădit
 Și puiu n'o mai venit.
 Când aș ști c'ar mai veni
 Înainte i-ași eși

Cărăruşa i-aş plivi
Şi de iarbă şi de nalbă
Şi de floristică albă,
De iarbă şi de mohor
Să ştii dragă că mi-i dor.

18 Septembrie 1917

UNUL RĂUTĂCIOS.

I.

Ști să conduci, nu e unul din cele mai ușoare lucruri. Adunați la un loc, cum sunt, sub aceeași haină, în vârstă unii alături de tineri ce abea acum trebuiau încorporați, cu fețele bronzate, arse de soare și de vânt, cu mustățile tăiate și părul tuns cu aceeași mașină potrivită la cel mai mic număr, capătă cu toții aceeași înfățișare, aproape să nu poți deosebi pe cel căruia abea-i mijeste mustața de cel care și-a lăsat o parte din ea nu fără de regret, desigur.

Obiceiuri diferite aveà fiecare, dar multele

griji și vijelii prin care au trecut i-a schimbat și i-au făcut să capete o mândrie de care cu greu îmi închipui că s'ar putea lepăda.

Neîndemănatici par unii; sfioși și nepri-cepuți alții, arată o rea voință rău deghi-zată. Servicii departe de front urmăresc unii — orășeni —, alții sunt prea îndrăsneți; unii îți inspiră încredere, oameni pe care te poți bizui la greu; alții deșteaptă bănueli. Pe unii aproape nu-i poți cunoaște, așa sunt de închiși și de tăcuți. Oameni ai datoriei, să nu le ceri nimic alta, să nu le cercetezi tainele sufletului. Ce zace în inima acestora trebuie să ai răbdare s'o poți afla, căci numai cu greu își deschid sufletul.

E o lume deosebită aceia a unei com-pănii, oameni cari au văzut multe, peste care au trecut mulți și după modul de a fi al înaintașilor începi prin a fi judecat. A l cunoaște pe fiecare în parte, a-i prinde sufletul zăvorit, a-l face să-și desvăluie gândurile ce-l apasă și a-l pătrunde de ideia că în acel ce-l comandă vremelnice, găsește întotdeauna un sfătuitor și un apărător al lui, e desigur datoria de ofițer.

Pe unii însă i-am găsit refractari. Supuși, respectuoși mai mult decât o cer reglementele, păstrând o distanță între ei și tine, o barieră ce părea de netrecut, cu timpul s'a putut totuși sfărâma.

Amestecul de oameni, contingente așa de deosebite laolaltă, a creiat o situație ce lor li se părea mai întâi ciudată. Căci se găsesc oameni din acelaș sat, contingente vechi alături de copiii pe care i-au văzut crescând sub ochii lor, tatăl și feciorul în aceeași companie, supuși cu toții acelorași reguli. E o jenă la început pentru toți, o punte de ghiață pe care trebuie să știi a o rupe cu încetul.

Respectul față de individ cam neglijat în țara noastră, e nevoie de el aci mai mult ca ori unde, aici unde întâlnești și tatăl și feciorul.

Unii au o întreagă carieră militară îndărătul lor; alții tinerii, n'au cunoscut încă viața de cazarmă. Ei și-au făcut instrucția în cantonamentele satelor, s'au izbit deodată de greutatea ce mulți din ei n'au mai putut îndura, aduși goi aproape, e o

minune că au putut scăpa și atâția câți îi vedem.

Asupra unei lumi în care au izbucnit deodată toate pasiunile și s'au deslănțuit toate furtunile, au deschis ochii acești copii în mintea cărora totul e încă nelămurit, ca după un vis dureros.

Spunea într'o zi, un «moșneag» mărunț la trup, bine închegat, cu privirea tăioasă și vorbăreț, că vrând să-i încerce pe copiii le-a spus odată la Nămolosa :

— Măi, hai să ne ducem *dincolo!*

— Mergem, i-au răspuns copiii care a-bea atunci auziau glasul tunului și simțiseră cele dintâi fâșiiri ale gloanțelor de mitralieră.

Pentru ei războiul eră moarte la primul glonț iar proiectilul ce venea mugind pe sus trebuia să ucidă o grupă cel puțin.

— Măi d'apoi asta minte aveți voi, le-a spus cei în vârstă; de asta credeți c'am chinuit pân'acu ca să ne dăm neamțului plocon? Noi v'am cercat numai, măi băeți; Hei, hei, proastă minte aveți!

Rușinați, nevârstnicii și-au plecat ochii

la pământ și șiretenia întrebuițată le-a dat un nimb de autoritate celor vechi care-și înțelegeau rostul.

II.

Asupra unei lumi de copii mari se coboară privirea mea în fiecare zi. Șiret, clipește unii; vioi sunt alții; somnoroși, cu ochii ce se deschid rotunzi, mari, cu o părere de rău că li s'a turburat somnul tinereții, cei mai tineri, adevărații copii. Par a nu avea nimic ostășesc în ei și numai haina i-ar apropia de ceilalți. Obișnuiți a fi liberi, fără prea multe griji în viață, greutatele îi impresionează mai repede și au aerul a fi cei mai nenorociți de pe lume. Cu ei trebuie să stai mai mult de vorbă, să le întărești credința în forțele pe care le are tinerețea și să-i ambiționezi, amintindu-le ce mândri sunt părinții lor că au un fecior în război. Căci e o mângâiere totuși pentru bătrânii rămași acasă că au și ei un suflet în război, și n'ar vrea să audă că tocmai al lor a rămas mai pe jos ca alții. Și ce frumoase scrisori le trimit

bătrânii! Parc'ar fi înțeleși cu toții, așa le scriu: «Toate bune pe a casă, dar poartă-te bine dragul nostru să nu ne dai de rușine, că Ion a lui Iftimie o venit cu medalie'n chept și multe frumoase povestește de isprăvile *cumpaniei* lui».

Răutăcioși sunt unii, cu privirea ce alunecă mereu într'o parte, copiii ce cată să fugă de tine, care te ocolesc dacă te apropii de ei, ca unii ce poartă un gând ascuns. Pe unul l-am surprins desfăcând o bombardă cu jurnale — plocon ce ne trimetea zilnic inamicul. Tremura în clipa aceea și ochii îi dase în lacrimi. Am luat frumos bombardă, și am continuat să rup firul cu care erau legate ziare și manifeste. Se uită la mine, nedumerit de ceia ce aveam de gând să fac. După ce am desfăcut-o, am luat un manifest și întrebându-l de știe să citească, l-am pus în mână. L-a citit silabisindu-l. Pe urmă i-am dat un ziar și dacă l-am întrebat ce articol vrea să citească, mi-a răspuns cu o voce ce venia din adâncul sufletului, glas ce spunea adevărul și-l rostea așa de frumos: — «Văd

că ne-nșală; n'am să le mai desfac, ier-
tați-mă!».

O clipă, minunată clipă aceia a recu-
noașterii greșelii! Și dintr'o dată, copilul
care până mai eri se uita într'o parte, care
fugea de privirile mele, mă privea cu si-
guranță cătând să-mi străbată adâncul su-
fletului parcă; privea așa de încrezător și
senin, și raza de lumină coborâtă asupra
feței lui întunecată de obicei, îi da un aer
de blândețe, de supunere, de mulțumire și
de nemărginite păreri de rău...

28 Septembrie 1917

UN OM MUNCITOR.

Jufă Mihai e un băetan de douăzeci și cinci de ani, potrivit la trup, voinic și întotdeauna vesel. Are niște ochii negri ce scânteie în întuneric, privirea deschisă și întotdeauna gata să-ți răspundă cu o glumă. Pe el nimic nu-l mai înspăimântă, nici chiar munca brută a sapei, care, orice s'ar zice e cea mai grea și plictisitoare muncă pentru un soldat și totuși, singura care cruță viețile omenești.

Când l-am cunoscut întâi, cu un zâmbet mi-a spus numele și dacă l-am întrebat ce face, mi-a răspuns: — Ce să fac, lucrez ca

să gonesc pe neamț, că-i al dracului și are multe șiretlicuri.

Pe urmă întotdeauna l-am găsit pe linie, 'ucrând. Vârît între tranșee, el nivela un parapet, întărea taluzul exterior, acolo unde niște minți nechibzuite săpaseră adăposturi ce nu foloseau la nimic, întărea o banchetă sau veghea cu ochii neclintiți din fața câmpului inamic. Îți răspundea în șoaptă, dar nu-și lua ochii dinainte și dacă i se părea că simte un sgomot neobișnuit cu dreapta îți făcea semn și după o lungă tăcere spunea încet: — «Lucrează. I-auzi?».

Cei care lucrează, sunt nemții. Ascultăm încordați. — Tot mai lămurit se disting loviturile de sapă, sgomotul ce-l face săpătura 'n pietriș, căci prin locurile acestea adesea s'au revărsat din belșug apele Siretului și straturi de pietriș s'au amestecat cu mărul adus de ape deasupra cărora a crescut un câmp întins de lozii.

Își potrivește cu atenție pușca mitralieră și deodată lovituri sacadate tae întunericul lăsând după ele flacări albe ce nu pot fi amortizate ca la mitralieră. Se oprește și ascultă iar. Nici un sgomot...

Neamțul și-a băgat capul în ascunziș; pornește o rachetă care luminează o clipă, apoi totul se cufundă în întuneric și noaptea pare că doarme...

— A venit Comunicat oficial, cu supliment pentru plotonul trei, îi spun într'o noapte lui Jufă. — «Că bine 'mi pare, răspunde clipind șiret; abia-l așteptam, dà la supliment mai nu mă așteptam».

Pe linie, Comunicatul oficial e mai bogat decât acela al Marelui Cartier, căci pe linie, pe lângă evenimentele obișnuite pe care le'ngHITE Marele Cartier, mai sunt și altele pe care numai noi le cunoaștem, Așa de pildă, în ajunul zilelor când vine rachiul trupei — zile rari dealtminteri —, agenții de legătură răspândiți la cele patru vânturi comunică vestea 'n miez de noapte și știrea se răspândește ca un fior ducând cu ea un vag miros de alcool de care mulți aproape uitaseră...

* * *

Mergeam cam plictisit prin tranșee, într'o seară. Nici un eveniment de două zile, nici un semn nou de la inamic. Ca'n alte

noapți luna alba parii dela rețele, părea că-i poartă închipuind umbre ce se înalță și se apleacă, pe care un neobișnuit le-ar fi luat drept inamicul.

Acelaș peisaj, monoton, plictisea. Tăcerea dădea de bănuit. Când e tăcere pe front, oamenii sunt neliniștiți. S'au deprins acuma și cu sistemul neactivității inamicului, cu felul lui de a duce războiului, cu «neprevăzutul» și sistemul «surprinderilor»; deaceia când e liniște, trebuie să te aștepți la «ceva».

La o margine de traversă e aplecat un trup asupra unei puști mitralieră. Se întoarce un cap cu niște ochi ce strălucesc sub cască în lumina lunei și aud o vorbă în șoaptă : — «Sunt trei dincolo de rețele. Acu'mi vine bine...» și deodată tăcănituri puternice spintecă liniștea. Apoi tăcere și nici o mișcare. S'au culcat la pământ, sau a fost lovit poate vreunul din ei, cine știe ! Că au ordin să tacă. Și timpul se scurge rar în clipe ce durează la nesfârșit și se prelungesc tăcute.

O ochire asupra adăpostului puștei mă face atent și într'un moment de enervare,

explicabil de altfel, îi spune lui Jufă :—«Dar ăsta-i adăpost?»

Holbează niște ochi mari și mirat îmi răspunde că altfel n'a'nvățat.

Un traseu de care nu știa și pe care nebăgarea de seamă îl neglijase, îi deșteptă curiozitatea. Indată sapa intră în funcție și 'n mai puțin de două ore adăpostul sistematic e gata. Ce bucurie pe el! O vedeam din privirea-i mulțumită și din satisfacția ce arată lângă arma căreia-i sta mai bine parcă în noul adăpost de care prinsese dragoste.

Sectorul nostru a «crescut» a doua seară, lucru obișnuit de altminteri. Pușca trebuia mutată aiurea, într'un loc ce i se fixase de cu ziuă, deci trebuia de săpat un adăpost nou.

Rândul lui Jufă iar, căci seara cum îl găsesc svîrlind țărâna pe parapet îi spun râzând :

— Dar bine, iar faci adăpost?

Șiretul prinse intenția și continuându-și lucrul ca și cum nimic nu trebuia să-l distragă dela munca lui sfântă, răspunde :

— «Facem în fiecare seară câte unul

dacă trebuie» și lopata urmează a scoate grămezi de pământ pe care le aruncă departe și de alta după cum nevoia o cere.

Încete, loviturile abea se aud la o depărtare de câțiva pași, și în liniștea ce se lasă tot mai grea asupra celor ce veghează nu văd în seara aceasta decât doi ochi strălucitori și brațul ce-și modelează terenul; eu văd în tăcerea nopții o conștiință și un suflet, pe muncitorii aceștia tăcuți în fața cărora îngenuchi și te descoperi, văd trupurile trudite, care par'că nu cunosc osteneala, care nu mănâncă, nu dorm, sărmanii oameni trudiți !...

13 August 1917

NĂDEJDEA ÎNCOLȚEȘTE.

âte nădejdi risipite în mai puțin de un an ! Țara noastră umilită și noi pribegi pe pământul Patriei noastre.

Indoliată ești și multă vreme vei purta încă doliul ce ți-a cernit fruntea, Patrie ?

Pe unde trecem numai jalea ne întâmpină ; pustii sunt holdele tale, cu lacrimi sunt prăsărate drumurile ce nu mai știm unde duc.

Satele sunt goale de bărbați și femeile

își așteaptă soții ce nu vor mai veni poate niciodată.

Cântecele tale frumoase au pierit, apele nu mai cântă, pădurile gem sub ascuțișul securei și pasările ce se ascundeau în desișul lor au plecat departe.

Copiii tăi cei mai buni s'au stins, brațul tău vânjos a slăbit și nimeni nu-ți vine în ajutor.

Sânii tăi se frâng și tu te sbuciumi dar nu te vaeți. Singură-ți mistui durerea și numai tu știi truda cu care porți o față ce pare a fi veselă.

Cu o inimă tremurătoare tu ții la piept copiii ce ți-au mai rămas, le mângâi somnul ce iar le închide ochii și le alungi vedenii ce-i cearcă adesea.

Osteniți, ochii tăi uscați de lacrimi se apleacă asupra lor și buzele tale șoptesc în taină, sfioase, o rugăciune de izbândă.

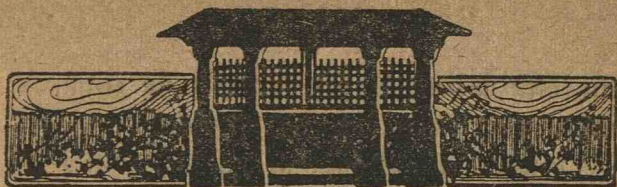
Și glasul tău, care-i așa de dulce răsbate pînă la noi, ca un fior pătrunde în suflete șoapta adusă de vânt și mai viteji se deșteaptă toți fiii tăi, mai puternici și mai voi-nici îi găsesc zorile dimineții și în răsăritul ce izbucnește ca dintr'o flacăra de sânge,

pe mii de buze flutură un singur cuvânt :
izbânda.

Și fericită, Patrie, trăești din cenușa ce-
lor duși și jertfa celor ce poartă o armă
pe care tu singură le-ai pus'o în mână.

3 Iulie 1917

IN CÂPCANĂ.

Locot. Costache Iordăchescu.

dimineață de toamnă senină, rece și elegantă. Ca o dantelă fină, sculpi-toare s'a întins dealungul câmpului, pe parapetele tranșeelor, pe firele de grâu răsărite la întâmplare, bruma ce-a căzut peste noapte.

Înveliți în foi de cort, cu căștile pline de noroi, lovite de sfărâmături de obuze se întorc patrulele, observatorii și gradele ce vin cei din urmă. Sunt trași la față, cu ochii măriți, ochi ce au cătat să fie mai mari noaptea, cu fața tăiată de lungi negre dungi,

mustața lăsată în jos, umedă de rouă, ca niște pelerini se reîntorc acuma.

Ofițerii se plimbă în spatele liniei de dublură, în șanțuri, la unitatea lui fiecare, scontând dinainte bucuria unei zile frumoase. În spate se întind nenumărate rânduri de rețele, linii de rezistență, redute și compartimentări. Nici un alt semn de viață, ai zice ruine părăsite.

Un agent dela altă companie caută pe comandant. Vine singur prin șanț și acolo unde terenul permite pe alături, să-l găsească.

— Sunteți chemat la compania 6-a, îi spune scurt, când îl găsește.

Fără să arate cea mai mică surprindere, comandantul se execută și în timp ce merge îl frământă neliniștea. Trage puternic din țigară, strânge nervos bățul ce poartă în mână ca pentru a-și ascunde simțirile ce-l tulbură. Deși nu-l vede nimeni, dar nu vrea să apară cătuși de puțin tulburat. Se pregătește singur sufletește ca să reziste oricărei încercări. Din când în când își pipăie buzunarul unde stă ascuns un revolver și

cu o mișcare obișnuită își așează «hulubele» dela ochelari.

O reprezentație rară trebuia să aibă loc. Convorbirile și schimbul de amabilități cu inamicul făcuseră să nască oarecare bănueli. «Stăpânirea» ne privea cu o încredere rău ascunsă, iar unii camarazi dela unitățile învecinate, cam supărați de unele defecțiuni și întâmplări nenorocite ale lor pe care zădarnic cercau să le dosească, veneau nu fără gând ascuns ca să ne ispitească.

Deaceia, în urma unui «consiliu» s'a hotărât a se pripi lucrurile și a ne mulțumi cu o pradă mai puțin bogată decât eram siguri, pentru a răspunde printr'un fapt, vorbelor ce se iscară și a pune astfel capăt unei situațiuni ce promitea a deveni compromițătoare.

Deci când a ajuns comandantul toate erau gata după cum le-au pregătit.

Dincolo de linia de rețele, la o depărtare suficientă pentru a nu da loc celei mai mici bănueli au plecat parlamentarii, doi ofițeri — Costache și Alecu — și doi sergenți.

Rolurile fiecăruia erau mai dinainte îm-

părșite. Cărarea ce ducea drept la inamic, ca un bulevard strâmt, spre postul lui de ascultare, erà liberă. Pe dreapta și pe stânga ei, în stușișul ce abea-și îngălbenea frunza, patrule ascunse al căror rol erà bine definit.

Totul erà gata.

Un sunet de corn îl chiamă odată, de două, de trei, de cinci ori... nimeni nu răspunde însă.

În picături de ploae se topea fina dantelă pe frunze și negru-cenușiu se făceau foile verzi în ajun.

Și nici un glas nu răspundea chemărei de corn.

— He, gute kammeraden, kommen!

Clipele treceau grele, apăsătoare, încordate...

— «Gute kammeraden, kommen sie her!» îi chiamă din nou sergentul care deprinsese acuma strigătul de chemare și ca o asigurare deplină, cu toții își ridică mâinile în sus și le țin așa, suspendate în aer, ca într'un imn de rugăciune pentru cei rămași *dincolo*.

Câte gânduri n'au bătut în clipa aceia

în mintea celor ce sfioși pășiseră pe un pământ ce nu mai erà al nimănuia...

Și clipele curg greu, rari și soarele îngrămădește broboane de sudoare pe frunți.

Tot mai lung sună cornul, mai nervoase sunt chemările, la nesfârșit de lungi clipele de așteptare.

În cele din urmă se mișcă un ram, se aude un foșnet și pași ce răsunau greu și așa de apăsător pe pământul țării noastre ce nu mai erà al nimănuia...

Un om mărunt, roș la față, sigur de sine și plin de încredere în menirea lui de german pe acest pământ, cu un zâmbet plin de prietenie, vine greoi înspre cei ce-l așteaptă, urmat de un copil ce privește ciudat frunzișul din juru-i și un băetan ras la față, cu ochi mobili, sprinten în mișcări, care examinează totul cu atenție și bănuitor.

Convorbirea se angajează îndată. Neamțul greoi și copilandrul ce-l urmează sunt preocupați destul de repede de lucrurile mărunte ale vieții, în timp ce omul ras la față, cu privirile repezi începe convorbirea în franțuzește — într'o franceză ce surprinde — a discuta ușor, trecând dela un

fapt la altul, dela o idee la alta, spionând însă gesturile și mișcările «camarazilor».

Cum erau absorbiți în cumpărări de ouă, carne și pâine, la semnalul convenit — o tuse seacă, un «da, da, acuma» — pe negândite cel ras la față, un plutonier, și copilul s'au pomenit strânși în brațe vânjoase, împinși cu putere spre linia noastră.

«Franțuzul» care a prins din primul moment intenția a șters-o îndărăt, ceia ce însă nu i-a folosit la nimic de oarece un glonț de revolver l-a nimerit în plin, în spate, și ascuțișul unei baionete l-a găurit aproape de linia lor.

Un muget acoperit de trosnetul unei mitralieră a întunecat glasul sălbatic de ură al plutonierului care, galben, tremurând pe picioare, abia putea zice «gut, gut» după ce a trecut pe pământul României libere, în timp ce copilul ce-l urmă, zâmbea prietenos răsucindu-și o țigară dela ai noștri fiindcă-și uitase tabacherea... acasă.

Neputincios stă dușmanul în fața noastră și pare mirat oarecum că îndată i s'a pus dinainte mâncare și vin. Credea bietul, după cum singur a mărturisit-o, că nimic nu mai

BIBLIOTECA
CAROL I
57

e în această eroică Moldovă, că oamenii sunt niște umbre și noi o închipuire în mâni rusești. Credea, după cum i se spusese, că rușii ne tratează ca pe-o țară de piei roșii, că suntem ca vai de capul nostru, că nimeni nu mai ține în seamă nevoile noastre și am rămas fără nici un Dumnezeu.

Când a început însă a vedea că lucrurile nu sunt tocmai așa, o rază de lumină s'a scoborît pe fața lui palidă ce se colora ușor și a cerut — mai mult ca o siguranță pentru el — să i se dea cuvântul de onoare că nu va fi dus în Rusia, cuvânt ce i s'a dat.

Atunci s'a așezat tacticos pe mâncare, ca la el acasă în alte timpuri mai bune, iar noi priviam liniștiți cum poate încă unul să-și potolească foamea într'o rămășiță de țară așa de defăimată de toți aceia care nu ne-au cunoscut, pe noi moldovenii și ne uitaseră dela o vreme.

20 Septembrie 1917

SUFLET NOU.

Poate erà cel mai tânăr ofițer din regiment. De o naivitate ce te puneà într'o situație grea uneori, tânărul cu ochii negri și părul des și creț, cu o față ce însemna încă vârsta copilăriei, nepăsător în fața primejdiei, indiferent la discuțiuni în care se puneà oarecare pasiune, părând că nu-l interesează nimic din cele ce se petreceau în jurul lui, așa erà tânărul nostru camarad.

Pe vorba lui nu puneà nimeni nici un preț, de faptă nici că se vorbeà. Aproape nu i se dà nici o considerație și când în-

cercă să vorbească serios, trebuiă să tacă sub ploaia de ironii ce cădeă asupra-i. Părea un rătăcit într'o lume în care nu se puteă adapta.

Așa l'am cunoscut, jenat de el însuși și de lumea în care trăiă. Un înstrăinat, un om care cătă să se șteargă din fața privirilor altora.

Exilul acesta însă l-a făcut să cunoască o altă lume, alți oameni cu obiceiuri și maniere așa de deosebite de acelea în care fusese crescut și deprins a trăi. Începuse prin a-l interesa soarta camarazilor lui umiliți, îl înduioșă suferințele lor de fiecare ceas și cercă, necunoscător încă, să prindă o parte din firul vieții lor.

De încercările lui de a-i cunoaște nu vorbeă niciodată și dacă uneori își exprimă vre-o părere ce i-o dase scurta lui experiență, i se urcă sângele până-n vârful urechilor, își aplecă ochii, și mai degrabă de cât te-ai fi așteptat schimbă vorba, rușinat că-și desvelise o parte din sufletul lui. Aveă sentimentul unei inferiorități și de aci poate, acea jenă și greutate în exprimare.

Prevenit oare cum, îl priveam cu neîn-

credere. I se creiase o atmosferă pe care oricum, o primești cu greu și eram necăjit de incidentul acesta.

Contactul de aproape mi-a deschis ochii și sufletul, și întâmplările zilnice după o ședere pe poziție mi-au schimbat părerile ce-mi dase alții, și am început a vedea în tânărul meu camarad un altfel de om, un om cu totul deosebit de recomandațiile ironice și adesea pline de compătimire ale camarazilor.

* * *

Descendent al unei nobile familii moldovenești ce a știut a respecta și păstra tradițiile de cultură și obiceiurile ce făceau fala ori cărui adevărat boier moldovan, crescut în acea libertate, adesea rău înțeleasă la cei bogați, deprins a avea toate câte-i trebuiau, deagata, neobișnuit cu greutățile zilei de mâine, și având ca un crez că fiecare copil, ca el, le are toate la îndemână, se deprinsese a cunoaște numai un fel de viață, a vedea pe oameni mulțumiți, cum desigur se simțea el, și a crede că nefericirea e

ceva inventat de visători. Viața, ce lucru ușor i se părea!

Războiul însă l-a smuls din salteaua caldă și perina de puf, l-a scos de sub îngrijirea ce se prelungea a unor părinți duiosi și l-a aruncat deodată, ca pe ațâția alții pe pământul rece; l-au bătut vânturile și l-au udat până la piele ploaia, i-a lipit săptămâni aceeași cămașă de piele și l-a făcut să-și culce capul pe căpătâiul ce-și putea improviza.

Alături de el, oameni ca și dânsul duceau aceeași viață, glumeau și erau veseli, dormeau pe apucate și se deșteptau voioși, mâncau ce le cădea în mâini, munceau din greu și duceau în spate o greutate prea istovitoare și totuși nici un strigăt de revoltă, nici un gest de nesupunere, căci ei, ca unii ce au suferit multe le primeau toate ca ceva foarte natural.

Lucrurile acestea și multe altele l-au uitmit desigur pe tânărul meu camarad la început.

Cu o ușurință explicabilă însă la cei ce au un fond sufletesc curat încă, camaradul nostru s'a învățat repede a vedea și *ceialaltă* lume și singur s'a desprins a ști

că pe lângă lumea pe care o cunoaște și pe care a fost lăsat s'o cunoască mai e și alta, așa de deosebită și totuși întru nimic inferioară aceleia în care trăise.

Pe nesimțite a devenit om; contactul cu lumea aceia pe care o credeă inferioară, l-a transformat sufletește, i-a deschis perspective mai largi și i-a arătat o lume de care, fără război, ar fi rămas poate străin pentru totdeauna.

Câteodată, în nopțile târzii vorbeam asupra acestora cu tânărul meu camarad.

— Ce viață am dus până acuma, spune el. Eu n'am cunoscut nici una din greutăți, nu cunoașteam oamenii și nu știam că în jurul meu, lângă mine, la fiecare pas e atâta suferință, care o clipă măcar ar trebui să te oprească. Eu știam de petreceri, mă preocupau balurile și toaleta, nu mâncam zile întregi dacă nu mă puteam plimbă în trăsura ce doriaș și niciodată n'aveam timp să cetesc ceva, deși o bogată bibliotecă îmi sta la îndemână. Nu-i așa c'am fost bine crescut? mă întrebă el atuncia cu ironie. Ce zici, proastă creștere am avut, am să-i spun tatei!

Cu mâna însemnă un gest de desgust pentru viața pe care a dus-o, ca un coșmar îi apărăea acum copilăria, și nepăsare, indulgență și libertate, toate le alungă departe de el, ca niște lucruri ce i-au tulburat tinerețea și i-au întunecat copilăria.

O sfânt război, de n'ai fi adus de cât aceste schimbări în suflete, tu ai sădit totuși o sămânță ce-și va purta roadele.

1 Octomvrie 1917

BOMBARDAMENT OBIȘNUIT.

re să fie cald și azi îi spun camaradului meu, un tânăr ofițer eșit de câte va luni abea din școală.

Erau cinci ceasuri și soarele își desfăcea tot mai puternic razele ca dintr'o cupolă, în dimineața aceia dela sfârșitul lui Iunie.

Ocupam un sector de trei sute de metri pe un teren deschis cât puteai privi. Tranșeia — o singură linie, — cu câteva posturi înaintate, aveà bordeie confortabile pentru trupă și ofițeri, nici unul însă de natură a rezistà celui mai slab bombardament. Rețelele pe pari mici de fier, abea se zăreau

prin lanul de grâu ce ne despărțea de inamic — trei-patru sute metri. O linie de dublură ilútorie în spate, într'un teren nisipos. O linie de rezistență fantastică, părăsită de multă vreme și șanțuri ce începuse a se astupă singure duceau spre rezerve și complectau «sistemul de apărare».

Primeam un sector liniștit, mă asigura comandantul pe care-l schimbam, după cum și el primise un sector foarte liniștit dela aliații noștri ruși.

Crenele betonate și de oțel se înălțau deasupra tranșeei acoperită de iarbă și de nenumărate floarea soarelui ce-și desfăcea pe fiecare zi galbena, marea floare rotundă.

Multă vreme mă neliniștea lanul acesta ce părea anume întins pe sinuozitățile șanțului și mă miram cum de-a crescut tocmai acolo. În fiecare luger vedeam un mic punct de reper pe care însă nu-l puteam distruge, fiindcă schimbam aspectul tranșeei și ordinile Diviziei erau severe în privința aceasta.

Explicația însă am găsit-o, amintindu-mi pasiunea ce au aliații noștri pentru astfel de semințe și oameni prevăzători, ca unii

ce sperau să trăiască încă multă vreme prin locurile astea și-au reamintit odată cu aburii primăverii de augustul gest al semănătorului și cu o mână darnică au împărășiat pe parapetul tranșeelor sămânța ce rodise o așa de frumoasă floare în așteptarea culesului.

Primeam așa dar un sector liniștit cu un bogat program de lucru. Paralele de înaintare, șanțuri de comunicație, strămutarea rețelelor, posturi înaintate noi, toate trebuiau terminate în câteva zile.

Abea promisem sectorul, mă orientasem, recunoscusem poziția inamică și studiasem cu atenție dosarul.

Poziția nouă, neîndeajuns de cunoscută încă, îl ținea pe fiecare încordat. La postul lui, după ordinea stabilită se găsea fiecare și numai schimburile dormitau în adăposturile ce găsiseră, când un proiectil de calibru mare căzu în fața unui post de ascultare. Atenți, observatorii își înalță capetele, ascultă cu încordare abea ținându-și răsufierea cercând să prindă sgomotul ce se pierduse, când un alt obuz căzu cu pu-

tere în tranșee înălțând în aer coloane de fum amestecate cu schija omorătoare.

Un freamăt îi cuprinde pe toți. Cei care dormitau sar în picioare și într'o clipită toți se deșteaptă și fiecare așteaptă. Șrapnele mai întâi, care se sparg așa de frumos mai ales noaptea, pe urmă obuz după obuz cad în față și 'n spate, iau linia de la dreapta spre stânga săpând gropi adânci, semănând pretutindeni moartea ce trece nepăsătoare. Ca prinse de cutremur trosnesc adăposturile, se clatină pământul care se sfarmă în mii de bucăți. Și e un sgomot asurzitor.

Telefonul sună incontinuu, cerând știri îngrijorat.

— Nimic, bombardament obișnuit, era răspunsul ce i se trimetea în mod invariabil, oridecâteori agentul avea să primească știri dela comandant. Un miros acru de la proiectilele cu gaze intra în plămîni, plutea deasupra șanțurilor.

Dela o vreme oamenii începură a glumi și cei mai mulți își aduceau aminte că mai au o bucată de pâine rămasă la sac și mușcau din ea cu poftă.

Proectilele cad mai rar, mai departe acuma. Inamicul și-a lungit tragerea și ca venite de cine știe din ce depărtări sgomotele aleargă pe deasupra noastră și bombele se sparg departe îndărăt. Apoi se lasă liniște și liniștea se prelungește redând odihna câmpiei.

Fiecare așteaptă reînceperea, dar așteptarea pare zadarnică. Nimic nu mai mișcă în aer, nici un sgomot nu se mai aude pe aproape. Noaptea de Iunie înstelată, răcoritoare, se plimbă mândră.

Totuși pe nimeni nu-l prinde somnul și în fundul tranșeei se aprind țigări. Grupați cum sunt oamenii prind a vorbi sfioși oarecum la început și atenți la cel mai mic foșnet, pe urmă tot mai siguri, discută asupra celor întâmplate și fiecare știe a spune ceva de luptele la care a luat parte.

Oameni și locuri se amestecă laolaltă; cei morți învie, căci zeci de buze le poartă numele și eroii, acei tăcuți, necunoscuți și neștiuți de nimeni, ca niște figuri legendare se înalță din adâncul tranșeei, schimbă tabloul, dau tărie brațului ce șovăește, îndeamnă la luptă pe cei slabi și pe negân-

dite o lume închipuită populează tranșeea, trezește avânturi, răscolește mii de amintiri și face să apese mai triste părerile de de rău.

E ceasul când morții stau la sfat cu viii și așa îi surprinde pe toți lumina dimineții, când morții pleacă să-și reia odihna mormintelor ce nimeni nu le mai știe.

II.

Cei rămași își ia fiecare locul său. O căldură înăbușitoare se lasă asupra șanțurilor. Un pumn de apă a răcorit fețe pline de nisip; duioși se înalță ochii spre răsărit într'o rugăciune abea șoptită. Așezați pe banchete, oamenii își sorb ceaiul. Privirile sunt încordate și fiecare trăește în amintirea gândurilor de noapte depănându-și fiecare tortul de vise.

Alintați de boarea dimineții se leagănă a lene lugerii de floarea soarelui care-și poartă mândru coroana de aur și valul argintiu de grâu se apleacă și se înalță ritmic, scuturându-și roada de firul ghimpat.

E ora șapte. Bombardamentul reîncepe.

Un proiectil cade în rețele, altele îi urmează cu repeziciune, căzând fiecare în locuri diferite. Se produce mișcare în tranșee. Locul amenințat e părăsit imediat, la posturile înaintate s'au dus unii; în paralelă se așteaptă orice eventualitate; în dreapta, unde deocamdată «nu bate» s'a strecurat rezerva. Asurzitoare, proiectilele cad în toate părțile, răscolind pământul, răstoarnă maluri de tranșee, distrug adăposturi și neconținut bubue tunul. Fiecare își așteaptă soarta. Unii își fac cruce, tăcuți sunt alții și posomorîți, cei mai mulți rîd și aruncă glume. E prima clipă. După enervarea primelor momente, se produce o destindere a nervilor parcă. Continuăm a fi bombardați cu aceeași intensitate. — Își fac și ei datoria, spune un sergent.

În tranșee unii au prins să mănânce, cei mai mulți fumează, doi se ceartă dela o bucată de pământ pentru care și azi au proces la judecătorie; pe câțiva i-am găsit jucând cărți, pitiți într'o firidă din taluzul interior.

— Bine măi, le spun, să bateți cărțile vă arde acuma?

— Ce să *făcem*, răspunde unul rîzînd, acù dacã nu mi-oi scoate paguba!

Tragerea, dupã toate aparențele de regulare continuã pînã pe la vre-o unsprezece și la amiazi încetează.

E ora prînzului.

— Acù ne-o dat *rapaos*, spun soldații rîzînd. Mîncîncã în grabã—pe unii nici nu-i prinde mîncarea și conștienți parcã de primejdia ce trebuie sã revinã, încearcã sã-i fure somnul. Dorm epurește. Și epurile doarme mai fãrã grije ca soldatul în tranșee. Nu-i chip sã treci pe lîngã ei fãrã sã se deștepte. Suntem gata, parcã ar vrea sã zicã fiecare.

Și în tranșee e o cãldurã înãbușitoare. Ca albinele, milioane de muști roesc în toate pãrțile, necãjindu-ne. Oamenii 'și-au pus ștergare pe fațã și și-au învãlit mîinile. Zadarnic însã, nesuferita insectã se bagã sub mîneci, gãsește un colț de ștergar pe unde pãtrunde, te înțeapã și bîzâitul lor te omoarã. Plictisit, o alungi odatã de douã, de trei ori isprãvind în cele din urmã prin a renunța la odihna proiectatã.

Centura și cartușierile apasã greu și unii

ar vrea să se deschee, să dea drumul bluzei și să răsufle odată nesățioși, liberi ; cu neputință s'o facă însă, căci ordinele sunt severe în privința aceasta.

Toropeala verei înmoae însă, pe banchete cad unii, adorm o clipă și tresar speriați. Li se pare c'au auzit tunul mugind ; părere numai, le spun cei ce veghează.

Și-n somn, ori cât de scurt ar fi, li se pare totuși că bubue tunul.

Amorțeala îi cuprinde repede pe cei mai mulți, dar îi găesc leac și ca să nu treacă zadarnic timpul, fiecare își curăță și examinează arma cu o atenție ce nu au voit a-i da altădată ; piesă cu piesă îi interesează acuma și le pare bine că au răgaz s'o facă.

Operația terminată, își numără fiecare cartușele, le șterg de praf, își desfac și-și așează muniția în raniță, se conving că toate sunt acolo, își mângâie cu privirea cutiile de conserve de care s'ar atinge bucuros ; se'n fruptă pe furiș din sacul de pesmeți, apoi le pun pe toate în bună rânduială, ca un bun gospodar.

Cei care au ignorat granada ca și cei

cărora le-au fost teamă de ea fac școală acuma. Nu i-a silit nimeni la aceasta, nevoia însă le deschide la mulți mintea și astfel primejdia e cea mai sigură și bună școală. Și așa, timpul trece mai repede și cu folos.

III.

Pe la orele cincisprezece, după ce inamicul și-a făcut somnul reîncepe aceiași muzică. Deocamdată bate în stânga, o viroagă. Obuze și bombarde cad din belșug sguduind și sfărimitând pământul. Asta nu mai e «regulare» spune un soldat. Pe urmă tragerea se întinde asupra sectorului nostru cu o violență crescândă. O parte din tranșee e dărâmată, adăpostul de muniții abea terminat e una cu pământul, telefonul distrus și el, s'a reînstatat cum s'a putut în aer liber — sărmane Iacob, — câteva bordee au dispărut, o breșă s'a produs în rețele și numărul observatorilor s'a întreit; de sub dărâmăturile postului de ajutor apar brancardierii. În mijlocul durerii acesteia, un hohot îi prinde pe toți, căci însfârșit încep

și brancardierii—doctorii cum li se spunea— a cunoaște și ei ce-i războiul. O schijă a nimerit pe unul din ei și sguiditura prea deaproape a proiectilului a asurzit un rănit ce cătă ajutorul «postului». Acesta, năuc, privește în toate părțile, își pipăe rana, apoi, cu o mișcare își sfâșie haina și prinde în degete cruciulița de metal ce poartă la piept și o sărută cu lăcomie.

Brancardierii își fac datoria. După ce l-au pansat, unul din ei îl conduce la postul de ajutor al batalionului, în timp ce cei ce stau în tranșee sub puterea bombardamentului lipsit de efecte, glumesc, unii neștiutori încă de cele petrecute alături de dâșii.

Brusc încetează bombardamentul și bâzâitul mașinelor ce se rotesc deasupra poziției opresc orice mișcare. Monștrii cenușii care sunt baloanele captive din spatele liniilor se cutremur de groază și așteaptă nedeciși încă. Mitraliere și tunuri antiaeriene se aruncă asupra mașinelor care manevrează în direcții diferite. Ca un punct stălucitor aci vizibil, aci ascuns în pete de nori, un Bébé al nostru, ese în întâmpinarea «Porumbeilor» nemțești. Tunuri și mitraliere

încetează tragerea, ochii tuturor se înalță în sus și fiecare urmărește cu pasiune, cu tremurări de inimă giganticile pasări ce se urmăresc, ce cată a se prinde, ce angajează lupta. Indrăzneț, Bébé-ul, ajutat de alte mașini își urmărește ca un vultur prada ce știe a se feri și se îndreaptă spre cuibul ei. Angajamentul a fost amânat, căci în aer luptele se dau cu foarte multă prevedere. Ușurați, respiră toți.

Se servește masa de seară și pregătirea de noapte începe tacticos, amănunțit, căci noaptea e încă departe.

Și după un răgaz de două ore inamicu reîncepe timid mai întâi, pe urmă tot mai vijelios. Ai noștri răspund. O vijelie de proiectile de toate calibrele trimet voinicii români în poziția inamică, și ca niște nebuni scăpați, obuz după obuz aleargă ca închipuirea pe deasupra noastră și fumul ce se înalță din zeci de gropi marchează puncte de moarte în linia inamică, deșteptând și *acolo* groaza și o viață de care nu poate scăpa nici în tranșeele lui.

După o jumătate de ceas, odată cu seara se face liniște.

IV.

Tăcute, echipele se strecoară la lucru pe pământul nisipos sub paza posturilor fixe dincolo de rețele. Prin gropi de obuze, încet, ca să nu foșnească lanul de grâu, unul câte unul, pe mici coloane oamenii înaintează spre noua linie ce trebuie lucrată. O rachetă îi culcă la pământ și așteaptă. Așa s'au ridicat și au făcut un pas, că se ridică o a doua. Se culcă din nou la pământ, dintr'o mișcare, ca trăsniți de glonț și așteaptă în timp ce-și sapă măști. Jocul luminos continuă și după o jumătate de oră înaintarea spre noua linie reîncepe. Se face încet, cu mii de precauțiuni și fără nici un sgomot. Ajunși la linia hotărâtă de mai nainte arma e așezată lângă lucrător și munca grea a săpătorului începe. Câteva focuri dela un post înaintat îi opresc cu mâna pe coada lopeței, atenți, cu ochii spre inamic. Apoi continuă zorit. Trasarea, traversele, flancările se fac în ciuda «Manualului lucrărilor în campanie», se face totuși metodic, repede, cu dexteritate. Sfoara, măsurările «atelierului» și celelalte «prescrieri»

sunt înlocuite una cu moletierele ce s'au legat unele de altele, traversele ating lăţimea de patru metri — sârmanul «Manual» — şi ochiul fiecăruia s'a deprins a flanca o poziţie, a o organiza şi a'şi face o tranşee care să corespundă necesităţilor impuse de teren.

Se îngroapă văzând cu ochii. Intr'o jumătate de ceas au ajuns până la genunchi; de acum se poate lucra mai pe'ndelete. Încă un rând de lopată şi fiecare îşi va lua zece minute de odihnă.

Câteva gloanţe de mitralieră trec pe deasupra capului, apoi se fac tot mai dese şi fâşie asemeni vântului toamna'n frunze. Ne adăpostim în şanţul început şi aşteptăm. Inamicul a început tragerea de noapte. Bate linia din care am plecat, sfărâmând-o. Sinistru proiectilele se fugăresc şi cad cu greutate spărgându-se într'o masă roşiatică.

— Acum e timpul — îi spun camaradului de a mută reţelele şi fără şovăire, în clipa următoare zeci de oameni taie sârma de care sunt legaţi parii de fier şi panouri întregi, late de câte cinci metri şi lungi de douăzeci, sunt ridicate pe sus şi într'un

marș fantastic transportate pe un teren nou. Operația e terminată în mai puțin de o oră. Vijelia proiectilelor inamice a acoperit sgomotele noastre și ne-a ușurat munca. Totul nu a fost decât chestiune de decizie, repeziciune și hotărîre în executare și cu oameni, așa cum sunt ai noștri, se poate face orice.

Mi-am bătut iarăși joc de reglemente, dar reglementele nu prevăd atâtea și atâtea incidente pe care le învinge numai sufletul omenesc. Ele nu transformă sufletele ce cată'n ele paragrafe cu ajutorul cărora ar putea să dosească.

Acuma au fost retrase santinelele la noua linie de rețele și munca reîncepe cu aceiași încordare. Cum s'au afundat până la brâu, mulți și-au desbrăcat și cămășile, lăsând să-i bată adierea răcoroasă a nopții. Ca niște pârâiașe se scurge sudoarea pe piepturile arse de soare ale oamenilor ce suflă din greu, scormonind pământul. Nimeni nu vorbește, se aude numai glasul ritmic al lopeței și câte un țăcănit rar venit de cine știe unde.

Se apropie ziua și oamenii se reîntorc.

V.

Trudiți, aruncă o mână de apă rece pe față și rezemați pe banchete, ca niște boieri își sorb ceaiul și se întind să aștească o oră, două, poate și mai puțin, căci îi deșteaptă din nou mugetul de obuze care ne urmăresc pretutindeni.

Abea sunt șase ceasuri și ziua de vară e lungă. Mulți își face socoteala aceasta în gând, chibzuesc când ar conțeni dușmanul, scontează un ceas de odihnă și timpul îi pare fiecăruia că se mișcă greu, ziua o veșnicie.

Setea, nebuna sete îi chinuie pe toți. Buzele arse sorb apa caldă din bidoane și acum nici aceia nu mai este. Până la fântâna săpată în spatele dublurei nu sunt decât vro câțiva zeci de metri, dar drumule grozav de lung. Decâte ori nu trebuie să te asvârli la pământ și să aștepți până ce se descurcă drumul de proiectile, câte ori nu s'au întors oamenii cu gamellele goale, câte ori nu s'au aruncat în neștire pe pământ, uitând băutura răcoritoare care risipită se 'ntindea pe șanțuri, pentru a stă

ca morți sub sfărâăturile de obuze ce treceau furioase pe deasupra celor ce așteptau în agonie parcă!

Și ne gândeam ce apă bună, rece și limpede în fântâna săpată cu atâta trudă. Cei tineri, neștiutori săracii, naivi și prea încrezători în norocul lor au plătit adesea cu viața încercările de a-și potoli setea pe care nu și-o puteau stăpâni.

Adevărată sărbătoare era în tranșee când soseau gamellele cu lichidul mult așteptat. Cu ochii lacomi se uitau unii la alții și cu o nespusă plăcere duceau la gură vasul de tinichea. Răcoriți, se ștergeau cu dosul mâniceii, își dregeau gâtul și se linișteau.

— «De-acù poate să tot tragă neamțul, ca bun, o mai fost!» Și fiecare își vedea de treabă, potolit.

Ce bun calmant e apa! Ar trebui s'o știe și cei din fața biurourilor, care numai de apă nu se îngrijesc.

După apă tutun. Și cei care nici o dată în viață n'au pus țigara în gură, până și sectarii lipoveni fumează pe furiș, toți fumează. O țigară atinge prețuri de neînchi-

puit. «Un regat pentru o țigară» nu e vorbă deșartă aci.

Și șueratul reîncepe după un scurt răgaz. Unele proiectile nu se sparg. Asta-i «țivilă», spun râzând soldații. Cine n'are alt ceva de făcut, cei care-și așteaptă rândul la posturi încep a număra: atâtea cazone, atâtea țivile.

Inamicul își scurtează tragerea. În spațele liniei, proiectilele cad ca puse cu mâna. Neliniștite fețe se uită îndărăt, îngrijorați sunt unii, încrezători își pipăe granatele alții. Primejdia apropiată îi face atenți pe toți. Se uită unii la alții ca pentru cea din urmă dată, ca pentru a'și lua rămas bun parcă. — «Măi Gheorghe, de-oi muri, să-i spui nevestei cum o fost și să-i dai în grijă Moșului pe băet» se aud șoapte... Nimeni nu glumește. Atenți sunt toți la clipa ce va să vie. Mai jos, tot mai aproape, cad obuzele. Roesc în jurul postului de comandă. Telefonistii, scăpați ca prin minune și-au așezat aparatul de rezervă într'o groapă, au restabilit legătura numai ei știu cum, și cu receptorul la ureche comunică știrile. Răcnesc ca pentru a acoperi cu glasul lor si-

nistrul șuerat. Tranșeea din dreapta s'a făcut una cu pământul. Vre-o zece bordee ca și cum n'ar mai fi fost vre-odată. Un obuz căzut pe parapet astupă bordeiul camara-dului meu.

Comandantul nu crede totuși că a venit timpul să ceară servicii artileriei noastre. Trimite oamenii în paralela de înaintare, evacuează dreapta și are gata plutonul de rezervă în stânga vechei linii. Turbate, obuzele cad în dreapta, în stânga, pe linie, aprind lanul de grâu, cutremură adăposturi, răspândesc mii de schije prin șanțuri. Ne-păsător însă, un observator stă neclintit la postul lui, neluându-și ochii din față.

Pe încetul tragerea se rărește și în cele din urmă se oprește.

Ca o amintire de demult îngropată par toate acum.

— Măi, dă' strașnic a mai bătut, spun oamenii. — Eh, să capete și ei o pâine, răspunde altul. — Numa' ciolan îmi dai? se răstește unul la bucătar, știi c'a spus don' Locotenent mie să'mi dai mâncare mai multă. — Da câți nemți ai prins tu, de ești așa de curajos? îl întrebă ironic bucăta-

rul. — Parcă tu dela marmită știi ce facem noi aici, îi răspunde.

Focuri de mitraliere cad înfipte. Cu toții se lasă în fundul șanțului, singur numai bucătarul, un vlăjgan cât toate zilele, împarte fără griji mâncarea, trecând dela unul la altul și când isprăvește își ia «scula» la spinare și... «mai rămâneți cu bine băeți, mama lui de neamț» se aude în urma lui și vorbele-i se pierd înecate în fâșiitul ce pare a aduce toamna.

VI.

Neobișnuită e tăcerea din seara aceasta. Cerul senin, fără pată de nor. Noaptea înstelată luminează mai viu pentru ochii ce s'au deprins cu nopțile. Echipete lucrează zorit. Lângă un post de mitralieră trei ofițeri stau de vorbă răscolind trecutul și exprimându-și dorinți de viitor. Trecutul și viitorul sunt singurele fire ce ne mai leagă de viață. Reînvie trecutul, cheamă oameni, trezește aduceri aminte, revizuește conștiinți și ca un dulce vis mângâie viitorul, care cine știe cât va fi! E ceva dia-

fan și așa de frumos, așa de plin de făgădueli, așa de îndepărtat, visul, miraj al trecutului.

Tăcută, ordoanța mitralieristului ascultă și nu scoate o vorbă. Cine știe, poate vorbele noastre trezeau un ecou și în adâncul sufletului lui așa de greu de pătruns. Vedea și el o căsuță și un ogor, doi boi la care visează atâția ca el, trăsură cu cal, câteva oițe, își revedea copiii, și cine știe la ce visează atâția alții ca el!

Un proiectil care cade între rețele și linie oprește torsul visului și camarazii sar la creastă. Proiectil după proiectil cată mitraliera. Prin ochiul crenelor betonate, zădar-nic se uită observatorii. Din stânga ne vin bombarde. Gâfăind, ca o matronă îngrășată, vin greu prin aer, lăsând la plecare o dungă de scânteii ca o trenă luminoasă și cad odihnindu-se câteva secunde, ostenite parcă. Și deodată, după ce s'au afundat, răsuflă, spărgându-se în mii de bucăți, trosnind și asurzind. Ca prins de cutremur se clatină pământul; adăposturile stau gata să se dărâme. Greoaie, încet, vin unele după altele și ca un val purtat de vânturi pământul

se ridică și se lasă, se strânge și-și dă drumul parcă într'un ritm de moarte.

Un adăpost blindat ne primește pe toți. Ordonanța stă pe brațele noastre. Suntem șase într'o încăpere lată de un metru și lungă de unul și cincizeci, săpată în taluzul exterior. Încăperea trosnește, gata să ne îngroape.

— Măi, dă ce-ți pocnești ciolanele, întreabă ordonanța Vasile, pe un soldat; nu te temi că te-or auzi nemții? Ba că chiar te-au și auzit, nà, continuă el, că drept aici o venit una.

Adăpostul nostru se legănă ca o barcă.

— A, nu vă temeți, spune Vasile, că-l știu eu degetul. Iaca, l-am pus la loc cum o fost.

Râdem, dar veselia noastră e des întrețiată de proiectilele și bombardele inamicului ce ne «îndeasă cu binele» zice Vasile.

Furios, Costache, începù să înjure. — Să poftească la atac dacă-s curagioși, spuneă el indignat.

«Binele» ne «îndesa» mereu. O clipă am rămas cu toții gânditori.

— Să fiu al dracului dacă n'am crezut

că vine aici și țândări ne face, spune Costache, după ce am scăpat de un obuz ce a explodat la câțva pași în spatele nostru.

— Da' parcă artileria noastră n'a înhămat? îi răspunde Vasile. Râd toți și es la creastă.—Dacă mai bate o leacă, spune ordonanța, o iau la goană pe cai și ne lasă tunurile!

Moartea stăpâneà în șanțurile noastre. Se lăsase ceață și fumul deveneà tot mai înecăcios. Valuri de nisip năvăleau în nas, în ochi, în gură. Comandantul se duce la telefon. Îl aruncă la pământ un mal risipit, se ridică cu greu și aleargă la postul telefonic. Cere barajul artileriei noastre și așteaptă.

O vijelie de proiectile de toate calibrele se năpustește nebună asupra inamicului. Atât așteptau ai noștri.

— Au deshămat, spune Vasile.

O încrucișare sinistră prin aer, aduce o undă de bucurie și un suflet nou, schimbat, în tranșeele noastre. Mândri, infanteriștii se bucură încrezători sub vijelia de foc ce pornește din spatele lor, râd și râsul lor ducea răzbunarea. Zeci de rachete

aruncă nervos inamicul. Contrariat, neașteptându-se parcă la un astfel de răspuns după atâtea zile de tăcere, se domolește, își ascunde unghia, își trage laba și ostenit își lasă capul pe-o parte...

* * *

Noaptea se face liniștită. Se orânduiesc echipe pentru repararea stricăciunilor și brancardierii cercetează adăposturi, aleargă prin șanțuri, întreabă și caută răniții și morții.

Ofițerii s'au adunat în bordeiul ofițerului dela mitralieră, pe linie. La lumina unei lumânări palide, ce nouă ne pare un bec electric își comunică impresiile. Se pregătește focul și Vasile are grijă de ceai. Roș la față, cu mustața galbenă, cu ochii mari, veseli ce privesc prietenos. Îi râde fața, îi tremură sprincenile, toți mușchii obrazului arată o bucurie copilărească aproape.

— Și cum îi cu artileria, îl întreabă râzând Costache, a deshămat nu-i așa?

— Că zău, domnule sublocotenent, răspunde Vasile, mă cam pusese și pe mine pe gânduri dela o vreme. Da' ce să faci!

Tot de-o moarte avem să murim! Că numa' cu una suntem dători.

Și se apleacă asupra vetrei improvizate, suflând cu putere în vreascuri.

Comandantul ațipi. Ce dulce somn! Mii de visuri, unul mai frumos ca altul i se arătau în clipele acelea de delăsare, de descordare a nervilor.

— Gata ceișorul, îl deșteaptă Vasile și ridicându-se, își luă cana ce-l așteptă.

Zile și nopți dearândul au urmat la fel cu mici întreruperi de liniște ce uimează; zile și nopți vedeai cerul numai din adâncul tranșeei; zile și nopți pașii noștri se încrușau pe strântele bulevarde ale șanțurilor de comunicație și liniilor de tragere, ori în fundacurile traverselor. Noaptea numai, puteam respira aerul răcoros pe care-l înghițeam, topindu-l în plămâni.

După nouă zile ne-au schimbat. Eram alți oameni acuma. Cu fețe pământii asemeni lutului, cu ochi măriți de-atâta ce-au sfredelit întunericul, mai ușori parcă, abia atingeam pământul și glasul nostru ca venit din adâncuri, răsună ciudat.

Și ne-am privit mirați, ca unii ce nu ne

mai văzusem de multă vreme și uitasem a ne cunoaște pe pământul care îmbracă așa de multe forme vii.

Liniștit, nepăsător, un plop își tremură nervos frunzile și pentru prima dată în viață am auzit parcă ciripitul unui stol de păsă-rele ce-l mână instinctul.

Somnul i-a cuprins pe toți și nimeni n'a visat în noaptea aceia.

11 Octombrie 1917.

UN SAT CA MULTE ALTELE.

Ce tristă soartă mai au unele sate și târguri ale noastre! Să te deștepte într'o bună zi bubuitul necurmat al tunurilor și să te prindă deodată, pe neașteptate teribila groază a morței, să vezi cum cad obuze prin curți, în case, pe drumuri, să n'ai un loc mai sigur unde să te adăpostești, să vezi cum se deschid ușile ca de o mână nevăzută și toate pașnicile vietăți ce trăiesc în preajma casei, alergând speriate, țipând în limba ei fiecare, să te simți pierdut, prins în vârtejul acesta din care numai întâmplarea te poate scăpa, e dureros desigur.

Speranța de a putea salva o mică parte măcar din avutul strâns ani dearându-l de mâini sânguitoare a dispărut, și în mijlocul chiotelor desperate, a vaetelor ce-și plâng durerile, ale țipetelor sinistre ale copiilor, a blestemelor de femei și bocetele babelor, fiecare își caută o căruță și un cal, și în graba ce-i mână departe de moartea ce pândește, oameni și animale aleargă zoriți pe drumul pribegiei, în neștire.

Singure, numai lucrurile ce-au folosit și-au fost dragi, scumpe amintiri și tot ceia ce -facea bucuria unui cămin, au rămas să în frunte primejdia.

Sfârămată stă o căsuță albă în zidurile căreia-și dorm somnul veșnic stăpânii ca acoperiți sub un mausoleu pe care vremea l-a stricat, și nici o mână pioasă nu vine să-l îngrijească; slobode aleargă paserile în toate părțile și uimite parcă, micile animale pătrund în case cătându-și stăpânii; cu ochi certetători își așteaptă caii și vacile albe mâna ce-i desmierdă în fiecare dimineață și le aducea tainul zilnic, și stăpânii nu mai vin, s'au dus departe.

Coperișul unei case e pleoștit, găuriți

sunt pereții alteia, într'o poziție nesigură stă un coș să cadă ; se clatină un zid ; ca o cortină a dispărut o fațadă expunând privirilor tuturora un interior ce pare rușinat de atîta indecență ; o mână singuratică deslipită de cel ce-o purta zace aruncată în drum ; spintecat, cu fața la pămînt stă altul ; prins în ramurile unui copac, într'o poziție ciudată a 'ncremenit un cal aruncat de vreun obuz și pe deasupra tuturor spasmurilor, a sgomotelor ce se amestecă cu zăngănit de arme, tunet de obuze, țăcănit de mitraliere, înjurături de ciudă, comenzi scurte și repetate, avalanșe de oameni ce se reped înainte, se încrucișează cu o lume de femei, de babe și de moșnegi, de copii și de flăcăuși îmbrăcați cum i-a prins vremea pe fiecare, izvorînd din toate potecile, pe toate ulițele în șleaul mare ce duce departe, îndărăt.

Încăpățânați, au rămas unii și așteaptă, nici ei nu mai știu ce.

Satul, intrat deabinelea în zona de luptă își primește zilnic porția de fer și numai rari sunt casele ce-au scăpat negăurite.

Bogăția de lucruri rămase nu atrage pe

nimeni și cei ce le-au stăpânit, se reîntorc timid noaptea și se strecoară în casele ce i-au adăpostit câteva zile mai înainte, de nerecunoscut acuma.

În trăsurile regimentului ce aduc noaptea alimentele trupei își încarcă avutul ce bruma mai pot alege și astfel, pe încetul reiau și lucrurile drumul asprei bejenii.

Singure numai bătrânele satului rezistă, neclintite dela postul lor. Cu fața ca niște bureți uscați, cu mâini osoase ce stau subpuse, cu ochi ce nu mai au lacrimi să plângă, așa stau pe prispe, nemișcate, depănând amintiri și mintea lor ce nu și-a revenit încă din noaptea de groază cheamă imagini dragi de demult și își adună copiii și nepoții la un loc ca să-i mai vadă odată în dulcele vis al amurgului.

Satul își ia repede fiizonomia războiului. Prin bătături străbat șanțuri; ulițele se barează, dispar împrejmuiri, la pământ cad pomii ce-au umbrit copii și nepoți, și-au auzit atâtea vorbe în lunga lor viață; cad martorii dragostelor tănuite, dispar case ce nu mai au vre-un rost, pe când

altele fără uși și ferestre, ca niște orbi își plâng soarta parcă.

Zăvorâte sunt porțile grele ale bisericii ce-și înalță turnul neatins încă și cine ar putea ști oare ce sfătuesc sfinții zugrăviți?

Albe cruci s'au adăugat pe mormintele noi și o mână pioasă a însemnat un nume, un contingent și un an, aruncând peste țărâna proaspătă flori albe și roșii.

Fire de telefon străbat în toate direcțiile și ele sunt singurele care poartă glasul omenesc dela un capăt la altul, unica ființă ce răsbate vie peste satul tăcut și pustiit ce-și poartă singur durerile și rănilile pe care le cunosc numai cei ce-au plecat departe...

15 Octombrie 1917.

SCHIJE.

Qescadrilă de balonașe roșii trece pe deasupra liniei trimisă de inamicul generos și așa de ingenios în invențiile sale. Ce specie de microbi vor fi ducând oare ?

Un glonț nimereste unul ce cade la pământ încet, zăbovind prin aer parcă. Găsim în el un sul de hîrtii cu grije legat și îl desfacem. Două feluri de manifeste, destinate desigur pentru zona interioară. Unul din partea unui «camarad» al nostru, prizonier, prin care își descrie «fericirea» că se găsește în țara ocupată, bucuria că e

lângă ai lui și vorba lui Guyau, «cînd văd frumosul aș vrea să fie doui» ar vrea și el să venim și noi la dînsul ca să aibă cu cine gusta fericirea ce-a dat peste el și pe care n'avea de unde s'o cunoască dacă nu era războiu. Păcat numai că nu prea știe romînește «camaradul» nostru. În colo strașnic ghelir a dat peste el dacă dispune și de tipografie în care să-și poată tipări proza fericirii lui.

Celălalt manifest e din partea unui camarad neamț. Ei, așa mai înțeleg și eu. Neamțul descrie în culori cît se poate mai vii bogăția țării noastre care l-a uimit — și față de lipsa de brațe pe care n'o ascunde, ne poștește să mergem cu toții — altfel nu se poate — la ei «cît mai e timp și nu vine iarna cu palton». Parcă nu-l credem! Dar dacă vine iarna «fără palton» ce te faci «camarade»? În colo, se arată mirat că de ce mai luptăm. De, știu și eu, ia așa ca să-ți mai facem în ciudă.

După balonașe artileria lor începe să tragă. Ca să le facă vînt să meargă mai repede, probabil.

De cîtva timp au o atenție deosebită

pentru sectorul nostru, pentru flancuri ca și pentru centru. Nu neglijează nici spațele. Mai ales! Ne țin sub bombardament, dar cum rămîne cu balonașele? Ori poate au nevoie de un supliment de argumentație? Posibil.

Ne mai înștiințează că patrulele lor nu vor trage în ai noștri cînd se vor duce să se predea. C'atît ar mai lipsi. De altfel oameni delicați; numai nu-mi place noaptea cînd aud vorba românească dela ei, a celor ce descarcă material pentru dînșii și în potriva noastră, și ziua, cînd îi pun la lucru deasupra tranșeei de trebuie să 'ndreptăm cu durere mitralierele într'acolo.

Seara înainte de a eși la lucru nemții au obiceiul să tragă cîteva benzi de mitralieră. Îi lăsăm și nimeni nu le răspunde. Abea s'aud însă cele d'intii lovituri de mii și primele sgomote, că mitralierele noastre care stau gata le întorc vizita. Chestiune de politeță.

Cînd încapi în mîna neamțului vezi că ai deaface cu o brută; cînd îl ai în mînă

e cel mai delicat și mai manierat om din lume. Își aduce numaidecât aminte de o civilizație în numele căreia pretinde a vorbi. Cere apă, își scutură hainele de praf și de noroi, își face toaleta și numai așa-i poți vorbi. Cum a făcut cutare plutonier aviator care a sărit sprinten din aparat și a venit cordial spre ai noștri, făcându-se a întrebă: Bulgari? Adică nu ne cunoștea!

Nu toată omenirea s'a ridicat în potrivea nemților. Mai sunt și captivii care abea așteaptă să le facă reclamă. Oameni practici, ei vor să astupe gura și să comprime creerul. Țâșnește lumina ori ce-ai face și cât de târziu.

În pădurea Prisaca un soldat de-ai noștri caută 'n gură un inamic mort, să vadă probabil câte măsele i-a mai rămas.

— Ce faci acolo? îl întreabă ofițerul.

— Are un dinte de aur, îi răspunde, de unde l-o fi furat?

Nemții au mare ură pe armata întâia de «moldoveni» și de aceia încearcă pe toate căile s'o corupă. Dar și moldovenii ai dracului, nu se lasă că-s pățiți sireacii.

Acuma-i cunosc șiretlicul și când zic: «predai romanschii», «romanschi-i» bagă baioneta 'n piept și-i mai dă și un glonț pe deasupra.

Sluga dela străin e mai rea decât străinul însuși. Mă tem de slugi și de străinii cu slugi dela noi, dar nu mă tem de străinul leal.

16 Octombrie 1917.

MICI GOSPODĂRII.

Desele peregrinări ne-au dus de multe ori prin locuri neumblate și necunoscute, prin munți și păduri a căror frumuseță abea o vedeam.

Soarele răsărea și apunea în indiferența generală ; răsărea pentru el însuși, se închidea singuratec și nici o față nu stă mută de admirație să-l privească. Frumusețile naturii erau ceva ce nu ne mai opreau și ploae, furtuni, zăpadă erau lucruri cu care ne deprinsesem.

Omul nu se mai îngrijea decât de el în-

suși și vremea înșelătoare nu mai întorcea nimănui capul.

Ne bucuram când nu ploua fiindcă se puteau face mai repede lucrările trebuitoare și adăpostul în care avea să-și desmorțească oasele oamenii, era uscat.

O prevedere a viitorului născuse în fiecare din noi și munca era sporită, fie că aveam să stăm un an sau un ceas în acelaș loc, pe poziție.

Neobișnuți însă, adăposturile noastre erau vremelnice la început și oamenii lucrau cu oarecare greutate, aproape fără bună voință, ca unii ce știau că nu vor avea timp să se folosească de ele.

Pe urmă s'au schimbat. Și dela adăpostul abea săpat deasupra căruia se întindea o foaie de cort în partea de unde bătea vântul în munții Călimanului, am trecut la adăpostul acoperit sistematic, care ferea de ploaie și vânt, adevărate bordeie ascunse privirii în care focul ardea pe o vatră improvizată profilând siluete așa de ciudate, până la a se construi căsuțe subterane din care nu lipseau soba, scaunul, un pat și o masă.

Căci dela o vreme războiul nu e decât obișnuință și fiecare s'a deprins a-l vedea cu un ochi rece. O cedare de teren nu impresionează după cum nu impresionează nici un câștig abea simțit. Toate acestea sunt lucruri cu totul naturale și partenerul nu mai arată nici bucurie, nici supărare. El judecă împrejurările și singur își recunoaște partea slabă.

Fiecare cată însă a'și face pe cât e cu putință un confort de care nu mai vrea să se lipsească. O icoană găsită te miri cum, împodobeste peretele fiecărei încăperi, după ușe stă pitită o mătură, lângă sobă o tigae spartă în unele locuri pe tabla căreia odată cu noaptea încep a juca galbene fire de porumb ce se preschimbă în mii de floricele albe.

Căsuța ofițerului începe să ia proporții. Ai zice chiar că e luxoasă privind pereții albi ce sporesc lumina de afară, patul de lemn acoperit cu foi de cort și pături, firida din perete cu farfurii, sticle, pahare și pâinea zilnică învelită într'un ștergar — bufetul — măsuța de pe care nu lipsește un buchet de flori de câmp atâta timp cât

se mai găesc; un raft și o carte ce completează biblioteca, și soba adaptată împrejurărilor cu un coș ce se strecoară fantastic afară.

O gospodărie mică, de om singuratic, unde se adună gândurile și se curăță de zgura ce le-a acoperit. Adevărate chilioare cum trebuie să fi avut învățații călugări ai vremurilor trecute în care singurul sfetnic era gândul și singura viețuitoare era o pisică ce se hrănea singură din isvorul de șoarici ce eșea din pământ.

Liniștit, stă motanul nostru mobilizat, cu picioarele și burta albe parcă și-a îmbrăcat o manta cenușie pe spate ca să nu-și murdărească alba hermină. E un păzitor credincios. Toarce cât ține ziua cocoțat pe vârful patului, simte ora mesei, și întrebător își ridică capul cu niște ochi ce abea-i deschide. Se 'ntinde pe picioare și dintr'o săritură e 'n brațe, alintându-se, miorlăind și mirosind farfuria din care es aburi calzi.

Luminoși ca un semnal convenit își a-

rată noaptea ochii și neliniștit de alergările de șoarici ce și-au croit un drum printre butucii ce stau deasupra coperișului, pândește, spionând iuțeala «curselor». Apoi ese în inspecție deasupra tranșeei. Înamicul l-a prins repede și mormâind, plin de mulțumire îl judecă. De aci și blana lui așa de frumoasă, așa de strălucitoare și grăsimea ce și-a pus pe costițe.

Legat de un picior, prizoner în bordeiul agenților de legătură un cocoș ciugulește boabe de porumb. Gornistul companiei, l-au botezat oamenii, căci numai el sună prelung, în zori, deșteptarea, anunță miezul nopții și ciasurile de dimineață și de seară.

Are și el ciudățeniile lui. Ziua îi place viață, zgomot, vorbă în juru-i și de aceia când dorm agenții osteniți de veghe el îi privește nervos, și cum sforăitul îl plictisește bate din aripi și începe a cânta cât îl ține pliscul.

— Măi da taci odată și culcă-te, îi spune un bunduc de agent cu ochii mici de somn.

Ași, gornistul sună înainte și cu ochii șireți se uită la cei care dorm încă, având aerul a zice:— Dar ceilaiți nu se scoală?

Ca la un copil răsfățat, așa se uită oamenii la el și nu e mână care să nu-i arunce ceva de mâncare. «Mai vezi o pasere, o vietate în borțile aștea, și se pare că nu ești chiar singur» ziceau oamenii.

Într'o zi însă i-au adus o tovarășă. Ea e neagră, grea de grăsimea în care s'a învelit și creasta lăsată'n jos. El a primit-o ca un vrednic cavaler, i-a arătat apartamentul, a invitat-o la masă și lucru firesc, a început a-i face curte.

Acum e liber el, dar ea e legată de un picior. Sfioasă și rușinată de atâta îndrăzneală din partea lui, cu creasta ascunzându-și un ochi și privindu-l pe furiș ca de după o perdea, îl examinează. El se ridică pe pat și de acolo, arătând jumătăței lui dela ce înălțimi poate privi lumea, dă drumul din gâtlej unui cucurigat prelung și sonor.

— De-acum nu mai fuge, vorba unui camarad, că e legat sufletește.

În ușa bordeiului telefoniștilor se joacă toată ziua trei porumbei. Sunt cele mai tinere contingente în companie și abea acum învață instrucția. S'au stabilit cu do-

miciliul într'un coșuleț din nuelușe de răchită și s'au obișnuit cu schimbările de poziție, în susținere și rezervă.

Paserea deprinsă a-și avea o locuință stabilă, cu obiceiuri înăscute și așa de greu de schimbat, a devenit vagabondă și a început să se adapteze obiceiurilor nouilor ei stăpâni.

Oameni și locuri laolaltă, pe nimeni nu i-a cruțat războiul. Locuințe noi răsar sub pământ, și sate ciudate, de oameni nevoiași, cu uliți strâmte, cu încăperi pitite, pe mal de ape, în păduri sau în câmp deschis zidim pretutindeni pe unde trecem, semănând pretutindeni o parte din sufletul nostru.

19 Octomvrie 1917.

VITEJII.

In seara aceasta de toamnă tristă și întunecată, fără amurg, când ziua pare una cu noaptea și greu apasă asupra sufletului, melancolia zilelor trecute, spre voi se 'ndreaptă gândul, dragii noștri.

Ca 'n alte timpuri vă văd și acuma, și nici o umbră nu întunecă fețele voastre vesele, nici o grijă nu vă'ncrețește frunțile, nici o durere nu apasă asupra voastră. Ne-păsător parcă, timpul se scurge în jurul vostru și ca unii ce aveți o presimțire parcă, vă bucurați de viață și îi smulgeați toate câte le poate da o scurtă viață de om.

Strigăte de bucurie vă'ntîmpinau cînd apăreați în mijlocul nostru, prietenoase mâini se întindeau s'o strîngă pe a voastră și ca unii ce știați că 'n colțișorul nostru de oameni ce se ascundeau adesea ca să se cunoască mai bine vă puteați deschide sufletele și rosti mai liber, veniați adesea.

Ambiție, vanitate, răutate voi nu le cunoșteați și nu odată ne-a prins laolaltă rîsul ce aminteă gesturi imperioase și pretenții ridicule ale vreunui «personagiu».

Dacă improvizați o farsă, erați cei mai fericiți oameni și zile dearîndul continuați a rîde pe seama unei glume reușite și fiecare dintre voi cătă să-și păcălească tovarășul, avînd aerul cel mai serios de pe lume.

Așa vă văd și 'nseara aceasta.

Sprinten, mlădios, învîrtindu-se 'nvârful picioarelor, cu mustața războinic aruncată în sus, cu fața veselă de bucuria unei glume ce-i flutura pe buze, apărea brusc căpitanul Gotcu, lăsînd ușile larg deschise în urma lui, năvălind plin de viață.

— Aha, aici erați hoților și mie nu mi-ați spus? Să știți că am să vă «părăsc» co-

lonelului, zicea răsând și imediat începea să povestească una nouă, părând că nu mai are astâmpăr pe scaun.

Serios, cu ochi negri și așa de expresivi, cu părul vâlvoi aruncat peste cap deasupra unei frunți mari, boltită, fără mustăți cum obișnuia să se poarte din vremea când îl atrăsese scena și spre care pornea întotdeauna gândul lui cu o vagă părere de rău că anii sboară, clipind șiret când își găsea răspunsul potrivit, ca un masiv era căpitanul Zăhărescu, «Dizu» cum îi ziceau toți.

Mulțimea de anecdote, de epigrame, de versuri bachice pe care le știa, era nesecată și cei care l-au cunoscut, nu odată i-a înveselit cu verva spiritului său ce nu era numai de împrumut.

Sfios, cu ochii catifelați, cu zâmbetul rușinat, prindeam câteodată pe «Domnișoara» locotenentul Damian, așa de modest, așa delicat în rezerva lui deși ofițer activ și... îl conrupeam.

O noapte pierdută era un sacrilegiu pentru el și când îl întâlneam a doua zi, de

departe aveà aerul a spune: «lasă că nu mă mai prindeți».

Și mulți d'in cei care ne adunam laolaltă, neținând seamă de vârstă și situații, într'o frăție ce ne-o invidiau așa de mult alții, o camaraderie rară, mulți dintre ei nu mai sunt astăzi.

Din primele zile morți și răniți au rărit șirurile noastre. Un obuz l-a răpit pe căpitanul Gotcu, două gloanțe de mitralieră l-au pus într'o dureroasă agonie pe Dizu, alt glonț i-a dat răgaz de câteva ceasuri sublocotenentului Grigoraș și dela o vreme unii după alții, o lungă listă de nume și în dreptul fiecăruia moartea a însemnat o neagră cruce.

Copii unii, abea eșiți din școli alții n'a mai rămas nimic din ei, căci glonțul sau schija omorătoare le-a închis pe veșnicie ochii ce abea se deschiseseră la viață.

Și lângă voi cu sutele au căzut neștiuți, și necunoscuți, ca niște anonimi au murit umili vitejii soldați suceveni. Mulți din ei n'au un mormânt și sufletul lor rătăcește nemângâiat poate, cătându-și odihna veșnică.

Cei ce-au trăit și luptat laolaltă, moartea i-a adunat la un loc pe unii, într'aceiași groapă comună, și-i odihnește într'o frăție de totdeauna.

Cu trupurile voastre trudite și sufletele voastre umilite și îngenuchiate ați semănat întreaga țară, și mai fericiți unii v'ați găsit somnul în pământul dintre hôtarele ce le-am visat cu toții.

Pretutindenî viață nouă ați dus cu voi și sângele vostru ce-a curs din belșug a deschis o rană țării pe care ani și ani abea o vor putea vindeca, și jertfa viețelor voastre nu va fi risipită zadarnic.

20 Octombrie 1917.

ÎNCĂ UNUL.

Secția noastră a început numai bine în adăpostul blindat, unde am primit ordin să ne ascundem. La opt metri sub pământ, auzim sgomotele înnăbușite, care tot mai mult se apropia de noi. Nu vedem nimic în întunericul în care suntem condamnați să trăim de luni de zile. Ne-am întins pe jos, pe pământul plin de glod, încinși gata de atac. Sergentul stă în picioare, la eșire, așteptând să vadă ce se petrece, așteptând ordine, care trebuie să sosească din moment în moment.

Măi frati-meu, spune Marcu, fă-mi ghini

c'o țigară, că ț-oi da și eu când oi aveă.

Cei care-și odihnesc oasele în glod, ridică capul de pe raniță, cată să vadă prin întuneric și ascultă mișcările ce trebuie să facă Crihan ca să-și scoată tabacherea. N'are nimeni nici un băț de chibrit. Eu am un muc de lumânare, spune Ciobacă, cine se duce la secția doua s'aducă un chibrit? Nu se scoală nici unul. Capetele se lasă ușor pe raniță, cu un oftat adânc.

— Iacă măi, zice Moș Gheorghe, n'a o țigară, că numai o leacă de praf ni-o mai rămas. Marcu întinde mâna și fără să vrie lovește peste față un camarad. Țineți mâna spuse cel lovit, frecându-se la ochi și depărtând de pe față noroiul care se scurge pe noi din toți pereții. Marcu are un amnar dar nu găsește iască. Imprumută dela altul o bucațică de cremene păstrată cu sfințenie, și cu multă greutate o aprinde. Dă și mie-un fum, spune văru Ion. Marcu întinde țigarea vărului Ion, care trage un fum și pe rând, cei unsprezece, câți am mai rămas din secție, tragem câte-un fum, răcorindu-ne. Sergentul, care nu fumează, a eșit în șanțul de comunicație și de-acolo

a încercat să ajungă în tranșee, să vadă ce mai este.

— O să murim aici cu toții, în borta asta, spune Andrei. Barem ni-i groapa săpată gata, adaugă cu tristețe.

Apoi tăcem cu toții și fiecare numărăm în gând loviturile care cad una după alta, pe undeva, pe aproape. Un răbufnit adânc ne scoală pe toți și dăm năvală spre eșire. Ne împingem unii în alții, ne căutăm în grabă arma, lopata, târnăcopul. Cei de lângă eșire în afară, în șanț. Haide mai iute, strigă sergentul, că murim cu toții aici.

— Vai de mama mea, care m'o făcut, geme Cristea, înjurând pe cei care au pornit războiul.

Ne ghemuim cum putem în șanțul de comunicație și sprijiniți de pereții lui, așteptăm să murim la lumină. Sergentul întreabă dacă n'a uitat cineva uneltele și își aruncă o privire asupra noastră. Iar ai lăsat lopata, zise către cel din coadă, un băetan ge nouăsprezece ani. Acu să fii cu e'n mână. Mai mult nu zic.

Camaradul intră în adăpost și începu a

bâjbâi prin întuneric. Un obuz căzu în clipa acela în marginea adăpostului zvârlind în sus, în mijlocul unui nour negru de fum bucăți de pământ, scânduri, butuci și sfărâmături de schije. Am căzut cu toții în fundul șanțului, acoperiți de malul care s'a surpat asupra noastră.

Cu sforțări peste puterile noastre slăbite am eșit de sub pământ, noroc că nu erà mult și ne-am făcut cruce, c'am scăpat și din primejdia aceasta. Pe urmă am fugit prin șanturi, în spatele liniei. Ne-am încrucișat cu oamenii cari veneau dinspre rezervă și care se alipeau de perete, făcându-ne loc. Unde-i Țâncu, întrebă sergentul care erà negru la față, de par'că erà uns cu smoală. Și fără să stea la gând, se'n-toarse să-l găsească. Il așteptăm, ștergându-ne fața cu dosul mânecei plină de noroi.

Ciobacă scuiă cu necaz și se uită apoi în juru-i. Cristea își ridică capul deasupra tranșeei și privește. Numai borte, cât vezi cu ochii; o stricat și rețelele spune el. Apoi vorbi, în pauze: — parecă nu mai avem post înaintat; o pornit bătaia în spate; de-

acu am scăpat. Na-ă, zise de odată, și-și scoborî capul în șanț. Amu eram gata, drept pe lângă ureche o țiuuit.

Așteptăm nemișcați, să vină sergentul. Din șanțul de comunicație răsbate un geamăt până la noi. Brancardierul aduce un camarad, rănit. In jurul capului parcă și-a pus un prosop mare, alb, pătat de sânge. Ne ghemuim cum putem să le facem loc. Te-o pălit rău, frati-meu, întreabă unul. Cel rănit nu răspunde și sprijinit de brancardier se duce la post, încet, gemând de durere.

De pe câmp, din borte, se aud gemete și strigăte de durere. Le-am auzit de-atâtea ori dela începutul războiului, încât nu mă mai cutremură.

In sfârșit vine și sergentul. O murit săracul, spune oftând. Tot pământul o chical pe el; numa un chicioar i-o rămas afară.

Mergem prin șanțuri după sergent, ne încrucișăm cu agenții de legătură care alergă cu ordine, întâlnim răniți cari se duc singuri, bucuroși c'au scăpat pentru câțva timp din iadul acesta.

Când ajungem la ploton, ne strecurăm pe brânci în adăpostul nostru și-l rugăm pe căprar să ne-aducă mâncarea pentru toți. Am mai rămas zece.

Sergentul după ce-a mâncat în grabă, s'a postat la încrucișarea șanțului de comunicație pe unde avea să vie echipa de lucru, ca să-i arate ce trebuie să repare.

Știu că s'a dus și la bordeiul sfărâmat să desgroape mortul din secție și să-l îngroape apoi, cum îi obiceiul lui, punându-i o cruce la căpătâi.

Agentul de legătură ne aduce o lumânare și două cutii de chibrituri. Am luminat sărăcăcioasa noastră colibă. Eram toți sgâriați pe față, plini de glod și de sânge.

— Măi, zise Cristea, și înjură, oare când s'o isprăvi războiul.

— Dè, frate răspunde Ciobacă, când or vrea boerii.

— Ce le pasă lor, zise Gheorghe, par'că se bat ei. Unde vezi de-aceia prin șanțuri. Ni-am găsit pe-aici toți neamurile pe care nu le-am mai văzut de nu mai țiu minte.

Hei, și mulți s'au mai prăpădit. Mi-aduc aminte, iaca parcă-l văd pe Bacalu, ser-

gentu, cum o chicat la Cărbunești. Parcă știă săracu. Tot zicea el: măi fraților, de-a fi să mor, am doi galbeni, să-mi faceți de pomenire. Da credeai că tumna el să moară! Păcat de-așa flăcău, că are avere frumoasă și singur și-o făcut-o. Cărbuneștii ceia ni-o sărăcit tare.

Cristea gemu încet, apoi se așeză într'o rână și spuse: Mi se sbârlește pielea când mi-aduc aminte. Oare ce au de gând să facă cu noi? Nu s'o mai pune-odată pace 'n lume! Cât am fost dincolo, numa chetream văzut, n'am întâlnit chicior de om. Zicea să desrobim frații. Să desrobim frații în sus, în jos, țara privește la noi cu încredere, tot așa ne spuneă comandantii de ploton. Zău dacă 'nțelegeam ceva! Eu știu una și bună: nevasta-mi chere de foame, cu tot cu copchii. Că nu-i dă nimeni nimic, da de luat toți i-ar luă. Nu v'aduceți aminte ce spuneă Sârbu, că s'a dus acasă și s'o umplut de păduchi. I-o făcut de bagiocură casa rușii. Nici nu se simția stăpân la el acasă. I-o dat o bătae bună și ghetu om o fugit. Mai bine să mor, zicea el, de-

cât să mă 'ntorc acasă, că numa răs îşi fac de noi.

Echipele de lucru dreg tranşeele. Sergentul nostru s'a întors şi cum îi obiceiul s'a aşezat la margine, cu faţa 'n sus, pe gânduri. El nici odată nu spune nimic. Trebuie să aibă o durere mare şi el. Parcă'i poate şti cineva sufletul omului!

În bordeiul nostru veni brancardierul Munteanu. Am îngropat trei spuse el; avem doisprezece răniţi. Aşa murim cu toţii dacă nu s'o pune o pace. Oare ce au de gând să facă. Impacă-i doamne, zise el, făcându-şi cruce.

Nu puteam să dorm deloc în noaptea aceia. Mă chinuiă aşă un dor, de parcă'mi străpungea cineva înima. Cu ochii aţintiţi în sus priveam la o jumătate de metru înaintea mea. Am închis ochii şi am văzut câmpuri de luptă. Nu ştiu singur, cum am ajuns pe Căliman drept în faţa neamţului. Se 'ncălzise ţeava la armă, când băgai de seamă, număi ici, colo, câte unul de-ai noştri. Când m'am uitat la loneasa, stătea cu faţa în sus, fără suflare, cu duşmanul lângă dânsul. Mai în colo, căpra-

rul Stoian cu mațele afară se uită galeș și se ruga, «nu mă lăsați fraților să mor». Pe domnu sergent Damian, atât l-am auzit zicând: înainte fraților, nu vă lăsați. Unde-o fi acuma, Dumnezeu știe. Acolo i-a rupt mâna lui Matei și lui Blaga, și sergentului Filip; doamne cum stăteau morții. Dar tot n'a fost ca la Cărbunești. Să fi văzut prăpad. Care cum îl întâlneai îl vedeai rănit.

Și pentru cine ne chinuim noi așa și murim ca câinii pe drumuri, fără lege zise fratele Dumitru. Ne mănâncă câinii. Pentru asta facem război, să murim.

De ce să murim, strigă el. Camarazii l'au privit cu ochii măriți, credeau că visează. De ce să murim, întreabă el din nou, când eu mai am poate încă patru zeci de ani de trăit. V-ați întrebat voi vreodată de ce trebuie să muriți tineri. Și cine o să poarte grijă copiilor voștri? Statul? Cât are nevoie de tine și ești sănătos te caută cu lumânarea aprinsă, pe urmă, pe ici și-e drumul băete. Bine, dacă-i vorba să murim, atunci să murim cu toții, nu numai

unii să ne chinuim și ceilalți să tragă toate foloasele.

Să moară și ei. Eu ce știu, eu sunt — țăran prost. N'am învățat decât patru *glasuri* că nu m'o putut purtă tata prin școli. Da așa judec eu dela o vreme. Că înainte nici nu gândeam la moarte. Știam că vine când ești bătrân și capătu. Imi vedeam de nevoile casei, de munca câmpului, aveam grijă să-mi plătesc datoriile lă boer și darea la *argent*. Acuma mi s'a deschis și mie capul. Pentru ce să murim? Eu nu vreau să mor. De când am văzut atâta moarte în jurul meu, fraților, s'a născut deodată în mine, nici eu nu știu cum, un dor de viață care mă mistue. Am îndrăgit viața și urăsc moartea, să n'o văd în ochi; da, să n'o văd fraților.

Il priveam cu toții fără să scoatem o vorbă.

Mi-aduc aminte, continuă Dumitru, din ziua 'ntâi de războiu. Sublocotenentul nostru a dat de un neamț tânăr, ucis în șanț. A stat mult lângă mort, l-a privit, i-a căutat scrisorile ce-avea în buzunare și le-a cetit; pe urmă iar s'a uitat la dânsul, s'a

plecat lângă fața neamțului, parcă voia să-i sufle viața și când a văzut că nu-i poate da viața a pus de l-am îngropat. Eu l'am pândit să-l văd ce face, și l-am văzut că și-a șters ochii de plâns. Pe urmă i-a pus flori pe mormânt. De-atunci am început a urî moartea și mi s'a deschis mintea. Dumnezeu m'a ferit până acuma. Bun îi Dumnezeu, și poate oi scăpa și de-acuma. Frati-meu zicea că nu î-i de dânsul, ci de băețel, că are numai unul și-i rămâne pe drumuri. Eu am trei. Dacă mor eu, atunci au murit și ei. Tot una mi-e, că numai păcate-am făcut de când s'anceput războiul.

Am ucis oameni pe care nu i-am văzut niciodată, care nu mi-au făcut nici un rău, care poate mi-ar fi fost de folos de-i cunoșteam. De ce i-am ucis? Bag samă, să nu mă ucidă ei pe mine. Că și lor trebuie să le fie mai dragă viața acuma cum vă e și vouă, cum mi-e și mie. Nu, fraților, eu nu mai vreau să mor.

Agentul de legătură intră în bordeiul nostru și întreabă de sergent. Ii spuse că domnul căpitan cere un om din secția

noastră, care de bunăvoie să meargă în recunoaștere.

Am tăcut toți și fără să vrem toți camarazii ne-am uitat la Dumitru. Nu zicea nimeni o vorbă. Atunci, el s'a ridicat, și a spus hotărît: *Mă duc eu domnule sergent.*

Dimineața când s'a făcut apelul compăniei secția noastră număra unul mai puțin. Secția noastră e tare de-o grupă. Cui îi va veni oare rândul să moară? Ne uităm unul la altul, cu ciudă și parcă dușmanul e între noi, nu dincolo. Nu mai are cine să ne vorbească așa de pe înțeles. Bietul Dumitru, a 'nchis ochii, fără să știe când ia-nchis. Și tare mi-i dragă viața, cum zicea el, tare mi-i dor casă, s'o mai văd odată ș'apoi să mor, de mi-o fi scris.

II.

Zile de durere.

ZILE DE DURERE.

21 Octombrie, 1917.

liniște relativă a început să domnească pe frontul nostru, Cosmești, sud Mărășești. Pregătiri de iarnă face inamicul și asta se vede bine după mișcările liniei din față. Ii aud cum lucrează noaptea, trăsuri se opresc lângă liniile lor de foc, se aude șgomotul materialelor ce descărcă, în special fierărie. Lucrează și ziua, și pot lucra fiindcă pădurea ce se întinde după linia lui de atac îl acopere de vederea noastră.

Din când în când efectuează un tir de

regulare. Și-a adus tunuri de calibru mic așa de aproape, încât par la câțiva pași de tranșee. Trag de front și de flanc. Știu acum că sectorul meu e perfect încadrat, căci mi-a dovedit-o zilele acestea punându-mi exact proiectilele pe flancuri, în centru și în spatele sectorului, în dublură. Raportez cazul, însă nu i se dă nici o importanță. Am luat singuri măsuri de siguranță pentru orice eventualitate și am cercetat cu amănunțime și foarte mare băgare de seamă linia doua, dând instrucții precise gradatilor. In caz de bombardament violent, ar fi să-mi expun toți oamenii la o moarte sigură ; mai bine deci să mă pregătesc de contra atac, care nu poate avea decât siguranța reușitei.

Zilele trecute, pe când mă aflam în rezerva batalionului, am fost sistematic bombardat. Mi-au dărâmat un adăpost, mi-au ucis un om și rănit patru. Dar am un adăpost blindat unde poate încăpea toată trupa și cu neputință să-l poată nimeri proiectilele inamice. Orice proiectil, va cădea sau în față sau în spatele lui. In față au căzut vre-o trei, fără efect.

Vom fi schimbați de pe poziție și vom trece în repauz. Cred și eu, ar fi și timpul după patru luni jumătate de luptă și de viață neliniștită de tranșee. Înastă seară va veni trupa de schimb pe care abea o aștept. Ofițerul a venit de eri să-și recunoască sectorul. Un rezervist foarte cumsecade, dar n'a mai fost pe front. Imi cere relații pe care le cunoaște cel din urmă dintre soldații mei. Nu e vina lui însă. Cunoaște noile metode, în mod teoretic; când se va izbi de realitate, va vedea că nu-i suficientă numai teoria. S'a plâns de oamenii ce-i are și în mod cu totul discret mi-a șoptit că mulți din ei așteaptă să treacă la inamic. Sunt din Muntenia și prea încrezători în momelile ce răspândesc inamicul și prietenii lui aciuiți în țară. De aci poate teama, ura și respectul ce are inamicul pentru armata întâia de Moldoveni, de aci poate recomandările ce da soldaților lui în patrule să se păzească și să fie cu foarte multă atenție față de moldoveni, «niște șireți» care caută a-i atrage în fel de fel de curse. Se vede că sunt pățiți.

Compania de schimb a sosit. Fiecare pluton și-a luat în primire subsectorul lui, dar ce păcat că nu vor s'asculte sfaturile ce le dăm și-și țin toți oamenii în picioare, pe linie. Cu sistemul acesta, nu vor rezista nici două zile. Dau în grijă gradaților ce au rămas cu mine douăzeci și patru de ore, să fie foarte atenți. Ei mă înțeleg. Sergentul Gherasim îmi șoptește la ureche: «proști soldați, aiștia-s gata de fugă».

Am stat pe linie toată noaptea, cercetând des posturile înaintate. Pe mulți i-am găsit dormind, deși veniseră pentru întâia dată în tranșee. Noroc de gradații mei care au făcut serviciu neîntrerupt toată noaptea.

22 Oct. Dimineața am cercetat linia cu noul comandant, dându-i definitiv sectorul în primire. Prăpădiți și slabi, oamenii păreau a fi luptat zile și nopți de-a rândul cu toate că au stat câteva luni înapoia frontului, departe de bătae de tun. Erau vlaguiți și așa de osteniți, că abea se mai puteau ține pe picioare. Îți făcea milă să-i vezi pe acești apărători care luptau pentru... întregirea neamului.

Un agent de legă tură mă cheamă la noul

comandant de batalion. Imi dă ordin să-i aşez trupa pe linie, gata de atac. I-o aşezase de cu seară ofiţerii lui şi au ţinut aşă oamenii toată noaptea ca să se deprindă, de şi le-am spus că cu sistemul acesta îşi istovesc oamenii. A început a întreba de fiecare soldat ce «misiune» are şi fiecare îi da răspunsuri aşă de ciudate în cât zâmbii de milă. Li făcui semn comandantului meu de batalion care, mirat şi el, aştepta rezultatul examenului. Ei aveau pândari puşcaşi, buni puşcaşi, în sfârşit o întreagă terminologie inutilă. Exasperat îl întreb tare, ca să fiu auzit, pe comandantul meu : «Domnule Maior, dar eu ce misiune mai am»? S'a făcut că nu aude, însă a surâs pe ascuns. Gherasim râde şi-mi spune de după o traversă că dacă i-ar ataca nemţii trebuie să venim să luăm înapoi poziţia. Aiştia-s oameni? întrebă el cu ciudă, scuipând de necáz.

Observaţiunile noului comandant de batalion se refereau mai mult la ţinuta trupe. De ce erau oamenii cu gulerul ridicat? Nu aveau voie să se descingă şi cu arma în

mână trebuia să se ducă și pentru afaceri mai intime.

O, scumpă relicvă a lui Moș Teacă, ai venit pe front pentru întâia oară și confunzi cazarma cu tranșeea! Mai sunteți mulți deaceștia în țară?

În sfârșit mi-am adunat gradații și am plecat pe firul neîntrerupt al șanțurilor. Inamicul a început să bombardeze marginea de est a satului, așa că a trebuit să mai zăbovim în tranșeea de linia treia. Aprindem țigări și ne privim veseli, găcindu-ne gândurile. Câteva proiectile se sparg lângă noi, dar sunt de calibru mic.

Li ia dracu acuma, spune Gherasim râzând. Noi, hai să plecăm, zice Zaharia, doară n'o să stăm aici, c'avem mult de mers. Are dreptate. Plecăm lăsând în urma noastră o lume nouă pe care anume parcă o lua în primire inamicul de cum sosise pe poziție.

24 Oct. Abea ajuns în Pufești unde cantonăm în bordeile risipite în sat printre case, că și încep ordinele, se cer zeci de situații pe zi, care se contrazic unele cu altele. Reapar în toată plenitudinea galoa-

nelor ce poartă cei pe care abea-i zăream pe front, când ne chemau la postul lor de comandă.

Comandantul nostru a fost chemat la Cartier pentru ordine și loțiitorul, un om plin de el însuși, ne arată cine e el. Dacă nu și-or câștiga acum prestigiul zămislit în undul fundului de bordei!

Mi-adun trupa și după ce-mi verific efectele, și mă interesez de sănătatea și instalația oamenilor, prin câteva vorbe le spun că acum suntem în repaus, deci fiecare e liber să-și petreacă timpul în voe. Singura lor grijă să fie sănătatea și curățenia. Ați scăpat de moarte, adaug, e păcat să cădeți jertfă boalei, datorită numai neglijenței. Oamenii îmi dau dreptate. Le mai spun că se vor da permisiile și că voi face așa fel ca toți să-și poată vedea casa și familia atât de mult dorite. Vorbesc cu ei, ca și cum ași vorbi cu vechi prieteni de demult, așa ne cunoaștem și distanța ce o pune gradul a dispărut, înlocuind-o respectul ce ne datorim unul altuia.

25 Oct. Câteva companii au eșit la... instrucție pe câmpul ce se'ntinde în dosul

gării. Nu scot nici un om. Sunt ocupat cu instalația, cu văruiatul bordeelor, am echipe la spălat, la bae pe care a făcut-o camaradul Artur și am convenit să se folosească numai companiile din batalionul nostru de ea. Împărtășesc gândurile comandantului nostru, un tânăr maior tăcut și foarte chibzuit și el ne aprobă. E cam rezervat comandantul nostru, și poate că rezerva aceasta a lui e luată drept lipsă de personalitate de superiori care țin mult ca inferiorii lor să se... «afirme» ca 'n timp de pace. E așa de ușor să te «afirmi» în timp de pace, pe când la război...

26 Oct. Ordonanța mea — obișnuiesc a-i zice tovarășul meu de suferinți —, mi-a adus un butoiuș de vin. Costă cam scump, dar face. O rezervă de câteva sticle de coniac o dau trupei. Nu mai băuse de mult alcool și inima omului cere, oricum.

27 Oct. Instinctiv cei care ne apropiem ne adunăm laolaltă și petrecem ceasurile libere. Am lăsat de mult cărțile. În cercul nostru nu se joacă. Se face muzică, se bea un pahar de vin pe care-l plătim câte opt lei litrul la particulari, căci intendența ne-a

uitat chiar dela începutul campaniei și dacă-și amintește uneori de noi, e pentru a ne amăgi cu două-trei litruri de vin jumătate apă.

Am rămas puțini din cei care am plecat acum un an și două luni, și poate de aceia ne căutăm unii pe alții. Retrăim trecutul și dacă unul din noi se lasă purtat de fan-tezie îndată i se răspunde: — În lupta dela Toplița am făcut cincii mii de prizonieri; — Eu am luat zece tunuri, spune altul; — Eu am făcut prizonieri doi generali adaugă al treilea și cel care se uitase pe sine e țința glumelor ce nu mai conținesc.

Azi a venit între noi căpitanul D. și s'a plâns că nu-l primim și pe el în cerc. Am protestat cu toții. Tocmai pe el să nu-l primim, numai să reziste! Începe să-și pove-stească isprăvile de război. Îl lăsăm s'o facă, nu fără oarecare curiozitate. La un mo-ment dat, Costache îi spune: — Știi una, domnule căpitan, eu am capturat un tun de 420, pe onoarea mea! Am isbucnit în răs cu toții. Căpitanul s'a supărat și a ple-cat furios.

— Vai de mama ei de compania lui, spune Costache. Să vezi c'acuma se duce

la companie o adună și dracu-i ia pe oameni.

28 Oct. S'au dat permisii. Dar câte sâcâeli din partea celui, care ține loc de comandant de regiment. Am dat drumul la jumătate din efectiv aproape. Nu ne amenință nici o primejdie încă. Îmi iau răspunderea, orice s'o întâmplă. Nu pot pleca din nou pe front, fără ca toți oamenii mei să-și fi văzut familia, gospodăria. Cei mari nu vor să priceapă lucrul acesta.

30 Oct. Am chemat pentru ordine plotonierii și sergenții, pe la nouă ceasuri. — Domnilor, le spun, este ordin dela domnul general, să bem zece litruri de vin.

— Aista-i bun ordin, răspund ei, numai de-ar veni mai des.

Tovarășul meu de toate clipele — ordonanța mă privi ciudat și dădu din cap cu amărăciune.

— Haide, măi Tofane, îi spune un sergent, nu mai sta la gânduri.

— Lasă-mă dom' sergent, îi răspunde el, că de-acu trebuie...

— El îi economia casei, spun răsând!

— Ba chiar așa, răspunde Tofan și părărea în ciudat că nu găsește o gamelă.

— Da aceia ci-i? îl întrebă plutonierul, arătându-i gamela pe fereastră.

— S'o zăpăcit, spune unul.

— Ia nu mă mai necăjiți dom' sergent, zice Tofan, dacă-i ordin, trebuie să execut!

Târziu m'am despărțit de camarazii mei cu care împărțasisem câteva ceasuri de bucurie după atâtea și atâtea zile de trudă, de jertfe și de răbdare.

2 Nov. Ordin pentru lucrări de săpă într'o pădure la 12 klm. de aci. Am două săptămâni să-mi termin sectorul. În câteva zile de muncă îl voi termina. Nu mă grăbesc de loc. Las oamenii să fie liberi. Am venit în repaos, dar repausul aproape că nu vor să-l respecte cei mari. Ei cred că soldatul e o mașină, un instrument care n'are nici o cerință. Și se înșală. Parcă a-nume ar vrea să-l istovească și de puterile ce i-au mai rămas! Omul lucrează mai mult de bună voe și atunci lucrează mai bine, mai repede și mai sigur. Are și el mici cerinți pe care trebuie să i le satisfaci și între toate, să-i dai drumul acasă, o dată la două luni măcar. Timpul a dovedit că și lucrul acesta e cu puțință. Totuși e ceva

ciudat, ceva cu care nu mă pot împăcă, în felul de a vedeă oamenii, cu cei mari. Au așa de puțin respect față de cel îmbrăcat în haina de soldat, în cât aceasta pare un sistem. De aci poate și sentimentele soldatului care merg deadreptul spre comandantul care se interesează de ei. Săteanul nostru e așa de ușor de împăcat, numai să ști să te porți omenește cu el. E un excelent cunoscător de oameni!

16 Nov. Se svonește că la întâi Decembrie ne vor duce iar pe front. Vom fi stat deci în «repaus» dela 22 Octombrie. Mi se pare că sunt unități care n'au fost băgate încă în foc. Noi suntem deci favorizați și ne bucurăm de multă trecere! Suntem doar moldoveni și Moldova trebuie stoarsă bine. În curând nu va mai rămâne nimic din ea. Au ei grijă.

Trupa se «repauzează» strașnic. A lucrat bordeie, șosele, linii de susținere și redate. I s'a dat drumul acasă cu țârâita, s'au înființat corvezi și nenumărate școli. Trăim bine, căci dela birou până la realitatea lucrurilor e o distanță colosală și o dâră de minciună care se lățește pe fiecă zi.

În sfârșit a venit și o chestiune principală în discuție: noile avansări. În armata regală română se avansează strașnic de repede. «Activii» abea le așteaptă. Acuma a sosit timpul să vezi maiori, căpitani ce se pregăteau să-și aranjeze drepturile la pensie; ofițeri «activi» de pe la părțile sedentare «cucerind» două galoane într'un an, ca și alții din nefericire «activi» sau rezerviști, băeți subțiri, plasați pe la diferite servicii ce nu aparțin frontului, pe la diferite birouri la Cartier, Divizii sau mai știu eu unde, avansând la galop.

Ofițerii activi sunt așa de puțini că se pierd în marea masă de rezerviști. Pe front numărul lor e foarte limitat. Să fie vre-o decizie secretă a Marelui Cartier care nu-i lasă să-și exercite meseria pentru care s'au pregătit ani și ani de zile? Nu e oare o dezonoare să refuzi frontul? Nu-i vorbă, războiul l-au învățat odată și activii și rezerviștii, așa că deosebirile pe care le făceau odată acuma au dispărut cu totul. Cel puțin la noi în regiment s'a produs o nivelare și asemenea discuții nu mai au loc între cei mici. Nici cei mari nu mai au

curajul să le pună, fiindcă primesc răspunsuri așa de tranșate dacă au imprudența s'o facă, căci nu suntem unul doi, ci zeci de rezerviști cărora e greu să le ții piept oricâte galoane ai avea pe umăr.

17 Nov. Discuția asupra avansărilor ar fi serioasă dacă nu s'ar preta la prea mult ridicol. S'au făcut avansări pe sprinceană. Intendența e favorizată în mod special și ofițerilor popotari li s-a acordat o deosebită atenție. Rămâne să li se mai dea și «Mihai Viteazul» ca opera să fie complectă. Se vede că totul e afacere de legături de prietenie, de rude de dame. Păcat de cei care mai stau pe front. Sunt niște proști și ar trebui să reflecteze la vorba căpitanului I. care zicea: O să trăim noi bine dacă s'or purta cum trebuie cei care vor muri. Ofițerul cutare care și-a pierdut aproape compania la Nămolosa dar e maior azi în loc să-i putrezească ciolanele în pământ.

Războiul a ucis multe virtuți și a lăsat să înflorească o lume a secăturilor, de toate sezoanele. Ei vor «reface» țara. Dezertorii

dela datorie vor deveni eroii de mâine. Zile triste, te așteaptă țara mea.

18 Nov. Am isprăvit «porția» de lucru. Numai trei compănii am terminat-o. Drept recompensă cu începere de Luni vom lucra în alt sector. Oamenilor nu le-am spus încă noutatea. O să le facă mare bucurie! Vor zice că-i port cu vorba, că-i fac să lucreze mai mult ca alții, dar nu-mi vor spune-o. De necaz am plecat cu trupa la ora cinsprezece ca să nu lucrez la alt batalion.

Veste bună dela casierul regimentului: am de plată câteva sute de lei pentru hrana trupei. Bun, lucru! Țara face război și eu plătesc hrana, fiindcă-s greșite foile de zile. Cred și eu: sub bombardament și în enervarea din tranșee trebuia să verific foile de zile, să fac socoteli exacte, cum ar face-o de pildă cutare intendant care a auzit din svon public că proiectilul când iese din tun produce oarecare zgomot.

Sergentul R. s'antors din permisie și vine cu vești rele. Rechizițiile ce se fac la săteni îi va lăsa muritori de foame. Nu vor avea cu ce să-și hrănească copiii, nu vor

putea ține o pasăre, un porc pe lângă casă. Jandarmii îi svântă pe cei mobilizați. Sunt mari și tari, și când e vorba de lege îți răspund scurt: «Legea suntem noi».

Cel puțin dac'aș suferi numai eu, spune sergentul; eu sunt mobilizat, fac război, altă socoteală, dar ce-s vinovați să sufere copiii, nevasta? Și când n-or mai avea nimic cei de-acasă, noi ce-o să mâncăm pe front, mă întreabă cu drept cuvânt.

De când s'antors din permisie e amărît și are o față cătrănită. Vorbește puțin și hotărît. Nu se plânge, dar se vede nemulțumirea de care suferă. Serios și cumpănit la vorbă, om al datoriei, se simte jignit și-l dor nedreptățile din țară.

Sergentul G. îmi spune că și-a lăsat nevasta greu bolnavă, fiindcă a fost bătută și de jandarmi, și de ruși. Au dat-o afară din casă jandarmii, pentru a face loc rușilor. Acum ea stă într'un coteț de porci cu cei cinci copii, el în tranșee, își face datoria, e cel mai îndrăsneț din companie și-i gata să moară pentru cei care trăesc bine.

Soldatul C. are doi boi. Mi-a cerut voe

să-i aducă la regiment să facă corvoadă aici ca să nu i-i fure jandarmii.

Doi soldați îmi spun că jandarmii le-au furat boii și dacă s'au dus acum, când erau în permisie, să-i ceară înapoi, i-au amenințat cu bătaia, închisoarea și mai în scurt dacă fac gălăgie îi împușcă. Numai atât?

Primar, notar, proprietari pe toți îi aduce pe dinaintea mea durerea celor ce vin și mi se spovedesc. Poate că n'ar fi așa de răi funcționarii, dar proprietarii le fac toate, așa spun sătenii soldații. După ce și-au vândut cu prețuri fabuloase toată recolta la ruși, au început a face rechiziții la săteni cu prețuri maximale derizorii de mici. Cine dintre cei mari cred că nu se văd și că se rabdă la nesfârșit crimele ce le înfăptuiesc în disprețul tuturor legilor se înșală amarnic. Vor plăti scump vinele lor. Ori poate pregătiți revoluția foametei?

La Diocheți bombardament violent de artilerie. A început la ora 21. Suntem la șapte kilometri numai și nu știm nimic din ce se petrece. Se pregătește vre-o surpriză? Dacă-i așa, la noapte plecăm cu siguranță.

19 Nov. Masă comună oferită numai noilor avansați de comandant. Ceilalți au înghițit în sec. La aperitiv, muzica regimentului a cântat... rugăciunea. Așteptam pentru toasturi vrun marș funebru oarecare.

Colonelul C. care ne-a venit de curând e un tip foarte interesant. Nu știu de ce poartă eghileți. Se interesează de popotele batalioanelor, coniac, vin, țigări. Semn că o să trăim bine, dar n'am mai primit țigări de vre-o două zeci de zile. Nici chiar mahorcă! A venit cu un soldat pe care-l dă drept vărul lui. Nu l-am văzut încă, dar am auzit că poartă pinteni, macferlan, în sfârșit e îmbrăcat ofițerește. Se zice că are o nevastă foarte frumoasă care va veni aici. O așteptăm.

După amiazi reîncepe bombardamentul la Diocheți. Se joacă rușii cu tunurile, cum se joacă și cu țara lor. Li duce instinctul. Popor foarte ciudat. O caracteristică: La Berlin veneau foarte mulți ruși, care studiau în special ingineria și filosofia. Mulți nici nu voiau diplome. Invățau pentru a cunoaște cât mai multe. Fiul unui mare bancher din Moscova, după trei ani de studii

strălucite la inginerie a părăsit-o într'o bună zi pentru a studia filosofia. A audiat cursurile celor mai cunoscuți profesori și după alți trei ani a părăsit și filosofia și a plecat în țară. «Nici aici n'am găsit adevărul» spunea prietenilor. Sufletul rus...

20 Nov. La ora paisprezece trei zeci conferință la Divizie. Ni-am adunat toți ofițerii prezenți din întreaga Divizie. Așteptăm vre-o oră în fața școalei, conferențiarul. Câțiva copii cu picioarele goale, gălbejiți, în zdrențe numai, stau mai deoparte rezimați de ziduri. Așa de prăpădiți cum sunt, te apucă jalea să-i vezi. Privesc cu ochii plângători și li-e frică parcă, nu știu de ce. Învățătorul cu tresă de sublocotenent ese din cancelarie, aruncă o privire înfiorătoare asupra lor și-i gonește căci «azi nu se ține clas». E ceva mai abitir, mă gândesc. De-ar vrea să ție clas, mai n'ar avea cu cine. Copiii își ridică ochii spre el, îl ascultă, însă nici unul nu se clintește din loc. Parc'ar fi amortiți, Stau locului și se uită nedumeriți. Trebuie să le fie frig că li s'au învinețit piciorușele. Și asta-i Țara de mâine. Oare 'ntoate părțile e așa?...

Conferența s'a amînat pentru a doua zi. Unde și cine o fi conferențiarul? Și se dase ordin că fiecare ofițer să vie cu notesul și creionul. Măine n'am să mai vin. Va pierde notesul!

Pe drum, căpitanul D. 'își calcula vechimea. Eri a pus tresa, și azi are cinci luni jumătate vechime. Dacă mai ține războiul, te pomenești îl face și maior. Și numai atât?

Interesul general a dispărut cu totul. Soldele par prea mici, alocația de hrană ridicolă.

Persoana și egoismul fiecăruia a înlocuit interesul general. Ne batem joc de țară, de pătura muncitoare: țărănimea. Ea, nenorocita noastră țărănime nu e bună decât la greutăți și jertfe, și atunci i se aruncă o vorbă de laudă cu o sgârcenie revoltătoare. Nici s'o laudăm nu știm. Ne batem joc de cel care ne susține țara, care ne hrănește, care se jertfește pentru un ideal pe care e încă nu l-a înțeles bine. Vede că e ceva mare, sfânt pentru el și de aceea fiecare soldat îl respectă și luptă. În schimb, noi îi luăm pâinea dela gură. Lui și copiilor

lui. De două ori pe zi îi dăm mazăre cu gărgărițe; cartofi putrezi și fasole pe care poți să le fierbi trei ani; opt sute grame pâine și malai aprins. Desculț și desbrăcat îl ținem și când nu-i punem arma în mână îi dăm lopata. Și sapă băete, că te ià mama dracului. Cred și eu. Noi care suntem sătui, care ne-am îmbrăcat bine, care am luat prime de echipare, care fumăm țigări bune, bem rom, țuică, noi care avem solde și ne putem plăti luxul de a ne satisface apetituri gingașe, noi putem ține cu el. Adică nu chiar noi, ci cei care stau mai depărtașor de front.

Mă mir însă cum mai pot trăi soldații noștri. Mă mir și niciodată nu mi-ași fi putut închipui că poate suportă atât de multe o ființă omenească. Mulți dintre noi de ar fi supuși acestui regim ar muri, s'ar sinucide sau și-ar lua lumea 'n cap. El însă e încăpățânat; nu face nici una din toate. Își duce mizeria înainte cu o răbdare ce pare a nu avea sfârșit. Să-i fi imprimat noi o așa de teribilă mentalitate de sclavaj?

Viața nu are de scop numai de a reglementa relații dintre stăpâni și slugi. La

noi însă mentalitate specială. Schimbul de forțe, de muncă, de contribuție egală la toate, la noi nu există, căci noi suntem dominați de o singură concepție: stăpân și slugă. Sluga nu e om; stăpânul e ceva dumnezeesc.

Azi au căzut primii fulgi de zăpadă. Ce bine ar fi să se lase iarnă cu omeți mari, valuri peste valuri să tot cadă fulgii, să sporească și să crească nămeții, și sub nesfârșitul giulgiu alb să adormim cu toții, să nu ne mai deșteptăm...

21 Nov. Au venit din Iași camarazii Alecu și Costache. Vești proaste. Rușii încheie pace separată; noi capitulăm în luptă, Regele pleacă în Persia, guvernul deasemeni. S'a ținut și un consiliu de coroană, Regele ar fi voit să rămână în țară, însă guvernul l-a convins că trebuie să plece. Ionaș Grădișteanu ar fi redactat un manifest prin care cere abdicarea Regelui. Motivul că n'a intrat în Minister.

Ce să crezi din toate svonurile acestea? Unde e adevărul? Fapt însă e că toate aceste știri umblă prin țară, se face atmosferă, se clătină moralul, sporesc neîncre-

deréa. Și ce bine ar fi să nu mai circule asemenea știri! Ce bine ar fi să aibă cineva tăria de a o tăia scurt cu toate svonurile ce se pun în circulație dela începutul campaniei, otravă ce se strecoară zilnic în sufletul luptătorului. Cu astfel de svonuri se sdruncină încrederea soldatului și șovăește la muncă populația de jos, rămasă în țară. Degeaba apelurile celor de sus dacă nu vor să audă durerea ce se întinde asupra maselor.

Dela început n'a existat nici o coesiune și a lipsit puterea comună de a se luă măsuri hotărâtoare în clipe supreme. Spectacolul unirei tuturor, eforturilor comune au lipsit din prima zi chiar și cei alipiți puterilor centrale au lucrat pentru a zădărnici jertfele celor ce înfruntau baioneta dușmană.

Toate acestea s'au răspândit asupra țării și le cunoaște orice soldat, și e trist, dureros de trist.

Fiecare lucră de capul lui, pe cont propriu. Armatele se ciocneau între ele și generalii se invidiau. Fiecare din ei dorea ca să fie bătut camaradul lui și asta pentru

a nu eși în evidență ; înfrângerea unuia eră socotită ca un succes pentru celălalt. Colonelii la fel; batalioanele de asemeni, până chiar și companiile începuseră a lucra după modelul ce venea de sus. În loc de coordonarea forțelor cea mai teribilă desbinare. Politica, așa de prost înțeleasă a învins pretutindeni, în toate ramurile de activitate. Și de aci, ceia ce a urmat. Au fost și sforțări frumoase, izolate, ca o pildă de ceia ce s'ar fi putut face dacă n'am fi o țară stăpânită de politică. Nici chiar nenorocirea nu ne-a îndreptat. Ba dimpotrivă, a accentuat și mai bine mizeria morală în care ne-am deprins a trăi și a dat un avânt într'adevăr extraordinar, poștei de speculație a sărăciei. Îi acuză toți pe ruși, dar nu văd cele ce se petrec la noi. Au dreptate. Suntem prea aproape de noi și Petrogradul e așa de departe...

Erau unii care voiau războiul și sperau că vom luă Ardealul cu ușurința cu care ieși un pot la pocher. Erau siguri că-l vor luă cei care «vor ști să moară cum trebuie». Și pe urmă să te ții plasări în administrație, magistratură și alte ramuri și rămurele bu-

getare. Pentru aceștia care n'au știut nici odată ce-i sacrificiul și renunțarea de sine, se deschideă un fel de California. Dacă nu mă înșel numele viitorilor prefecți, guvernatori, mai știu eu ce ale viitorilor provincii cucerite erau șoptite cu oarecare mândrie. Coconașii își aveau locurile lor rezervate ca la o premieră de mult așteptată. Toată liota păturei suprapuse—indiferent de partide când e vorba de ciolan—așteptă revărsarea manei cerești. În așteptare, s'au plasat la coloane și etape, unde ori cum rosturile sunt mai mari; la Divizii, Cartiere, mai bine și mai sigur încă la părțile sedentare. Cum însă o singură parte sedentară era prea puțin pentru mulțimea de lume «aleasă» în care se ascundeă viitorul țării în toate «virtuțile» ei, ingeniozitatea geniului românesc în născociri așa de variate a creiat și faimoasele Centre de instrucție. Și așa, am ajuns că într'o bună zi pe front, sublocotenenți de rezervă, unii abea eșiți din școli comandau companii, sergenți și căprari chiar, plotoane. De ce s'ar mai sacrifica «crema» societății, când treburile merg așa de bine cu sergenții buni la toate!

Alții, pur și simplu au dezertat la inamic. Mulțimea de prizonieri e prea mare totuși. Nu va fi oare nici o sancțiune pentru aceștia? Încep a mă îndoii aproape.

Când a venit însă vorba răsplătirilor, cei dintâi la decorări și avansări au fost sedentarii, cartiruiții, divizionarii, propuși toți la excepție, fără excepție. Celor de pe front, le-a venit mai pe urmă rândul. Ce să le faci, frontul e așa de departe de Cartier, Minister și alți demnitari!

.....

S'a întors și a treia serie din permisie. Ca de obicei i-am întrebat cum au găsit pe acasă și ce vești aduc din țară. Vești foarte bune. De pildă: se fac rechiziții. Mâna jandarmului a desființat proprietatea. Mari proprietari, jandarmi lucrează în comune. Săteanul n'are voie să aibă decât atât cât trebuie să-și țină în agonie zilele. Are el destul seu din timp de pace. Nu știm oare cu toții că țăranul trăiește din belșug, că mănâncă numai pui fripți, purcei rumeniți la tavă, berbeci la frigare, franzelă albă și bea numai vinuri alese? Să

mai rabde și el acuma, că doar de-aceia-i război. Să mai vadă și el ce-i suferința, și să-și mai strângă baerile la brâu. N'ați observat, că până a nu fi război se spărgeau de grași, burtoși toți, ca niște băcani. Acuma dè, bădică, să-ți mai sufle vântu-n mațe că prea ai trăit bine și noi boierii nu mai puteam răsufli vara de voi, că unde cutezam a ne duce, tot peste voi dam. Voi la Vichy, la Ostende, la Chamonix, voi umpleați toate stațiunile noastre balneare și climaterice, voi călătoreați în clasa întâia cu permise speciale, aveți cele mai frumoase cocote, vă durați castele, prinseserăți gusturi de alpiniști iar noi, pârlitiți de orășeni asudam pe ogoarele țării adunând grâu și tot belșugul ce ni-l putea da cu atâta dărnicie o țară căreia nu-i lipsea nimic. Nevestele voastre, — o fericită țărănime — flirtau la băi, purtau diamante în degete și safiruri în cerceii de la urechi, studiau jurnalele de modă, se plimbau cu cățelușii în brațe și nu-și vedeau de copiii pe care-i lăsaù în seama guvernorului sau guvernantei stăine ca să-i educe în spiritul național. Iarna vizitați Monte Carlo, Nissa,

Parisul ca să vă odihniți de munca grea a verii, să bateți cărțile, să ascultați operă, să vedeți teatre și să nu vă supuneți bojugii unei clime prea aspre și unei ierni prea lungi.

Vezi țărănime, dac' ai petrecut acumă trepue să privești cum ți se iau prunele uscate din pod, porumbul din hambar, porcul din coteț, păsările din bătătură, boul dela jug, albinele din stup, ca să ne hrănească pe noi orășenii care am muncit generații dearândul să-ți dăm o civilizație, să-ți impunem o cultură și să te facem om la rând cu celelalte popoare civilizate. Acum rabdă și suferă să-ți fie nevasta batjocorită și bătută, rabdă și mănâncă din săul tău, să mai trăim și noi, și când te-'ntorci din permisie să-mi vii cu petiții ca următoarea :

Să trăiți Domnule Căpitan,

Soldatul Ghimici Ioan vă raportează că am un junc, singura mea avere și pe acela domnul șef de post din comuna mea Brănișteni, județul Roman mi l-au luat fără a în-

știința soția mea și care căutându-l neîn-
cețat s'a informat că l-ar fi vândut dum-
nealui și eu întrebându-l pe domnul șef Gh.
Maței mi-a răspuns că de ce nu i-am pus
marcă în frunte că este al meu și să fac
bine să plec cu astfel de întrebări că alt-
fel o împlinesc. Supus la ordine

Soldat GHIMICI IOAN

Ei vezi camarade ce-ai pățit dacă ți-ai
petrecut vremea la băi și în străinătate,
c'acuma nu știi că trebuia să pui juncului
marcă 'nfrunte ca să nu ți-l ia domnul șef
de post?

Păi faci și pe prostul? Crezi că e vorba
de vre-o marcă oare care ce se pune pe
scrisori, de un timbru pe petiție, ori de
vr'un timbru de ajutor! Și n'ai știut nici
atâta lucru? Ciudat! Și crezi că de-i pu-
neai «marcă» nu tot ți-l lua și «o'nplineai»
cu domnul Gh. Maței? Tu nu știi că a-
cest Gheorghe Maței e o emblemă, e o
parte din Stat, o putere bine organizată și-i
vai și amar de capul tău de nu-i ști să-i
stai smirună în față. El e însuși statul și mai
puternic chiar de cât el!

Crezi că domnul Gheorghe e căpitanul ca să vă puteți sfătui ca doi oameni ce-și înțeleg nevoile? Tu nu găsești la el decât un sprijin sufletesc, o mângâiere de o clipă, o vorbă bună și atât. Mai mult ce ți-ar putea da el ție și altora ca tine, când el e alături de voi în toate clipele, împarte cu voi și bucurii și dureri, și din pământ, din tranșee nu ai nici o altă putere. Fii însă fericit că în timp ce tu tremuri de frig la postul tău de ascultare pândind inamicul, în timp ce cați a prinde cele mai mici zgomote ce aduce vântul, în timp ce năluciri par a se ivi dintre rețele, domnul șef Gh. Maftei poate mânca 'nliniște costițe fripte din juncul tău fără marcă 'n frunte și câți alți mai mari decât el nu fac la fel cu dânsul?

22 Nov. Intendența noastră merită toate cuvintele de laudă. Dela începutul campaniei și până azi ne-a ținut ca'n palmă. Am primit de toate: felurite conserve, biscuiți, șocolată, cafea, lapte condensat, rom, coniac, vin, tutun și toate bunătățile câte se pot închipui. Trupa la fel. Excelent îmbrăcată, cu bocanci veșnic noi și pantalonii

niciodată rupți și pe deasupra bine hrăniți.

Așa-mi spunea un ofițer dela mai știu eu ce serviciu din spate, frumos îmbrăcat, înmânușat, care cu o gentileță și grație cum rar se întâlnesc mi-a oferit un baton de șocolată. L-am luat sfios în mână, căci așa ceva nu mai văzusem de un an și mai bine. Mi-e teamă să gust din el că se va isprăvi. Mai bine să-l privesc, că e un lucru așa de rar și de frumos. Să mă mulțumesc mai bine cu mirosul. voi arăta camarazilor mei. Sunt sigur că le voi face o mare surpriză.

Se vor fi dat toate bunătățile astea dar pe la noi, pe front nu s'a pomenit așa ceva. Probabil că noi nu intram în calculele intendenței. Suntem și departe, așa că a avut tot timpul să ne uite. Trupa la fel, căci de asemeni, suferim cu toții.

În Transilvania și în retragere ne-am hrănit singuri, cum putea fiecare. Totuși livretele sunt în perfectă stare. Cum eră îmbrăcată trupa a văzut toată lumea. Cine n'a văzut tristele convoiuri ale retragerii, turma de oameni biciuită de gloanțe, bătută

de nevoi, în zdrențe, morți pe șanțuri, pe drumuri, pretutindeni morți, n'a văzut nimic. O ruină păream cu toții și nimeni nu-și așteaptă alta decât moartea. În miezul iernei soseau bluze de vară și oamenii mureau de frig, de foame, de boli. Abea 'n primăvară au început a sosi haine rusești vătuite, mânuși, ciorapi de lână, puțină încălțăminte și capișoane.

Și aveam o intendență, sau poate n'o mai aveam, eu ce puteam ști.

. . . . .

Intendantul X. a pornit din Iași pentru front un vagon cu efecte, bine sigilat. Dar vagonul era gol. Ce are aface însă?

Plantonul care știa a primit drept recompensă 400 lei. Nu l-a putut aduce până la front fiindcă s'a rătăcit. Cei de pe lângă dâșii au «lucrat» la fel. Soldații știu și judecă și mâine s'or duce acasă și vor povesti totul.

S'a strâns brânză. Un rând acasă, unul pentru Stat. Oameni de treabă au făcut parte dreaptă: una mie; una ție. Soldații mei n'au primit niciodată brânză. Tot dela

soldați s'a auzit că s'a stricat și a fost svârlită. S'au întocmit procese-verbale în regulă și atât. Merită să fie împușcați. Douămii de chilograme șuncă pentru ofițerii Diviziei s'au stricat deasemeni. Atunci s'au gândit c'ar fi bine să le dea trupei, dar până să se facă formalitățile, viermii au procedat mai repede. În schimb li se trimetea ofițerilor ouă clocite pe care le-au refuzat.

Vezi, toate știrile acestea ajung ca svonuri până la noi. Ca un fluid așa se scurg de repede. De ce însă numai asemeni știri ajung până la noi? Cei mari n'aud nimic și nu e nimeni din ei care să controleze? Eu unul le înregistrez — puține numai — ca o caracterizare a unor stări de spirit, ca o dovadă despre cele ce se vorbesc cu atâta înzistență...

Departate sunt de lumea celor rămași în urmă, de lumea aceia pe care mi-o închipuiam cinstită, că lucrează pentru țară, că se istovește muncind. Văd însă că m'am înșelat. Svonurile persistă, se accentuiază, se dau ca fapte sigure. Ce grozavă tragedie!

23 Nov. De lucru la Păunești Nu m'am

dus nici eu nici compania. E iarnă deabinelea. Pământul înghețat bocnă, ger uscat, vânt aspru.

Ora 12: *Armistițiu.*

Vestea a venit dintr'odată, teribil de impresionantă. Nu cunoaștem încă nici forma, nici fondul armistițiului. Suntem în discutarea ipotezelor. Vestea a produs o impresie deprimantă. Cine știe care vor fi condițiile. Deci rușii s'au ținut de cuvânt. Am fost vânduți.

La ora trei căpitanul Gh. vine la mine și-mi aduce și el știrea: *Armistițiu.* Am vrea să discutăm dar n'avem nici un punct de sprijin inițial. Că se face un pas spre pace, de sigur ne pare bine, totul e să cunoaștem condițiile. Suntem însă pesimiști. Să așteptăm.

Seara iau masa la E. Vine și camaradul Costache. Are o față abătută, el care întotdeauna e vesel.

În astă seară, mâine, se vorbește că Marghiloman și Carp vor veni în țară, cu automobilul. Ce să caute, ne întrebăm? Colonelul R. în misiune specială, a trecut cu automobilul peste un pod aruncat deasu-

pra tranșeei, rețelele date la o parte, la nemți. Se duce la București. În gara Mă-rășești s'a înălțat un steag alb și un trom-pet a sunat încetarea. Imediat pe întreaga linie inamică s'au ridicat zeci de stegulețe albe și s'a produs desigur o relaxare a spi-ritelor. Aș fi voit în clipele astea regimen-tul să nu fie în repaos.

Se știi și condițiile: control asupra căi-lor ferate, asupra petrolului, asupra fabri-cilor. Patruzeci de ani vom fi obligați să vindem produsele agricole numai nemților și aliaților lor. Vom cedă Cadrilaterul, Do-brogea, mari rectificări de graniță. În schimb vom ocupa militarește Basarabia.

Așa dar sclavaj complet, renunțare si-lită la independența economică și implicit la cea politică. Reînvie principiul: Țările mici trebuie să slujească celor mari. Ne aș-teaptă deci cea mai cumplită robie în toată goliciunea ei pe care o vor așterne în fraze elegante pe pergamente luxoase, ca să ni-o servească frumos cel puțin. Vom trăi deci ca să regenerăm pe nemți. Ce jalnică soartă ne-a fost hărăzită!...

Costache plânge. Nici unul din noi nu-și

poate stăpâni durerea ce-l apasă. În odăița de țară se face tăcere. Nu vorbește nimeni. Nici nu îndrăznim a ne privi. Furtuna frământă sufletele noastre, gândurile se încâlcesc, se face un gol parcă în noi. Tot mai puternic ne apasă o mână nevăzută și ni se taie răsufierea parcă.

— Ce situație, ce zile rele ne mai așteaptă, spune cu durere Costache. Atâta timp cât n'am fost bătuți și nimeni nu va putea spune c'am fost bătuți, noi nu trebuie să încheiem pace. Și nemții se vor amesteca în armată și-n întreaga conducere a țării

Oftează apoi și izbucnește din nou în lacrimi.

E. spune c'a auzit că e vorba să se formeze un partid militar. — Ca'n Spania, adaug.

Suntem triști și durerea noastră pare a fi ecoul tuturor celor ce sufăr în clipele astea cu noi.

Noi însă n'am fost învinși și demnitatea noastră a crescut în urma încercărilor prin care am trecut. Cu dragoste am luptat, cu credința într'un sfânt ideal și cu convingerea că vom isbuti. Ne-am dat Patriei is

nu i-am cerut nimic în schimb. Noi nu suntem vinovați de dezastrul ce-a căzut dintr'odată asupra capetelor noastre. Ca indivizi niciodată n'am fost învinși. Învinși au fost plutocrația, păturile conducătoare, generalii... Lor li se datoresc toate nenorocirile câte s'au abătut asupra țării acesteia. Când intram în război, germanofili s'au pus mai vârtos pe lucru ca înainte, iar șeful lor Carp a putut rosti vorbele ce vor rămâne ca cea mai grozavă pildă de uitare de țară: «*Doresc să fim învinși*». O putere dumnezeiască îl pedepsește însă să-și vadă dorințele împlinite.

Dar să nu pierdem încrederea, poate nu e încă totul pierdut.

24 Nov. La ora șapte toți oamenii companiei sunt adunați într'un bordei. E întuneric încă și slaba lumină a unui opaiț abea conturează câteva fețe. Tăcere adâncă. Pare a fi o adunare misterioasă pentru celebrarea unui cult. I-am adunat ca să le vorbesc. Ahea pot scoate cuvintele. În liniștea ce s'a făcut deodată, îmi aud vorbele rare ce cad greu și glasul mi se înneacă. Le spun că s'a încheiat *Armistițiul*.

Poate să aducă pacea, poate să avem iar război, continu. Încă nu știu ce va fi, dar fiecare din noi știe că nu din vina lui s'a întâmplat ceia ce vedem. Am început războiul cu o victorie care a părut ușoară celor ce n'au contribuit la ea, dar numai noi care am adus-o știm ce greutate nesfârșit de mari am avut de învins și l'am isprăvit tot printr'o victorie în ultima ofensivă germană oprită pe loc. Fiecare din voi și-a făcut datoria, asta o știți cu toții. Fiți ascultători și demni, mai mult decât oricând, acuma.

Un oftat adânc, dureros, a izbucnit din piepturile celor ce ascultau și am simțit că'n clipa aceea se rupe ceva din sufletele noastre.

.....

Pe la orele nouă și jumătate un trén elegant cum n'am mai văzut de multă vreme a trecut prin gară. Mi se părea un vis. A stat până ce a debarcat cinci automobile rusești și românești, pe urmă a plecat spre Pădureni păzit de jandarmii care nu lăsau pe nimeni să se apropie de el. Se spune

că generalul L. și alți ofițeri superiori români și ruși erau în elegantele vagoane.

După ce și-au făcut toaleta, automobilele au plecat și ele. La Pădureni vor primi pe cei din tren și vor trece rețelele spre Focșani.

Ce chinuitoare clipe pentru acest popor!

Se zice că Regele e undeva în apropierea noastră.

.....

Acum un an a căzut Bucureștii...

.....

Seara mă duc ca de obicei în bordeile trupei. Dintr'o căsuță ocupată de o secție au plecat patru orfani la Văratec. Generalul N. căruia i-am povestit soarta acestor micuți, a intervenit fără să ne spună ceva și a reușit. Lucrurile au mers mult mai repede decât îmi închipuiam. Doi căprari din companie i-au condus. O fetiță de doi ani, au dus-o învălită în pături cazone. Băeților li s'au făcut hăinuțe. Cel puțin aceștia au scăpat.

Oamenii sunt rari în bordeie. Unii sunt în permisie, ceilalți sfătuesc la lumina opaițelor, pe lângă sobele mari, albe ce-am

ridicat încă din prima zi a sosirei aici. Le dau bună seara și ei îmi răspund deschis, ca 'ntotdeauna.

— Ei, îl întreb pe sergentul Răileanu, voi sunteți mulțumiți acuma ?

Se gândește și răspunde apăsător :

— Nu domnule căpitan, : *nu suntem mulțumiți*. Nici nu știu să se găsească care va să zică așa ceva.

Oamenii dau din cap.

— Adică cum vine asta ? continuă sergentul, ai intrat la mine 'n casă și pe urmă zici, hai să ne'mpăcăm. Nu-ù zice el, dând din cap.

În minte îmi vin vorbele lui din altă zi : «Altă dată am avut armată mai puțină și am învins, și acuma...»

Afară gerul aspru, uscat și întunericul și vântul geme dureros.

Alecu și Costache au venit la mine în astă seară. Au adus cu ei și o sticlă cu vin. În urmă apare și Lică. Nu a făcut parte delă început din regimentul nostru, însă o comunitate sufletească, de idei, l-a apropiat de cercul nostru, a celor puțini care am mai

rămas, căci noi am fost împrăştiaţi la cele patru vânturi.

Târziu, undeva în sat se aude un cântec de goarne. Tresărim cu toţii şi tăcem. *Stingerea* răsbate până la noi ca o rugăciune aşă de tristă, aşă de dureroasă. Suntem ca nişte morţi ce pare că acuma am eşit din morminte. Prelung cad notele ce năvălesc în suflet răscolind trecutul ce e aşă de departe acuma. O dulce corn, cum sunai tu odată şi cum mai poţi cânta acum ! Inchideţi glasul şi lasă noaptea să-şi povestească gându-i negru. Taci, nu mai cântă, că nu mai poţi cânta cum ai cântat ; galben corn tu nu mai dai odihna...

25 Nov. Armistiţiul s'ar fi încheiat până la 6 Decembrie. Clemenceau ar fi trimis o telegramă cifrată guvernului prin care-i cere o ultimă încercare de rezistenţă. Tigru e tigrul. Imi vine în minte sfârşitul unei fraze dintr'un discurs al lui : *popoarele capabile de a se elibera*. Intrăm şi noi în rândul acestor popoare ? Discursul pare a exprima oarecari îndoeli.

Cert însă, că ruşii umblă pe toate căile să cumpere arme, granate, pumnale etc.

dela ai noștri. Oare ce mai au de gând?

Întâlnesc un sublocotenent din artileria rusă care mă întâmpină în nemțește. Li răspund la fel, însă-l întreb de nu cunoaște și altă limbă. Ne înțelegem în franțuzește. Incepe o lungă poveste. Caută Divizia noastră pentru a primi niște bani confiscați dela un soldat din bateria lui. Afacere de boi, de bani, de autorități, o poveste întregă. Li dau un soldat să-l ducă la pretură. Treaba lui ce va face acolo.

Vre-o treizeci de chineji dau târcoale clădirelor noastre militare și pun pretutindeni un semn cabalistic, acelaș. Aștia ce mai vor? Autoritățile noastre i-au prins. În sfârșit!

. . . . .

Primesc următorul ordin la raport:

Implinindu-se un an dela căderea cetății București, domnul căpitan, actualul comandant al regimentului, voind a comemora această zi cu toate onorurile cuvenite în aceste zile de glorie pentru neamul românesc, ordonă următoarele:

Regimentul se va aduna pe piața de adunare cu muzica și drapelul, fiind condus de locotenentul Stoleriu, care în caz

de va fi nor are însărcinarea să arunce rachete.

Comandantul părazei va fi eroicul căpitan care va prezintă regimentul, după care domnul maior, eroul dintre eroi va ține o cuvântare scurtă, precisă, cum a făcut-o când s'au împărțit decorațiile rusești.

Căpitanul Lică va recita poezii patriotice confecționate în propriile ateliere, căpitanii Ebervain și Savel vor distra ofițerii și trupa printr'un duet iar căpitanul Iacobescu va ține o cuvântare despre Teatru și operele de artă distruse de război în timp ce maiorul Georgescu va fi obligat să stea cu pipa în dinți și să scuipe din două în două minute.

Serbarea se va termina printr'un banchet în onoarea nemților și rușilor în vastele saloane ale maiorului Georgescu, care va pune la dispoziție pivnița sa cu vinuri albe. Masa și-o va aduce fiecare dela popota respectivă. Singur numai căpitanul Tăut va putea intra călare pe faimosul său cal alb.

Ținuta: Comandanții de batalioane vor fi în ținută de campanie. Domnul maior Stavrat în ținuta verde dela P. S., sau dela

școlile militare cu carnetele de patrulare și situațiile de companii ce a adunat în timpul armistițiului. Domnul maior Boteanu va veni cu mahmahonul-macferlan pe care o mână răzbunătoare i l-a șterpelit și nu va uita să-și aducă și motanul.

Ceilalți ofițeri vor veni cu chipie de vară sau de iarnă, cu căciuli negre sau brumării iar locotenentul Manea va prezintă conturile. Tot timpul serbării căpitanul Axinte va trage buhaiul și va spune plugușorul.

În timpul mesei domnul maior T, va povesti din faptele vrednice de aducere aminte săvârșite de d-sa în timpul campaniei și anume respingerea unui batalion bavarez cu ajutorul gamêlilor după care i se va oferi pe o tava ordinul Crucea Regina Maria care a întârziat să-i sosească.

Căpitanul I. va povesti cum a parvenit cu compania domniei sale să arunce o sută șapte zeci de granate fără focoase în contra inamicului. Mizerabilele de focoase nu voiau să întâlnească granadele pe câmp și să explodeze și nici un neamț mizerabil nu venea mort la rețele. Locotenentul G. va nara eroicele fapte de arme săvârșite

de domnia sa personal și va arăta cum nu se poate părăsi poziția în timpul nopții fără a fi simțit de inamic.

De neexecutare sunteți personal răspunzător.

Se înțelege dela sine că totul nu e decât o glumă a unui camarad.

26 Nov. Lucrările de întărire continuă zorit totuși.

Nu avem nici o știre nouă și asta e îngrozitor. Câțiva camarazi s'au și împăcat cu ideia de a fi supuși nemților. Arată chiar bucurie. În sfârșit încep a-i cunoaște.

27 Nov. O baterie rusă s'a instalat peste noapte în sat. Ofițerii sunt prăpădiți. Căpitanul, un cazac își manifestă nemulțumirea față de infanteria lor. Artileria noastră, spune el, și infanteria voastră sunt foarte bune. Când am înaintea trupe românești sunt siguri pe tunuri, altfel sunt gata de plecare. Ar vrea să intre în armata română deoarece în cea rusă nu mai e nimic de făcut. Soldatului rus nu-i mai poți spune o vorbă continuă el, poate să mă omoare, eu nu-i pot face nimic. Brusiloff a fost rănit la Moscova de un șrapnel, închee convorbirea și

un zâmbet de tristețe și se răspândește pe fața rotundă și ochii îi dau în lacrimi.

28 Nov. Citesc într'o gazetă un articol plin de demnitate în care se accentuează cu nobleță aspirațiile neamului nostru de veacuri, de azi, mai ales de mâine. Ce poate fi oare mai mângâietor decât afirmarea cu tărie în clipe de restriște a sufletului Patriei și aspirațiilor de veacuri care n'au pierit încă și pe care nici o apăsare, ori de unde ar veni ea, oricât de dureroasă ar fi nu le va putea șterge vreodată ! Mai vie se înalță conștiința națională, mai legați suntem de visul în care n'am izbutit. Ne leagă sângele acuma și toată jertfa, și toată truda celor pentru care ideea a fulgerat o clipă 'nfaptă.

Incep a se ivi cauzele ce ne-au adus do-liul de azi. S'a pierdut așa dar, în momentul hotărîtor, planul amănunțit de luptă ! Și câte lucruri teribile nu vor mai eși la iveală după război. Mă îngrozesc când mă gândesc.

29 Nov. Se zice că s'a declarat armistițiu nelimitat. Trebuie să moară de necaz

rușii, ei care nădăjduiau să aibă pace, orice pace, numai pace să fie.

Ciudați omeni și soldații ruși care nu-și pot da încă seama de prăpastia în care se afundă. S'au găsit la ei capete care i-au vândut germanilor, le-a exploatat dorința de pace, le-a vorbit de egalitate, democrație și alte lucruri pe cari ei abea le înțeleg, le-a demonstrat că a lupta nu mai e necesar pentru ei, le-a întins ca o cursă imensul steag roșu și i-a făcut să întrevadă un paradis din care abea au început a se înfrupta, și care pentru ei, sărmani neștiutori s'a tradus prin lene generală, trai bun pe socoteala altuia, jafuri și lipsa de respect față de orice și orcine. Un mare imperiu trosnește din toate încheeturile.

Am stat de vorbă cu soldații ruși care știau românește și i-am întrebat ce urmăresc, care e ținta lor? Fac revoluția pentru că e bine să faci revoluție, îmi spuneau. De un scop final, nici vorbă; o pricepere rudimentară chiar, a situației în care se găsesc, o idee cât de simplă în mințile lor îmbătate de câteva fraze sonore și găunoase degeaba vei căuta să afli. S'au dedat

negoțului și aceasta pentru o armată e semnul cel mai sigur al desagregării. Trenurile sunt pline de ruși și călătoresc numai pentru a călători. Bine că găsesc pretutindeni ceai și cantine. Dela o vreme soldații ruși sunt într'o mișcare veșnică.

Printre ei însă sunt și indivizi care întrețin propaganda. Aceștia știu ce fac și știu ce interese apără. Dovadă nenumăratele manifeste ce-au început a răspândi printre soldați unde nu se prinde și în satele noastre. Voi menționa în special fițuica lui Racowski transplantată la Odesa de unde revine în țară și se împarte babelor, moșnegilor și copiilor la sate.

Timid, un ofițer rus mă întreabă dacă nu vom face și noi revoluție. I-am răspuns că noi am avut revoluția noastră la 1907, iar acum fiecare sătean are drept după lege la cinci hectare de pământ și are votul universal. Le are pe acestea țărănul nostru, i s'a spus de atâtea ori în tranșee lucrul acesta, în cât el nu așteaptă decât să se bucure în liniște de truda lui de trei ani sunt acuma de când se găsește sub arme. Cu legea în mână, cu manifes-

tele ce i s'au trimis în tranșee și cu o demnitate ce va uirni, el va ști după război să-și apere toate drepturile călcate în picioare, va cere să i se repare toate nedreptățile, toate umilirile ce au suferit ai lui și va tinde la o viață mai omenească.

30 Nov. În sfârșit a venit! Mare bucurie pe tot regimentul. Muzica le-a cântat la masă, iar peste zi, s'a suspendat orice serviciu. A venit soția caporalului cu pinteni. În treacăt fie zis a avansat destul de repede. El, ea și comandantul Y fac un trio adorabil. Ea face legătura între corpuri, stabilește legătura între superiori și inferiori. El a plecat în permisie, ea a rămas de serviciu; ea și comandantul că-i e urât singur. Mănâncă la popotă și ea. Dar ce popotă! Ce țară bună și darnică, și să te mai gândești că sunt mii de oameni care mor de foame! Să vină aici să mănânce epure cu smântână, găscă pe varză călită, torturi și alte bunătăți și să bea zilnic câte o damigeană cu vin.

Nu-i vorbă ordinele sunt severe dar se șoptește că și aiurea...

. . . . .

Altă serie s'a întors din permisie. Cu traista plină de mălai în spinare, aducându-și fiecare de mâncare deacasă, lung convoi se împrăștie dela gară pe toate utiliile satului. Nici o bucurie, nici o părere de rău nu arată fețele lor. Serioși, tăcuți se reîntorc la datorie. Unii vin cu mâna goală. Le-a murit nevestele, li s'au împrăștiat copiii, li s'a irosit ce bruma mai aveau și ei pe acasă. Nu se vaită, nici nu se plâng. Ia să i se întâmple unuia din noi așa ceva, c'ar umplea lumea!

Rechiziții, rechiziții și iar rechiziții, aceasta e vorba ce cade de pe buzele tuturor. Li se ia totul pentru armată care trebuie «bine hrănită». Acuma li s'a spus că n'au dreptul decât la două găini și un cocoș. Care se scoală mai dimineață, acela-i rechiziționează mai întâi. Până și învățătoarea din satul lui Zaharia Vasile cere zece ouă și o găină dela copii pentru un caet care costa cinci parale odată.

Armata, dacă nu mă înșel, suntem noi cei de pe front, dar toate câte se iau în numele «armatei» cine știe în ce burți intră.

Lui Cojocariu Gheorghe din Pașcani i-au

rechiziționat... șaptesprezece stupi cu albine. Ce-au să facă cu albinele, mă întrebă, musai că trebuie să le omoare ca să ia mierea! Hm, mă mir și eu ce fel de lege o mai eșit, adaugă el, ca să omoare *alghinile*...

1 Dec. Ordin de recunoașterea poziției Diviziei X. Așa dar vom pleca pe front. Abea începusem a lucra la linia patra. Dimineața se da ordin să plecăm la lucru; la amiazi se suspenda ca a doua zi să se repete aceleaș ordine și contra-ordine. Din proprie inițiativă n'am mai scos un om la lucru așteptând clarificarea situației.

Însfârșit s'a dat repaos complet fiindcă mergem pe poziție.

Pe o dimineață rece, umedă, întunecată plecăm în recunoaștere. Drumul nu oferă nici o priveliște căci totul e înecat în neguri. Sectorul companiei ce ar fi să ocupă mă înspăimântă. În afară de tranșeia goală nici o lucrare, nici un adăpost gata pentru oameni. Până atunci și-au săpat firide în taluzuri, au întins foi de cort și înlăuntru au făcut focul. Parc'am fi la începutul campaniei! Și noi care am lăsat pretutindeni pe unde am trecut lucrări complete! Dar

ce-are aface. Colonelul lor pe care-l întâlnesc pe poziție îmi spune că e dezorientat și nu știe pe unde s'o ia înapoi la postul lui de comandă. Eu nici atât, doar abea am venit.

Mi-am văzut repede sectorul foarte puțin complicat. La inamic nu se vedeă nimic, căci ne desparte o pânză groasă de negură. Trec de rețelele noastre. În zona neutră zac eroii neîngropați încă, de câteva luni. Unii au încremenit în poziții de luptător așa de frumoase încât îmi vin păreri de rău că nu sunt sculptor sau pictor. Așa cum sunt, i-aș păstră în marmoră pentru vecie, pe o alee nemții, pe alta românii secerați de mitraliere, unii lângă alții. Ar fi o lecție pentru urmași. Un ofițer stă întins pe o targă plină de sânge închegat și lângă el doi brancardieri, morți toți trei. Și sunt mulți, grozav de mulți, pretutindenii zac morții neîngropați, sub cerul liber. Un ștol de ciori ca un val îndoliat, speriate, se ridică greoi fâlfâindu-și crepul iar câinii încep să mârâie când se apropie «oaspeții» nepoftiți.

Împrăștiați pe întinsa câmpie, unde-a căzut fiecare, își dorm somnul cei ce-au lup-

tat pentru Patrie, necunoscuți și neștiuți de nimeni.

La înapoiere trecem prin Diocheți, sat mort ca atâtea multe altele. Biserica cu turnul zdrobit de proiectile e o ruină acum; dar ce nu e ruină în țara noastră?

2 Dec. Au plecat ofițerii ruși. Oameni de treabă cum sunt, au luat nu numai scândurile dela pat ci până și caprele. Prevăzătorii oameni! Altă ceva n'au luat nimica, fiindcă nu mai eră. De-ar fi putut, poate ar fi transportat și casa aiurea.

Svonuri ciudate: nemții pun așa de grele condiții rușilor încât și cei mai doritori de pace nu le pot primi. Se va întrerupe armistițiul. Cu atât mai bine. Deocamdată nemții au oprit orice fraternizare cu rușii.

Caracteristic însă e faptul, că de unde toți așteptau să plesnească întâi Austro-Ungaria, Rusia i-a luat înainte. Adevărată vorba că: «Austria e întotdeauna în urmă cu un an, cu o idee, cu o armată.

Rușii ar intenționa să bombardeze Roman și Bacău. Au dat de dracu sedentarii!

Vizită neoficială la generalul N. de curând avansat. Ne primește ca pe niște vechi

prieteni — felicitările noastre îl bucură și-l ating, fiindcă știe bine că nici unul din noi nu o face cu vre-o intenție ascunsă. Cum ne spunea în concentrare că va fi, așa s'a arătat și în război. Când nu te așteptai, îl găseai în tranșeia de prima linie între soldați; prezent acolo unde situația era mai grea, nepăsător de glonțul ce amenința, mergea alături cu noi, mănca la fel cu noi și învelit în pelerină, ațipea lângă noi pe pământul gol. Îl iubeam cu toții și ne era drag, și ne era scump generalul nostru. Era ca un simbol pentru trupă, un stimulent pentru ofițeri. E singurul general pe care l-am văzut pe poziție în sectorul meu, în momente grele. L-am spus odată că «se expune» și am rămas rușinat când m'a întrebat, ce-ași zice dacă l-aș vedeă că nu-și face datoria. Avea pasiunea de militar și conștiința vechiului cavalier care consideră cea mai înaltă onoare pentru el să-și apere țara, pământul Patriei sale.

. . . . .

Seara *Soviet*. Cuvântul e la modă și în societatea noastră de cinci, fiecare își are

libertatea de spirit și poate să glumească cât o vrea, cu condiția să nu se supere nimeni. Pot să intre cât de mulți în Soviet, numai să poată rezista. Redactăm statutele și după câteva ceasuri laborioase, îi dăm forma definitivă în următoarele trei articole :

Art. 1: Ori cine vrea, poate face parte din Soviet.

Art. 2: Nouii membrii vor plăti o taxă de înscriere de 20 litruri vin și 100 țigări intime. Prin excepție se admit și țigări mai bune.

Art. 3: Nouii membri vor face un stagiul de trei săptămâni, după care li se va face primirea oficială. În acest scop vor aranja o masă specială pe spesele lor, care va fi piatra de încercare. Membrii fondatori au drepturi nelimitate. Doui din ei se pot constitui în Soviet, când n'au nimic de băut și de mâncare.

6 Dec. Ordin de plecare. Pregătirea, împachetarea, evacuarea locuințelor se face cu repeziciune. Căruțele cu primul transport au pornit, nu se făcuse ziua încă. Și ziua vine încet, abea răzbind printre neguri.

De data aceasta îmi pare rău că ne schim-

băm. «Poziția» nu mă mai atrage, și-a pierdut orice farmec. Ostenit, războiul și-a închis un ochi. Poezia lui a dispărut și toată gama de sentimente prin care treceai fulgerător s'a risipit, lăsând în suflete o amintire dureroasă. Deacum, zi cu zi, unele peste altele se vor așterne amintirile, timpul va contura pe unele, vălul uitărei se va lăsa peste altele și din tot ce a fost, vor rămâne numai umbre pe care le vor vedeă în lungile nopți de iarnă cei ce vor veni după noi.

Rolul nostru s'a isprăvit. Ultimul act al tragediei ce se desfășoară nu mai e al nostru: vin diplomații. Alții vorbesc iar noi suntem numai niște figuranți. De-ar ști cel puțin să vorbească!

. . . . .
Imi vine greu să mă despart de locuința unde am zăbovit o lună și câte-va zile. Totuși trebuie. Cad foile de cort de pe peretele de lângă patul improvizat, se ridică păturile, e dată afară lada de campanie și sacul în care încap atâtea nimicuri de care nu te poți lipsi și o mână nevăzută, stă parcă să mă arunce și pe mine. Pereții cu siluetele noastre, negre umbre

pe care numai întâmplarea le-a aruncat pe albul zidurilor, umbre ce ne-au descrețit frunțile de atâtea ori și ne-au făcut să uităm agonia prin care trecem, rămân singure, cine știe câtă vreme încă. Incadrat într'un «as», cu gulerul ridicat, căciula trasă peste urechi, cam adus din spete, cu luleaua veșnic fumegândă, rămâne Marin căruia-i dă cu tifla caricatura de copil obraznic a lui Lică și amândoi trag cu coada ochiului, trimițând priviri ironice lui Boteanu cel mai locvace dintre noi toți. Pe alt perete, silueta stilizată a lui Marin, ce se îmbătă parcă de armonia dulce a unei romanțe; silueta bizară a lui Iacobsohn, capul de harbuzoaică a «Neamțului» nostru, față îmbătrânită de vreme a lui Moș Eliseu care strigă: «vrem război eu nu închei pace»; din trei fire de păr, rebele și ele s'a schițat în trei linii caricatura lui Vasile al doilea și călare pe un butoi și-a stabilit domiciliul permanent Vasile întâi, umbre acuma, rămâneți să vă continuați sfatul, ca prelungindu-ne șederea.

O privire fugară într'un interior în care

mai răsună ecoul vorbelor noastre, un a-dio brusc, rupe și cu acest trecut.

S'a adunat regimentul, se face revista trupei și plecăm. Coloana se pune în mișcare, fără nici un entuziasm, fiecare având senzația inutilului. Nici un fior de neliniște nu mai răzbate valul ce se întinde pe drumul lung și drept, nu mai tresar priviri în zare, pe nimeni nu-l mai preocupă ce e înaintea lui. Linii după linii de tranșee, câmpuri de rețele, zădarnică muncă, nu mai interesează acuma. Parcă a dispărut orice urmă de viață, parcă n'ar mai fi aceiași oameni ce se revărsau odată ca un șuvoi de viață și de nădejdi.

Haltă în Diocheți cu ordine și contraordine. Abea acum vede frontul comandantul nostru, are... senzații noi și pare a uita că suntem în armistițiu și e grozav de neliniștit. Ofițerii și trupa, așteaptă să sosească bucătăriile. Au fiert gărgărițele, mazărea însă e tare de și fierbe de dimineață. Prevăzător, șeful de ordinar a făcut supliment de ceai, care se împarte oamenilor companiei cu o jumătate de pâine provenită din economii la plecarea în permisii.

Peste două ore, spre poziție. Treceam prin vii distruse, peste nenumărate șanțuri, ocolim o cărare, ne reîntoarcem pe ea, greșim drumul, o luăm îndărăt și asta numai pentru că agentul ce ne conduce la sector nu cunoaște drumurile deși stă de vreo lună pe poziție. Lucrul acesta ne uimește.

Sectorul luat în primire, stau de vorbă cu vechiul comandant, un tânăr căpitan oacheș, pe care întâmplarea l-a făcut să facă partea întâia a campaniei alături de regimentul nostru. Retrăim firul luptelor trecute și ni se par ca o fantastică poveste.

7 Dec. Senin, soare, lumină multă. Inamicul umblă deasupra tranșeelor, noi la fel, căci nu mai avem secrete. O vie cu alei elegante, cu spalieri de lemn și fier ce se înalță cu mii de brațe, ne desparte.

Nenumărate gropi de proiectile, mine neexplodate, rămășiți de haine, «pahare» de toate calibrele, tot felul de arme, granade, focoase, obuze întregi și tot ceia ce ar dori un amator, tot ceia ce ar face fala unui colecționar se găsește risipit aci, ca prepretutendeni pe unde a bubuit tunul. Pentru noi însă, sunt lucruri comune pe care

le-am văzut deatâtea ori în cursul războiului, așa că nu ne impresionează, nici nu ne ispitesc.

Un lanț de trăgători nemți, cu hârlețe, sub conducerea unui ofițer cercetează terenul din zona neutră căutând morții. S'au apropiat de rețelele noastre. Le es înainte. Schimbăm salutul și îl întreb pe ofițer de formă numai, ce caută.

— Morți! spune.

— Trebuie s'aveți mulți, îi răspund.

— I-am îngropat, reia el, neînțelegând intenția mea; aici sunt trei continuă, e și unul de-ai voștri.

Mă uit cu atenție. Se vede bine că a luptat unul contra trei. Mortul nostru ține între degete fășii din haina unui soldat neamț. Parcă râde fața lui uscată cu pielea topită pe oase; râde să-l audă toți parcă, râde cu gura larg deschisă, râde ca un halucinat parcă.

Soldații ce-l însoțesc, sau prea bătrâni sau prea tineri, cu pipele în gură, cu berete în cap, par scoși din paginile unei reviste umoristice. N'au nimic atrăgător și-mi vine greu să-i privesc. Soldații noștri se uită a-

tenți la ei și clatină din cap. Nu-s aceștia, acei cu care au luptat ei; aceia au plecat departe, în Franța.

După ce pleacă ofițerul neamț rămân singur. E atâta jale în jurul meu încât singurătatea mă înfioară.

Ziua și-au petrecut-o oamenii pregătindu-și bordeele. S'a transformat și adăpostul meu de pare altul acuma. Pe urmă vom vegeta.

Odată cu noaptea se aprind lumini în bordeie și la lumina focului din vatră încep o poveste nouă al cărei fir îl deapănă în lungile nopți de iarnă.

8 Dec. Divizia ne inspectează sectorul. Au venit mulți pentru recunoaștere, de pare că se îngrămădesc ca la pomană. E pentru prima oară după un an și atâtea luni de zile când le calcă piciorul pe front pe care-l privesc cu o curiozitate vădită. Numai e nici o primejdie acuma, tunul tace, ruginesc armele și frontul a început a-i atrage pe mulți. Altădată cine-l mai vedea?

Un ofițer neamț, elegant îmbrăcat însoțit de câțiva soldați se apropie de rețelele noastre în căutarea morților.

— Sunt nemți? întrebă un elegant ofițer din suita Diviziei, ia să mă apropii să văd și eu un neamț!

Soldații noștri, tac, râd pe'nfundate, își fac semne din ochi.

.....

Bordeele camarazilor par niște celule dintr'o închisoare rău întreținută. O gaură în pământ, lungă de cincizeci centimetri și alta deasupra ar reprezenta «soba» și «coșul». Câte o inscripție n'ar strica.

Planul acestor bordeie în care nu te poți mișca a fost alcătuit de un serviciu de arhitectură atașat mai știu eu unde; tot el a dat și planul... sobelor de campanie. Și noi care am lucrat fără planuri până acum, noi care am iscodit adevărate sobe, care am căutat o idee de confort și o nuanță de lux, noi care nici odată n'am știut de existența acelor servicii, ciudat lucru!

Unii camarazi sunt plictisiți și abătuți. Lipsa de ocupație, de cărți, dă naștere unor stări sufletești foarte ciudate și prelungirea ei tulbură nervii, stoarce zădarnic orice energie, ucide. Par a se mortifica singuri. Într'adevăr, trecerea dela războiu la armistițiu a

fost bruscă și a tulburat pe mulți, ca un vis rău.

• 9 Dec. Ordinele se succedă cu o repeziune extraordinară. Au ce alergă agenții cu teancuri de circulare, dar ce păcat că toate au un singur cusur; sunt vechi. Cu întârziere soseau și-n timpul războiului. Au așa de multe curiozități cei dela biurouri și un talent special de a produce cât mai multe încurcături. Se vede bine că nu are nimeni simțul răspunderii și dacă vine vreodată vorba de așa ceva, se constată imediat «neglijența» vre unui căprar oarecare.

Santinelele nemțești se plimbă pe creastă. Au o poziție ce domină și mă mir că au primit-o ai noștri. Nemții ar fi sacrificat o brigadă pentru a'și îndreptă linia, noi însă... Sunt aproape de ei în flancul drept și foarte departe în celălalt. Linia lor a urmat creasta și formează o linie continuă dela care nu s'au abătut.

Se aude un sunet de goarnă dela inamic și din tranșea lui se înalță un steag alb. Patru nemți — unul poartă steagul, vin în spre noi. Parlamentari! Le ies înainte, însoțit de un soldat.

Când se apropie, cei doi ofițeri mă salută și-mi întind mâna. E un maior și un locotenent.

— Vă rog, îmi spune locotenentul să dați plicul acesta comandantului diviziei d-v.

Primesc plicul sigilat și-l pun în buzunar. Pe urmă tăcem.

— Ce faceți acuma, mă întrebă locotenentul, rupând tăcerea.

— Nimic, îi răspund, citim, *jucăm biliard*, facem diferite exerciții cu soldații, ca și voi.

Râde, având aerul că pricepe și deodată spune:

— În două-trei săptămâni se încheie pacea cu Rusia.

— Cu Rusia, întreb cu mirare, poate cu Lenin și Troțki, cu Rusia, Germania nu încheie pace.

— Atunci continuă el, și România — dă din umeri ca și cum ar vrea să zică: «n'aveți încotro» — va trebui să facă pace.

Nu-i răspund.

— Dacă facem pace cu Rusia, continuă, atunci avem mulți soldați și dăm un atac...

Nu-i răspund nici de data aceasta.

— Dar ce va face România? întrebă din nou.

— N-a murit încă, răspund.

Maiorul îi face semn și deodată locotenentul se'nveselește, îmi oferă o țigară pe care nu vreau să i-o refuz și se scuză că nu-mi poate oferi una din cele mai bune.

— Da, da, urmează după ce-și aprinde țigara, vă duceți acasă.

N'am ce să-i răspund nici de data aceasta.

Maiorul îi face un semn abia perceptibil și după o clipă de așteptare se reîntorc în tranșea lor.

Mă uit după ei cum o iau dealungul aleei din vii, așa de tristă acuma, și'n minte-mi vin cântecele ce-au răsunat în alte toamne pe aici, pe vremea culesului și acum totul e mut și pustiit...

Însoțitorul meu îmi spune râzând: Mă gândeam la *ceva*; dacă voiau să-ți facă una, aveam baioneta la mine și pe toți îi achitam.

10 Dec. A reînceput boala spionajului într'ai noștri. Se trimit ordine severe, se instituiesc gărzi de poliție, se formează companii de pază, pretura are de lucru. Fiecare cată a da importanță micului său serviciu și ține

anume parcă să dovedească ce neprețuite servicii se pot aduce din liniștea și siguranța biurourilor. Munca, priceperea și dibăcia, fiecare vrea să și-o pună în evidență. *Acum.* Când bubuie tunul și fâșâie gloanțele mitralierelor, atunci pier cu toții; atunci frontul e front, și o linie de câțiva kilometri ne desparte de toate celelalte servicii, unele anume făcute pentru a complica lucrurile, punând ca o barieră între noi și ei, o barieră sufletească pe care o simțim și care desparte două lumi așa de deosebite una de alta.

Spionajul! Parcă în lumea noastră a celor ce zăbovim în tranșee, a celor ce nu văd decât inamicul și simt primejdia așa de aproape, în lumea noastră ai să-l întâlnești? Ce documente importante am avea noi, ce planuri secrete am putea desvălui noi, care abia știm amplasamentul bateriilor ce ne deservesc? Parcă un simplu soldat a pierdut planul amănunțit de lupte în ceasuri decisive, parcă un soldat ar putea face ce au făcut cutare generali, cutare coloneli, cari au trădat, au trecut la nemți după ce au sacrificat anume cât mai multe trupe? În

lumea aceasta a celor mici, trăește o conștiință, un simț al datoriei și un respect nemărginit pentru legi pe care mulți nu mai știu a le respecta.

Sus, sus de tot, de-acolo a pornit tot răul și orice primenire de-acolo trebuie să pornească. Diplomați, generali, bărbați politici au făcut ce-au voit și nimeni n'a cutezat a li-o spune în față.

Și'n plasă cădem tot noi, căci noi nu sunem decât glasul celor mulți, al sutelor de mii ce și-au păstrat un crez, în sufletele cărorora trăia încrederea în destinele țării; descurațați n'am fost — și câte clipe de desnădejde n'au trecut pe deasupra capetelor noastre! Vanitate și ambiții noi nu le-am cunoscut, n'am cunoscut nici una din patimile care scoboară pe om, căci sufletele noastre erau curate. Departe de noi, în urma noastră, clocoteau toate ca'ntr'un cazan și aburii ce veneau până la noi îi îndepărtam să nu ne atingă, ecoul pasiunilor și al luptelor din țară noi nu voiam a-l auzi, căci nimic din ceea ce lăsasem înapoi nu ne mai interesa dela o vreme, unde speram că va încolți o conștiință, când noi nu eram decât conștiință.

Viață nouă vor duce cu ei sutele de mii de luptători și morții noștri, dragii noștri morți, vor vorbi și ei și vor mișca sufletele, căci și ei au dreptul la viață și îl au poate mai mare decât noi toți care am rămas întregi din valurile prin care am trecut.

Viață nouă va naște atunci și va răsbi, ca tot ce e sănătos și curat, când se vor revărsa din tranșee și subterane valurile de energie omenească în adăstarea altor vremuri...

11 Dec. De dușman, copile, să nu-ți fie nici odată milă și ori unde-ți iese în cale, e de datoria ta să-l strivești, dacă vrei să nu fii strivit tu însuși.

Ucide, aceasta e datoria ta; așa-ți cer morții cari au întrezărit și ei o clipă ceasul răzbunării. Hrănește ura în sufletul tău și așteaptă cu răbdare ceasul ce va veni. Lovește puternic. Atunci ne vei răzbună pe noi toți, vei răzbună și morții...

. . . . .
Un nenorocit accident de focos neexplo-
dat l-a rănit de moarte pe caporalul Popa
Toader. A fost rănit de două ori, acum
însă îl atinge moartea. Are cinci copii. Sol-

datul care mi-a adus știrea, plângea. Era vrednic om și cu el aveai nădejde în patrulă, spuneă tânărul voinic. Iar ne-a rămas grupa de capul ei, și isbucni în lacrimi.

Așa e în război: de o lacrimă are fiecare parte în familia aceasta în care toți sunt una, familie pe care a încheat-o sângele și bucurii și dureri multe și mute.

.....

Divizia răspunde Comandaturii. Cu aceleași forme ne apropiem și noi de linia lor și așteptăm până să vină un ofițer. I se predă plicul sigilat și... stăm de vorbă. Ofițerul se vede cu ușurință că e de rezervă. Aproape toți ofițerii din toate armatele sunt de rezervă, îmi spune râzând. E profesor în Hamburg. Comunicativ, caută a nu lăsa să lânzezească convorbirea. Ne spune sincer că se așteptă la pace și credeă că va face crăciunul acasă, cel puțin așa îi asigurase. Il va face deci în tranșee. Deseară e ajunul. Și-au organizat pomul și fiecare companie are câte zece pomi. De aceia poate, observ o mișcare mare pe creastă la ei, soldați ce aleargă grăbiți.

li spun că după ce se va încheia pacea,

îl voi vizita la Hamburg ; rade și primește invitația mea, lăsându-și adresa. Ne aduce și o noutate : Beldiman a vorbit și la Craiova. Observ o fină nuanță de ironie față de Beldiman-ul nostru, care ne-ar interesa să știm la ce grad a ajuns cu calomniile și cât de adânc se poate coborî o ființă omenească.

. . . . .
Noapte luminoasă de Decembrie. În tranșeele inamice e mișcare, sgomote de veselie, petrecere. Cântece ajung clar până la noi și în subterane închinări de fericire își urează unii altora. Se aude muzica lor militară și când încetează, glasuri izolate de viori și armonice, note ce plutesc în aer răzbat până în tainițele noastre. Ascult și nu știu de ce îmi dau lacrimi. Santinela s'a oprit și privește țintă spre linia lor de unde vin cântări de veselie. Cine știe ce gânduri îl frământă și pe el.

Deodată zeci de rachete colorate se înalță în aer, se luminează creasta de focuri albastre și roșii, și după o clipă de tăcere, din zeci de guri, pornește un cântec ce cade

greu, mai greu ca proiectilele, care rănește inimile și sfredelește sufletele noastre :

O Tannenbaum, O Tannenbaum
Wie grün sind deine Blätter...

Santinela își întoarce privirea, își trage căciula peste urechi și începe a se plimbă cu pași repezi, scuipând printre dinți.

12 Dec. Prima zi de crăciun la ei. Nici o mișcare pe creastă, santinele rari se profilează în zare, apoi nici acelea nu se mai văd. Creasta inamică pare pustie ; ici-colo fumul se înalță din ascunzișul bordeielor pe lângă ruinele de case ce stau ca niște morți neîngropați, ruine fumegânde încă.

Plec în sectorul vecin la un post, departe, vre-o zece metri cel mult de ei. Două santinele cu berete în cap stau lângă baricadă. Par cam plictisiți oamenii.

Suntem așa de aproape unii de alții în cât un profan s'ar miră cum de s'au putut face lucrările acestea și mai ales cum de s'au putut instala rețelele. Explicația e foarte simplă : când se stabilește poziția, într'o noapte amândouă partidele își fac lucrările de întărire trebuitoare, căci fiecare

are ordin să se întărească pe poziție. Printr'o convenție tacită, care se naște dela sine, amândouă partidele încep aproape deodată lucrul și din amândouă părțile se aud lovituri de mai, scârțâitul sârmei ghimpate, glasuri de comandă și îndemnuri la muncă. Numai rareori se derogă dela acest obicei și atunci una din părți, vădit lucru, nu are nici un interes ca cealaltă să execute vreo lucrare. Nu odată mi s'a întâmplat să lucrez sub ochii santinelilor inamice, fără a avea cea mai mică grijă, fără ca oamenii să dea cel mai mic semn de neliniște. Odată, într'o noapte, ne mai trebuia un val de sârmă. De unde să-l luăm, că ziua era aproape și îndărăt o distanță destul de mare. Fără să spună ceva, un soldat sprinten și îndrăsneț s'a strecurat până la rețelele inamice și... a împrumutat valul de care aveam nevoie.

Principal e să isprăvești lucrarea odată cu inamicul, dacă nu chiar înaintea lui. Pe urmă, totul reintră în starea normală și duelul de granate începe, luându-și zilnic jertfa ce-i cade la întâmplare schije omorâtoare.

. . . . .

Iar svonuri: jandarmii noștri pleacă în teritoriul ocupat, pe care l-ar evacua nemții, să pună ordine; C. C. Arion, însoțit de doi generali germani a trecut la Iași; în Bulgaria e revoluție ca și în Rusia, și nemții sunt plictisiți de bulgari. Știrea aceasta pare verosimilă cel puțin. Se întrevede perspectiva unui război cu bulgarii, ceea ce ne bucură pe toți. Soldații au și început să cânte:

Foaie verde ș'o lalea
Lungă-i lată Dunărea,
S'a făcut poduri pe ea
Să trecem în Dobrogea,
Să trecem ca voluntari
Și să batem pe bulgari.

Luptă la Sculeni între ruși și români;
«i'am rupt pe ruși».

Curios că rușii care ne-au dat... «victoria», așa-mi spunea odată un ofițer de-al lor, vor să ne dea acuma și o nouă formă de guvernământ. Până atunci însă, dau destule dovezi prin sate și orașe, ceia ce-i va face să-și piardă și ultimile urme de simpatie ce mai aveau în pătura țărănească, de ceia ce ar însemna și la noua formă de guvernământ pe care deo-

camdată o practică acolo unde pot în casa noastră. Ce n'a putut distruge tunul și nemții, rămâne pe mâna pravoslavnicilor ruși.

Ce soartă, Doamne, i-a mai fost păstrată și țării noastre a cărei istorie e o lungă înlănțuire de suferințe, de eroism și de jertfe, de sânge cu care e udat pretutindeni din belșug pământul nostru. Se amestecă acum sângele strămoșilor cu acela al fiilor, și totuși ziua dreptății e încă departe. Acum de-abea începe a se face ziua!

13 Dec. Al șaptelea împrumut de război german le-a adus numai din teritoriul ocupat 56 de milioane, în care nu intră banii dați de trupele germane și coloana de etape din Dobrogea. Frumos rezultat. Și acest fapt aruncă o lumină asupra celor rămași dincolo. Unii, au fost desigur siliți să subscrie, cei mai mulți se vor fi grăbit ei singuri la ghișeuri. Ori-cum ar fi, nimic nu-i poate scuza deoarece în modul acesta ei au contribuit în ajutorul Germaniei împotriva noastră, ceea ce vom numi o *crimă* pe lângă multe altele ce-au înfăptuit unii

din concetățenii noștri. Mă doare atâta inconștiență.

Un articol din Bukarester Tageblatt se ocupă de situația României și ne înjură, ceia ce ni se pare ciudat, cel puțin acum, în tonul foarei germane tipărită în capitala ocupată. Noi n'avem dreptul la viață pentru că am năzuit întregirea neamului, pentru că purtăm în suflete dorința de a deveni un popor unit și de a fi toți în hotarele aceleiași țări, noi cei striviți în hotarele așa de capricioase ale României, înconjurați din toate părțile de prieteni ce căutau să ne sfășie la prima ocazie bine venită. Speram într'un concurs de împrejurări fericite, dar toate s'au întors înapoi noastră.

Ce frumos e să lupți pentru o idee, ce nobil e să mori în credința că ideea va triumfa. Noți de trudă și de veghe, lipsurile de tot felul, frigul aspru al ernii, bolile și toate câte le poate aduce un război cu câtă abnegație nu le înduram și ce fericiți ne simțeam când știam că toate sunt numai pentru Patrie. Când ne fura somnul, noi visam o țară nouă, mai fericită poate și nici o umbră nu venea să întu-

nece somnul nostru. Ce moale ni se părea pământul pe care ne lăsam capul ostenit, îi auziam suflarea parcă, îi simțeam căldura și el ne primea pe toți ca pe niște dragi copii de mult așteptați. Căci noi voiam să ucidem moartea care-i războiul.

Nouă însă nu ne mai e îngăduit ceia ce le-a fost altora; idealuri și năzuinți sunt bune numai pentru unii, pentru noi o primejdie. Noi trebuie să privim cum piere un popor și să trăsărim de bucurie; să purtăm jugul suferințelor și să ne numim fericiți. Noi n'am putut-o ucide.

Copii, căci pentru voi sunt scrise rândurile acestea, pentru voi cărora am vrut să vă scuturăm jugul supt care v'ați născut, voi veți cunoaște într'o zi și veți înțelege durerea noastră, veți ști c'a fost în țara aceasta un om cum puțini se găsesc, că a trăit un popor ce-a pătimit multe și care și-a purtat singur, fără să scoată un murmur crucea grea a suferințelor sale.

Veți întâlni pe drumuri și cărări ce vi se vor părea neumblate, o albă cruce fără inscripția ce se va fi șters de mult, să vă opriți o clipă și să îngenunchiați, căci și

acolo își doarme somnul veșnic încă unul din vitejii pe care i-a dat țara voastră. Și să nu-i tulburați somnul decât atunci când brațul vostru va fi destul de tare și de bine armat, când rândul vostru va veni să-i dați onorul în muget de război, căci nu e unul din voi care să nu aibe ceva de răzbunat, copii ai suferinței și ai răzbunării!... Și poate voi veți ucide-o odată...

Ce alb era câmpul în dimineața aceasta. Albe flori s'au prins dealungul rețelelor și tot pământul pare o nesfârșită coroană de albe flori de gheață pe mormintele camarazilor noștri.

14 Dec. Dosarul sectorului ce ocup conține câte-va note interesante pe lângă multele procese-verbale de predare, primire și schițe din care se vede cum a evoluat și s'a transformat poziția.

Scrie ofițerul în noaptea de 23 August :

«Patrulele au auzit strigând dela nemți : *Române*, trage-n sus cum trag și eu», — într'a-devăr de câte-va seri inamicul trage-n sus».

Mai departe :

«O altă patrulă raportează c'a auzit dela inamic «Haide mai degrabă că vin gloan-

țele pe drum» și în acelaș timp am auzit și glasuri speriate de femei. Ceia ce-i o dovadă, adaugă ofițerul, că românii sunt puși la diferite corvezi pe front și ceia ce e mai trist nu cruță nici femeile».

Observație care s'a identificat în diferite puncte ale frontului nostru. Ce oribilă e realitatea pe cari noi nu o cunoaștem încă în toată goliciunea ei.

Încercări de fraternizare între soldați pe care însă le-am surprins. Cu ofițerii sunt foarte severi nemții, cu trupa însă extrem de binevoitori. Se întâlnesc soldații pe inserate în fața rețelelor și acolo fac schimbul în natură. Pentru o pâine pe care o dau ai noștri, primesc în schimb patru pachete de tutun. Iși cunoaște fiecare nevoile lui.

Am oprit schimbul de opinii, am îndoit paza cu tot armistițiul, deoarece îmi veneau mosafiri din toate sectoarele vecine și chiar din spatele frontului.

16 Dec. Nemții care la început veneau până la rețelele noastre să caute morții, acum nu mai vin; în schimb însă, îi îngropăm noi pe cei de lângă rețelele lor chiar. Și mi se pare ciudat totuși, că nici

până acuma n'au descoperit morții de lângă rețelele lor. Și-i căutau așa de departe, până în liniile noastre. Noi însă, sub ochii santinelor lor care privesc nepăsătoare și ai ofițerilor lor care așteaptă să vadă ce vom face, ne ridicăm morții noștri și uneori le strigăm: Aici e unul de-ai voștri!

Cum nu se ostenesc, îi îngropăm tot noi în groapă comună, deoparte nemți, de alta români.

Cu casca strânsă de curea subt bărbie, cu masca pe față, ca pentru a nu vedea moartea; cu mâna pe armă unii și degetul apăsând trăgaciul; ținând în mâini granada gata s'o arunce alții așa zac, oase numai învălitate în haina ce-a purtat odată trupul lor voinic, zac ostașii noștri ca niște trofee părăsite pe pământul țării.

O nu, nu i-a mânat moartea înainte, ci nesfârșitul dor de a se desrobi, necurmata dorință de a-și elibera câmpurile ce înverziseră, întinsele lanuri ce-i chemă tainic odată cu cele dintâi vânturi de toamnă... Viața îi mână.

Deasupra tranșeei rarile santinele se plim-

bă plictisit, învăluite în ploaia rece ce-a început să cadă în miezul iernei.

21 Dec. Măgura Odobeștilor sclipește de străluciri în fața liniilor noastre. Albe sunt de zăpadă crestele dantelate din care se lasă cărări roșietice și poteci înguste ce par a se mișcă după lumina soarelui. Cerul de un albastru deschis, zărilor luminoase, pământul alb pe care se proiectează ici colo negre umbre de noroi parcă ce sfâșie albul giulgiu. Așa de aproape și totuși așa de departe, zile dearândul și nopți luminoase eu o vedeam Măgura Odobeștilor scăldată în lumină uneori, învelită în ceață în diminețile umede de toamnă. Pretutindeni ne urmărea, pe toate cotiturile așa de ciudate ale frontului, în toate mișcările noastre ca o zeiță fermecătoare ce sta mereu de pază asupra noastră.

Se mișcă încet negrele umbre de germani ce nu mai par așa de mândri și pândesc cu lăcomie ceasul când se împarte pâine la ai noștri, chemându-i cu gesturi desperate. Odată am pus o pâine într'un par din vie. Îndată ce-a plecat omul nostru, patru s'au repezit s'o iă, căci dela împăr-

țeaia se vor fi luat la ceartă în tranșeele lor.

O plimbare prin zona neutră e lucru obișnuit acuma, căci zona neutră e tot pământul țării noastre pe care avem dreptul mai mult decât oricare alții, care-l dețin vremelnic. Și apoi e așa de interesant acest pământ neutru cu zecile de măști individuale în toate direcțiile, ceia ce indică caracterul violent al luptelor, cu «pahare» de toate calibrele, cu nenumăratele pâlnii de proiectile, urme ce stau ca martori ai luptelor ce s'au dat prin locurile acestea. Liniia pe care ne găsim, satul din spatele nostru, au fost pe rând în mâinile noastre, într'ale lor, până ce în cele din urmă satul — ruină numai — și liniile au rămas în mâinile vechilor stăpânitori.

Sectorul din stânga, cu întinsa câmpie pustiiată e așa de tristă cu multele rămășiți de oameni, cu mormintele acoperite în grabă, cu fragmente din trupurile omenești răspândite în toate părțile. Nemți și români zac la un loc și numai haina-i mai poate deosebi. File din carnet înghețate, scrisori ce abea se mai pot ceti, cărți de rugăciuni cu file răvășite și ele, dulci amintiri și tot

ceia ce legă firul unei vieți omenești zac laolaltă printre bucăți de oase, craniii sfărâmate, mâini ce și-au pierdut stăpânii, învălitate'n stofa verde sau albăstrue, mucegăită și ea acuma. Unii lângă alții, vre-o nouă nemți, fața un craniu, trupul o stofă, martorii vestitului Deutschland überalles. Muriți pretutindeni, veți avea timpul să muriți și-n propriile voastre hotare.

Lângă o țeastă pe care timpul a păstrat-o aproape neatinsă, un libret militar. Între puținile însemnări, pe o filă de pe care pojghița de gheață se desprinde ca o sticlă, se pot descifra următoarele rânduri:

«Sunt caporalul Bucur Ion, compania 8-a din regimentul 47; în civilitate șef de *canton* în comunele..... și Pleșea, județul Prahova.»

Pe altă filă, adăugat tot de el, o însemnare:

«Patrula No. 4 după care urmau numele oamenilor ce-l însoțeau. Presimțea că va muri și deaceia poate se îngrijise să lase o urmă despre dânsul pe care o va găsi poate cineva vreodată.

Am observat adesea înaintea unei lupte

oameni ce păreau niște cadavre și ce grozav e să stai de vorbă cu un cadavru! Aproape știam de mai înainte cine nu se va mai întoarce, știam dar nu puteam face nimic... Unii sunt nepăsători, indiferenți la cele ce se vor întâmpla, par niște mașini ce trag cu un sânge rece înspăimântător; hotărâți la orice, pe ei nimic nu-i mai impresionează; alții rostesc o rugă și-n șoaptă aud cum îi spun camaradului «Ioane, de-a fi să mor, să povestești tu acasă cum a fost;» veseli sunt unii, se simt mândri, se gătesc ca de sărbătoare căci atacul în mintea lor simplă e o luptă de întrecere și'ncrezători cum sunt în forțele lor se avântă'n lupte cu un curaj ce uimește; însfârșit alții sunt poltroni, se prefac bolnavi, cercetează drumurile dindărăt și dacă întâlnesc un adăpost bun numai tunul inamicului îi mai poate scoate de acolo...

S'au adunat laolaltă rămășițele caporalului Bucur și astăzi odihnește într'o groapă la căpătâiul căreia stă de veghe o mică cruce de lemn.

23 Dec. Frontul nemțesc începe a se degarnisi. Cei mai tineri, mai rezistenți și mai

robuști sunt luați de aci și trimiși pe frontul francez, ceia ce a provocat nemulțumiri în rândurile lor, dovadă multele dezertări din ultimul timp și mărturiile prizonierilor. Un vânt de nemulțumire a început să sufle și în tranșeele germane și de aci poate paza mai riguroasă ce au început a face. Gazetele ce le trimitem rămân de câteva zile neatinse în parii din fața rețelelor lor și au devenit agresivi chiar, soldații lor de santinelă, din ordin desigur.

Iar a început să li se năzare că ne'ntărim defensiv zilnic și cu binoclul în ochi, ofițerii lor cercetează rețelele noastre și un parlamentar a insistat să fie dus la Divizie pentru a protesta împotriva lucrărilor ce făceam din nou.

Dacă-și închipue că nu vom repara rețelele, și execută alte mici lucrări de întreținere se înșeală, ori poate ar dori să lăsăm ca oamenii să stea pe câmp fără nici un adăpost? Azi au făcut exerciții de tragere mai mult ca 'n alte zile. Noi așteptăm Crăciunul, care va trece cum au trecut atâtea alte sărbători în deșirul acestui război.

25 Dec. Prima zi de Crăciun. Se sus-

pendă orice corvoadă și muncă suplimentară, se întrerup exercițiile din spatele frontului. Numai santinelele rămân să-și continue schimbul de pază în fața liniei.

Cântări de clopote nu se aud și nimic din ceiace făcea farmecul acestor sărbători, nu pătrunde până la noi. Răzbat numai amintirile, icoane fugare din viață ce se zugrăvesc răzlețe în fața ochilor, apoi dispar și ele.

Moș-Crăciun, sărmană poveste bună pentru alte timpuri, Moș-Crăciun care ne-ai încântat dulcii ani ai copilăriei, nici tu nu mai cobori asupra noastră, căci noi suntem niște oameni necăjiți, și în bordeele noastre mai n'ai avea loc oricâte daruri ai aduce.

Noi ți-am făcut o poveste din sânge și din oase, din dureri noi ți-am clădit o casă plină de nădejdi, coboară acolo și ia-ți darul ce-ți vei alege singur, că tu nu mai ai ceda.

Coboară neîntinat așa cum te-au văzut ochii neștiutori ai copilăriei noastre, coboară în colibe și palate și du cu tine versul de mângâere și darul nădejdei în inimi pustiite, coboară și mângâe cum ai făcut-o de atâtea ori când puține lacrimi aveai să usuci.

Copii nemângâiați tu vei găsi pretutindenii, căci pretutindenii moartea a lăsat un gol pe care nimeni nu-l mai poate împlini, coboară și mângâe.

Cel așteptat erai odată, cel plin de bucurie erai tu, cel care făceai să zîmbească de fericire pruncii în somn, tu care încărcai mesele și 'ndestulai ospetele, coboară și descleștă fețe împietrite și inimi pustiite.

Ia-ți darul ce ți-am dat și du-l cu tine, du gândurile fiecăruia și mângâie cum mângâiai odată, tu alb moșneag din vremuri mult uitate.

17 Ianuarie 1918. Zile frumoase ca de primăvară, zile luminoase și calde au desghețat pământul și-l umplu de aburii calzi ce se revarsă din sânul lui. Întinsul câmpiei de o culoare veștedă pare un câmp de bejenie. Ca într'o panoramă, căsuțele de pe coasta dealului strălucesc de lumină. Și totul pare trist, nesfârșit de trist cu toate că e soare, lumină și căldură.

Pe șleaul alb înaintează greoi o coloană.

În față și pe margini strălucesc lungile baionete franceze. Prizonieri, spune cineva, și privirile tuturor se îndreaptă spre co-

loana care deabea se mișcă. Acuma s'a întins pe marginea șoselei, și baionete și oameni poposesc o clipă. Nici o vorbă nu se aude, nici o țigare nu se aprinde, nu se mișcă nimeni, parc'ar fi adormiți într'un cimitir ca atâtea multe altele pe margini de drumuri.

Câțiva soldați și ofițerul se apropie de coloană și îndată încep a avea îndoeli. Nu sunt «prizonieri». În uniforme pe jumătate românești, pe jumătate rusești, în sdrențe aproape, cum stau întinși la pământ, parcă i-ar fi măcinat moartea.

Doi, trei își înalță capul și ochii ce sticlesc în adânc, fețele'scoapte, buzele negre, supte își strecoară un fior în suflet. Privirile împainjenite se apleacă, și capul și-l lasă ușor la pământ, parc'au murit. Abea s'aude un suflu ușor și parcă n'ar fi decât unul. Copii îmbătrâniți din vreme, bărbați pe fețele cărora nici o urmă de viață nu mai apare, cu părul crescut în voie, neîngrijiți de multă vreme, cine știe ce grele păcate duc cu dânșii.

Ofițerul întreabă pe un gradat cine sunt, și dacă i se răspunde că sunt «ardeleni»

care au «greșit» îl învăluie tristeța. El caută cu privirea unul căruia i-ar putea spune o vorbă măcar și liniștit, cu vocea înecată să nu-i deștepte parcă, îi zice unuia ca pentru toți, fără nici o imputare, fără revoltă, și fără pic de dojană, își vorbește lui însuși par'că :

— De ce-ați greșit, îi spune; noi ne-am rupt țara, și-am prăpădit multă omenire pentru voi, și voi nu ne-ați răspuns după cum se cuvinea. Poate n'ați știut, sau nu vi s'a spus adevărul, că prea erați duși departe...

— Ne-au înșelat domnule ofițer, răspunde soldatul, că vezi dumneata, s'or făcut o listă de care vrem să merem în Rusia, care la lucru, care pe front, care la coloane, și sergenții și ofițerii noștrii ne-or sfătuit să zicem că merem în Rusia. Și pe urmă ne-onchis.

Din coada coloanei s'a ridicat unul și s'a apropiat de cel care începuse a vorbi, și acesta tăcù. Luă vorba noul venit și vocea lui ca pornită din cine știe ce adâncuri, curgea cum curg lacrimile din ochi, când sufletul ți-i plin de durere :

— Dacă-i așa, domnule ofițer, de ce nu ne-au spus de la început ofițerii noștri să nu mergem în război, atunci când am fi putut face ceva acasă. Vezi dumneata, să mă bată unul Dumnezeu dacă nu spun adevărul, că eu sunt activ, de opt ani fac armată și vorbă bună dela ofițeri eu n'am auzit. Nu-ma 'njurături. Și la mobilizare dacă ne auzeau vorbind românește, ne înjurau și ziceau să vorbim ungurește, că pâne ungurească mîncăm noi. Și așa s'o pustiit tot Ardealul, c'au murit ai noștri în toate părțile, or rămas numa' femeile și copiii și nici aceia nu se știe de mai trăesc. Ș'au făcut răs de noi, știe numai Dumnezeu...

Ofițerul încearcă să-i spună că poate din cauza constrângerii, a stării de asediu, a ordinelor ce primiseră dela superiori erau nevoiți să se arate alții decît ceia ce erau; îi spuse, și toți își ridicaseră capetele de la pămînt ca niște umbre—, că ei erau mulți, din multe județe, că nu-i puteau cunoaște pe toți, că poate printre ei erau unii cari i-ar fi pârât ungurului, și de-aci a urmat acea constrîngere și supunere.

— N'am avut oameni, îi luă vorba din gură Barbonie, că de-am fi avut unul singur numai, tot Ardealul s'ar fi sculat ca un om și l-ar fi dezrobit pe lancu. Că ei vezi, domnule ofițer, erau alături de unguri și noi ca câinii, că ne-or mințit și-n Rusia, ne-o luat de la lucru, să merem în țară...

— Da, da, spun ceilalți în cor, aplecându-și capetele ca supt adierea unui vânt de durere.

— ...Că lucram și câștigam patru sute de franci pe lună. Ne-o strâns câți ne-o mințit, și ne-o adus pe sama noastră aici. C'au zis c'are să fie bine, să merem la frați de-ai noștri, să scăpăm de robie. Am venit și pe jos și cu trenu, cum o dat Dumnezeu, numa noi știm cum, că ș'acolo am stat la început șase luni numa'n bărăci de lemn și goi de ne'npungea frigul, că mulți o murit. Pe urmă ne-o lăsat să lucrăm mai liberi. Dac'am venit aici, apoi numa vorbă bună n'am auzit dela nimeni, tot defăimători și trădători ne ziceau toți și ne batjocoreau...

— Da, da, răspunde corul.

— Că ei care erau mai cu carte i-am văzut prinsonieri că erau caporali și soldați și cum de-or venit aici îs sublocotenenți și locotenenți ca să iee leafă mare. Că dac'o văzut c'o intrat România în război, îndată o'nceput a țipa că s'ajutăm România ș'o căzut pe capul nostru cum cad lăcustele domnule. Da pân'atunci dece n'au scos o vorbă?

— Da, da, răspunde corul celor mulți.

— Ne-au băgat grămadă, domnule ofițer, de toate națiile, și bată-l crucea să-l bată pe cel care-o trădat, că dacă el vorbea românește ca și mine, de unde să știu eu că-i ungur ori sas? Că iacă, s'o arătat pe urmă că pe unu Ionescu îl chema Giurgy Istvan, cu sașii la fel. Că ei or fugit dincolo. Ș'aici am lucrat în linia 'ntăia la drot; doi pași de făceam treceam la nemți...

— Eu am fost rănit, spune unul.

— Eu am fost de patraulă și un oltean m'anjurat că s'or hi vorbit c'au fugit la neamț, spune altul.

— Pe mine mă'ndemnă să fug, adăugă al treilea.

— Da, da, răspund cu toții.

— Și n'am fugit, continuă Barbonie, că ce să facem la ungar, că dacă-i sânge de român se leagă, domnule ofițer. Pe urmă ne-o retras de pe front și-o venit niște sergenți între noi și ne-o spus că dacă ne-on-treba cineva să zicem că merem la Rusia. Că ofițerii noștri dacă-s mai deștepți și știu carte, trebuie să vie să ne sfătuiască nu să ne mințască cum or făcut..

— Da, da, îngână corul.

— Că ei s'or făcut boeri aici și-s mari de nu mai poți vorbi cu dânșii, c'au dat de bani. Dacă-s deștepți și țin la sânge trebuia să ne grăiască, să ne dea un sfat, nu să ne poarte cu vorba, că noi ce știam? Acu ne-am deschis capul.

— Da, da, spun ceilalți.

— După ce ne-o făcut să dăm declarații apoi ne-onchis pe toți. Eram mulți. Dă pe unguri și pe sași pe toți i-o scos, numai noi am rămas. Porția 'njumătate, fără mâncare, știe Dumnezeu că-i mare cât am pătimit noi. Acu ne poartă între balonete prin țara românească, mai mare râsul și batjocura. S'adună lumea ca la cine știe ce,

și 'ntreabă că cine suntem și toți ne batjocoresc.

— Da, da, suspină corul.

— C'a ajuns de vai ș'amar Ardealul, că nu mai avem viață în noi, abea ne târâm, știe numa unul Dumnezeu până când, că nu ne crede nimeni domnule ofițer, așa am ajuns de răs și de ocară. Să ne bată Dumnezeu de suntem vinovați că numa el ne mai aude...

— Da, da, îngână corul și toți își ridică spre cerul așa de limpede privirile împăenjenite în care mai trăește încă o licărire de viață.

Pe urmă gradatul scoală coloana și se gătește de plecare. Ofițerul s'a așezat ceva mai deoparte, în fața lor, și privește împietrit la lutul ce-a început a se mișca singur. Unii își îndreaptă privirile spre ofițer și buzele lor înegrite șoptesc o vorbă și ochii lor cată o mângâiere.

E soare, lumină, căldură și totul pare așa de trist, nesfârșit de trist.

29 Ianuarie. Părăsim tranșea în grabă și noaptea ne găsește în marș spre o direcție necunoscută. Poate mergem în Ba-

sarabia. Plecarea neașteptată, secretul ordinilor, iuțeala cu care se execută marșul ne face să bănuim că se petrece ceva. Totuși nu e nimeni neliniștit, abea ne mai desmorțim.

Ziua ne-a surprins în drum. Inceputul dimineții a înviorat fețe și trupa dela sine și-a reluat formația reglementară. Cantonament provizor în Ungureni.

3 Februarie. Suntem tot în cantonament provizor. Am luat-o prea repede, se vede, și pare că o să prelungim provizoratul. În așteptare, ne așezăm cât putem mai bine.

În sfârșit am ajuns a fi rezerva generală a armatei. Nici nu-mi bat capul să înțeleg ce 'nsemnează aceasta.

Acum suntem în mijlocul lumii și într'o oră am auzit atâtea și atâtea lucruri, unele mai fantastice decât altele, în cât mi se pare că am eșit din mormânt.

Pentru prima oară, după atâta timp, privim la convulsiunile unei lumi ce-a stat departe, în spatele nostru, începem a o vedea de aproape, o privim cu un ochi plin de curiozitate, abea acum începem a o cunoaște parcă.

4 Februarie. Ne-a sosit alt comandant. Ne-a adunat să ne spună că peste câteva zile va lua comanda unei brigăzi. Legile cer stagiul pe front.

— Te pomenești că și aici suntem pe front, îi spun unui camarad.

13 Februarie. S'a ținut de vorbă; a luat comanda unei brigăzi iar nouă ne vine alt colonel.

17 Februarie. Se vorbește de denunțarea armistițiului. În orice caz se petrece ceva.

18 Februarie. Colonelul a adunat toți ofițerii — acesta e altul pe care l-am schimbat într'un timp așa de scurt. Ne-a citit în original ordinul primit care sună: denunțarea armistițiului de către inamic și probabilitatea reînceperei ostilităților. În câteva vorbe cumpănite a cerut ofițerilor să ia toate măsurile cerute de împrejurări pentru a fi gata de plecare în orice moment, și i-a sfătuit să nu se alarmeze.

Vestea n'a emoționat pe nimeni și nici nu ne-a părut surprinzătoare. Singură numai, populația civilă se alarmase, căci începuse a se face catagrafia tuturor mijloacelor de existență ce-i mai rămăsese.

9 Martie. Au trecut atâtea zile decând n'am mai deschis notesul și o fac astăzi nu fără oarecare melancolie. Campania s'a terminat acuma și nici o bucurie nu se zugrăvește pe fețele nimănui. Truda și jertfele unui neam întreg au fost zădărnice și nici unul din visurile noastre nu a luat încă ființă. Ca după un cutremur, așa privim în dimineața aceasta de primăvară ruinele ce-au rămas, și o durere fără margini ne cuprinde sufletele. Și-n desnădejdea ce își arată fața din toate părțile mai licărește o slabă lumină de speranță, un început de încredere că poate nu e încă totul sfârșit. Cine știe ce nouă întorsătură ar putea lua lucrurile, cine știe cum s'ar mai schimba mersul vremii căci, cine mai poate prevedea cursul evenimentelor așa de neprevăzute, așa de surprinzătoare. Nici un sunet de fanfară nu a întâmpinat reîntoarcerea noastră, nici o batistă n'a fluturat la geamuri, nici o floare n'a căzut pe piepturi sângerate, era tăcere, pretutindeni tăcere ca'ntr'un mormânt. Pe fețele fiecăruia era întipărită durerea și suferința, și nici o frunte nu se aplecase umilită, căci fiecare

purtă în suflet o conștiință și ducea cu el ura împotriva morții și a unui dușman pe care nu-l vom avea prietin niciodată, oricâte încercări ar face de a ne apropia de dânsul. Cu armele se pot distruge bogății, se pot ucide oameni, se poate constrânge libertatea și viața unui popor, sufletele însă nu se pot cucerii decât prin altceva, pe care nu l-au înțeles încă dușmanii țării și nu-l vor înțelege poate niciodată.

10 Martie. Am demobilizat toți oamenii. Veseli, că se reîntorc, au plecat spre casele lor pe care nu le-au mai văzut de multă vreme. Li așteaptă pe unii multe necazuri, vor avea de refăcut totul, își vor reîntemeia gospodăriile ruinate, și ca după un cutremur, vor reîncepe munca. Totuși, un sentiment de îndoială au fiecare parcă, și nimănui nu-i vine a crede că totul s'a terminat. Parcă așteaptă ceva și după ce își iau ziua bună dela mine, merg încet, întorcând capul, așteptând să-i chem. Nu, nu vă mai chiem, plecați cu bine dragii mei: deacuma ne-om vedea sub altă haină și fiecare din noi va deveni alt om, deosebit de cel de eri. De-aș avea cel puțin satis-

facția că duceți cu voi un suflet nou, că truda voastră a fost de învățătură și știți a vă folosi de multe prin câte ați trecut. Nu știu de ce însă, mi-e teamă că odată acasă veți uita totul și veți deveni aceiași oameni atunci când nimeni nu-și va mai arunca ochii asupra voastră.

13 Martie. Se îndeplinesc ultimile formalități de predarea companiei și se cer atâtea lucruri mărunte. Zeci de ordine, care se contrazic. A început o consumație enormă de hârtie. Trebuie să lucrăm tablouri, inventare, să înmagazinăm efecte, să le predăm etc. Bucătăria unei companii e ceva foarte complicat și e nevoie de multă băgare de seamă, mai ales acum, la urmă, când toți vor să ne încarce pentru buna plăcere de a ști că plătim ceva. Nu fără oarecare mirare, am văzut cum se scot din înfolii ordine pe baza cărora ar trebui să plătim cine știe cât. Observate cu atenție, se vede bine că totul e din spirit de șicană.

14 Martie. Predarea căruțelor, cailor, muniției. Cum totul se face fără ordine și sistem, se târăgănează dela început, se produc încurcături care trebuiesc, firește, des-

curcate și răbdare multă. Totuși voi să pre-
dau și să scap cât mai repede. Atmosfera
de pace, în cazarmă, e sufocantă, mai ales
acuma.

28 Martie. Ce stranie mentalitate în țară!
Au dispărut prietenii francezilor; totul e
nemțesc acuma.

Românul nu piere, dictonul acesta îl văd
eu bine. «Nu piere», căci se adaptează cu
o iuțeală uimitoare tuturor împrejurărilor.
Eri francez, azi german și dacă mâni prin
cine știe ce întâmplare evenimentele ar lua
o altă întorsătură, s'ar face american, englez,
japonez, cu oricine ar fi, numai învingător
să fie și să poată trage toate foloasele cum
e obișnuit să scoată maximum de beneficii
de pe urma partidelor politice. N'ați ob-
servat: ce mari calități are un ministru și
ce persoană demnă de milă e a doua zi
după demisie; ce mare popularitate are un
partid la guvern — căci îl «vrea» țara, și
ce lipsit de popularitate e a doua zi după
cădere, și cum fug toți de el, ca de un
ciumat! Ce stranie mentalitate!

Indoliată ești țara mea și multă vreme

vei purta încă vălul negru ce ți-a cernit fruntea. Rănile tale sunt deschise și tot mai adânc lovește în ele cuțitul dușmanului și nepăsarea copiilor tăi care nu-ți aud geamătul.

Odinioară erai veselă! Aurii erau lanurile tale, verzi livezile ce-și purtau roada, aveai de toate din belșug și nimic nu-ți lipsea.

Tristă ești azi, săracă și pustiită, văduvă de feciori, sărmană țară!

Vei înflori însă într'o zi și vei renaște la alte timpuri mai bune, și oricât de încercată ești azi, nădejdea în cei mai buni feciori ai tăi îți dă curaj, și senină, îți înalță fruntea sus, tot mai sus, ca dintr'o privire să-i poți îmbrățișa pe toții copiii tăi la olaltă...

CUPRINSUL

	<u>Pag.</u>
Scrisoare către un necunoscut	9
In tranșee	17
Scrisorile	25
Unul răutăcios	33
Un om muncitor	41
Nădejdea încolțește	47
In căpcană	51
Suflet nou	59
Bombardament obișnuit	65
Un sat ca multe altele	91
Schije	97
Mici gospodării	103
Vitejii	111
Încă unul	117
Zile de durere	131

